

Атлантична
Рада
України



Міжнародний
інститут
гуманітарно-
політичних
студій

Інститут
міжнародних
відносин
КДУ

Бюро зі
співробітництва
в Україні Фонду
Фрідріха Еберта

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

УКРАЇНА МІЖ РОСІЄЮ І ЗАХОДОМ. СТРАТЕГІЯ НА ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ

Матеріали круглого столу

A 01 - 00354



Київ 2000

В пропонованій збірці представлені матеріали Круглого столу політиків, вчених та експертів-політологів на тему "Україна між Росією і Заходом. Стратегія на початок XXI століття".

Його було організовано Атлантичною Радою України, Міжнародним інститутом гуманітарно-політичних студій (Москва, Київ), Інститутом міжнародних відносин (київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка) за підтримки Бюро зі співробітництва в Україні Фонду Фрідріха Еберта. Круглий стіл відбувся 19 червня 2000 року в Інституті міжнародних відносин.

В роботі Круглого столу взяли участь відомі політики, парламентарі, дипломати, політологи, журналісти, які представляли Україну, Росію, Європейські країни, США і Канаду. Були обговорені актуальні проблеми та перспективи подальшого розвитку відносин та можливої співпраці в сфері міжнародних відносин та безпеки, зокрема в рамках сприяння руху "ЗА ВЕЛИКУ ЄВРОПУ".

Відповідальний редактор — *Андрій Шестаков*

Публікацію здійснено за підтримки
Бюро зі співробітництва в Україні Фонду Фрідріха Еберта

Proposed collection contains materials of the Round table of politicians, scholars and experts in the field of politology titled "Ukraine between Russia and the West. Strategy for the beginning of 21st century".

It was organized by the Atlantic Council of Ukraine, the International Institute of Humanity and Political Studies (Moscow, Kyiv), Institute of International Relations (Kyiv T. Shevchenko State University) with the support of the Friedrich Ebert Stiftung cooperation office in Ukraine.

The round table was held on the June 19, 2000 in the Institute of International Relations.

The participants of the Round table were well-known politicians, MPs, diplomats, politologists, journalists who represented Ukraine, Russia, European countries, USA and Canada. It aimed to discuss actual problems and prospects of the further development of relations and the possible co-operation in the sphere of international relations and security in particular in the shape of the "FOR THE LARGE EUROPE" movement promotion.

Executive editor — *Andriy Shestakov*

This issue is realized with the support
of the Friedrich Ebert Stiftung co-operation office in Ukraine

ПРОГРАМА	5
<i>В. ГРЕЧАНІНОВ</i> , Президент Атлантичної Ради України	9
<i>В. ІГРУНОВ</i> , Заступник Голови Комітету по зв'язкам з СНД Державної Думи РФ	12
<i>В. ШНАЙДЕР-ДЕТЕРС</i> , керівник Бюро зі співробітництва в Україні Фонду Фрідріха Еберта	14
<i>В. МАЛИНКОВИЧ</i> , Директор Українського відділення МІГПІ	19
ЗВЕРНЕННЯ "ЗА ВЕЛИКУ ЄВРОПУ"	20
ПРИМІТКИ ДО "ЗВЕРНЕННЯ"	23

ВЗАЄМОСТОСУНКИ В "ТРИКУТНИКУ" ЗАХІД—УКРАЇНА—РОСІЯ

<i>В. ГОРБУЛІН</i> , Радник Президента України	24
<i>В. ЛУКІН</i> , Віце-Спікер Державної Думи РФ	28
<i>Л. КРАВЧУК</i> , Перший Президент України, лідер парламентської більшості ВР України	34
<i>Е. ХАЙКЕН</i> , Надзвичайний і Повноважний Посол Федеративної Республіки Німеччина в Україні	37
<i>К. БЕК</i> , провідний експерт Департаменту політичного аналізу й планування МЗС Франції	39

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ І СТРАТЕГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ КРАЇН НАТО, УКРАЇНИ, РОСІЇ

УКРАЇНА МІЖ РОСІЄЮ І ЗАХОДОМ <i>О. КОКОШИНСЬКИЙ</i> , Віце-Президент АРУ	44
СТРАТЕГІЧНІ ПЛАНИ УКРАЇНИ <i>С. ГАВРИШ</i> , Віце-Спікер ВР України	47
НОВА КОНЦЕПЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ <i>В. СПАНДАРЯН</i> , Головний Радник Департаменту СНД-2 МЗС РФ	53

НОВА СТРАТЕГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ І РОСІЇ Дж. ШЕРР, Центр конфліктних студій (Велика Британія)	55
С. ПАЙФЕР, Посол США в Україні	58
Д. ФРЕЙЗЕР, Посол Канади в Україні	60
В. АЛЕКСЄЄВ, народний депутат ВР України	61
А. ГУЦАЛ, 1-й заступник директора Національного Інституту Україно-Російських відношень	64

КОНЦЕПЦІЯ “ВЕЛИКОЇ ЄРОПИ”. РЕАЛІ І МОЖЛИВОСТІ

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ КОНТЕКСТ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСКИХ ВІДНОСИН О. ДЕРГАЧОВ, Головний редактор журналу “Політична думка”	67
ДИСКУСІЯ	74

ПРОГРАМА

19 червня 2000 р., понеділок

9.30—10.00 Реєстрація учасників. Презентація інформаційних матеріалів, відеосюжетів з тематики зустрічі.

10.00—10.45 Виступи організаторів Круглого столу.

В. Гречанинов, Президент Атлантичної Ради України;

В. Герунов, заступник Голови Комітету по зв'язкам з країнами
СНД Державної Думи РФ;

В. Шнайдер-Детерс, Керівник Бюро зі співробітництва в Ук-
раїні Фонду Ф. Еберта.

Вступне слово: В. Горбулін, Радник Президента України.

10.45—12.00

Сесія 1. Взаємовідносини в “трикутнику” Захід—Україна—Росія

Головує: В. Гречанинов, Президент АРУ.

В. Лукін, віце-Спікер Державної Думи РФ;

Л. Кравчук, перший Президент України, лідер парламентської
більшості Верховної Ради України;

К. Бек, провідний експерт Департаменту Політичного аналізу і
планування Міністерства закордонних справ Франції.

12.20—14.00

Сесія 2. Проблеми міжнародної безпеки та стратегічні кон- цепції країн НАТО, України, Росії

Головує: О. Кокошинський, віце-Президент АРУ.

- Стратегічні плани України (С. Гавриш, віце-Спікер ВР Ук-
раїни).

- Нова концепція зовнішньої політики Росії (В. Спандарян,
Головний радник Департаменту СНД-2 МЗС РФ).

- Нова стратегічна концепція НАТО та її значення для Ук-
раїни і Росії (Дж. Шер, Центр конфліктних досліджень (Велика
Британія)).

Виступи:

О. Белов, Директор Національного інституту стратегічних досліджень РНБО України;

В. Аєсрєєв, член бюро Центральної ради фракції "Яблуко" Держдуми РФ;

Ю. Хромов, заступник Директора Інституту стратегічних досліджень при Президенті РФ;

С. Пайфер, Посол США в Україні;

Г. Павловський, Радник Президента РФ;

І. Остап, Голова комітету з міжнародних питань ВР України;

Д. Фрейзер, Посол Канади в Україні;

В. Алексєєв, народний депутат ВР України.

14.40 — 17.00

Сесія 3. Концепція "Великої Європи". Реалії та можливості

Головують: В. Малинкович, Директор Українського відділення МІППС, В. Ігрунов, заступник Голови Комітету по зв'язкам з СНД Державної Думи РФ;

В. Шнайдер-Детерс, Керівник Бюро зі співробітництва в Україні Фонду Ф. Еберта;

В. Ігрунов, заступник Голови Комітету по зв'язкам з СНД Державної Думи РФ;

О. Зінченко, Голова Комітету у справах ЗМІ ВР України;

П. Фієскі, Посол Франції в Україні;

О. Дергачов, Головний редактор журналу "Політична думка";

Є. Бар, Посол Польщі в Україні;

В. Чалий, Український центр політико-економічних досліджень.

Виступи:

Д. Видрін, Директор Європейського інституту інтеграції та розвитку.

Загальна дискусія з питань:

- Сучасні зовнішньополітичні пріоритети України. Чи потребують вони посилення або корекції?

- Сучасна зовнішньополітична стратегія та підходи західних країн та Росії щодо України. Їх позитивні та негативні зміни.

- Сфери, умови, напрями співробітництва в "трикутнику" Захід — Україна — Росія.

Пропозиції для політиків та громадськості.

Підведення підсумків дискусії і Круглого столу.

20 червня 2000 р., вівторок

10.00 — 11.45

Сесія 4. Гуманітарні аспекти взаємовідносин України з Росією та Заходом: міжнародний досвід

Головують: В. Малинкович, Директор Українського відділення МІППС, М. Шульга, д. ф. н., заступник Директора Інституту соціології НАН України.

- Проблеми формування української політичної нації, пов'язані з неоднозначністю у зовнішньополітичній орієнтації України (В. Малинкович, Директор Українського відділення МІППС).

- Російська точка зору на гуманітарні аспекти взаємовідносин двох країн (В. Ігрунов, заступник Голови Комітету по зв'язкам з СНД Державної Думи РФ).

- Проблема свободи розповсюдження інформації "незалежно від державних кордонів" та захист інформаційного простору України (О. Зінченко, Голова Комітету у справах ЗМІ ВР України).

- Права людини, права етнічних та мовних груп в Україні (М. Шульга, д. ф. н., заступник Директора Інституту соціології НАН України).

Виступи: І. Богословська, Г. Павловський, Ю. Болдирєв.

12.00 — 13.45 Загальна дискусія. Підведення підсумків обговорення.

Шановні панове, ми починаємо нашу роботу, і я щиро поздоровляю всіх нас із тим, що нам стало насаги організувати цю конференцію. Згадуючи минулорічну зустріч в Москві, хотілося б розраховувати тут в Києві на такий же відвертий діалог стосовно проблем, запропонованих до розгляду, оскільки це може сприяти регулярній систематизації наших зустрічей.

Ми вдячні організаторам сьогоднішнього засідання з обох сторін і висловлюємо щире подяку за відчутну підтримку нашому колезі панові Вінфріду Шнайдеру-Детерсу — керівнику Бюро зі співробітництва в Україні Фонду Фрідріха Берта. Світ змінюється, змінюються і підходи наших держав до можливості здійснення зустрічей представників владних структур сторін спільно із неформальними експертами. Як ми бачимо, вони можуть бути організовані також і зусиллями громадських недержавних організацій. Ми вважаємо, що подібні зустрічі дозволяють більш відверто і об'єктивно поділитися думками і висловити незалежну позицію щодо тієї або іншої обговорюваної проблеми.

Прошло по суті десять років з часу, коли наші держави (Росія — першою) розпочали процес суверенізації в політиці республік Радянського Союзу. Процес цей на сьогодні ще не завершено, і вже накопичилося багато проблем, протиріч, ілюзій. Їх кількість може зростати. Ми вважаємо, є сенс спробувати відсторонитися, абстрагуватися від них, і почати будувати стосунки між Україною і Росією "спочатку", виходячи з реалій, що склалися на початок нового тисячоліття. Тобто, існують дві держави — Україна і Росія, які, маючи спільні кордони та взаємні економічні інтереси, сьогодні вирішують будувати свої стосунки на рівноправних, узвичаєних, прагматичних засадах. Цьому може сприяти також і прихід до влади в Росії і в Україні нового керівництва, якщо розраховувати на те, що й надалі Президент Леонід Кучма здійснюватиме свою обіцянку бути "новим".

В таких умовах може також запрацювати по-новому політичний трикутник "Україна—Росія—Захід", перетворюючись в економічно обумовлений зв'язок на засадах зацікавленості, який поступово звільняється від застарілих політичних стереотипів підлеглості часів Радянського Союзу. При цьому нового акценту зазнають досі проголошувані догми про нібито стратегічне партнерство сторін. На зміну їм вже приходить розуміння реальної економічної залежності сторін, яку здебільшого, безумовно, відчуває Україна. У такому випадку Україна звільняється від ілюзій про стратегічне партнерство з орієнтацією на два протилежні фронти. Вона в своїй політиці зосереджується на одному лише західному напрямкові — на Євро-Атлантичному регіоні.

Цьому віддають належне і на Заході: нарешті Україна визначилася. Це змушує також і Росію відчувати велику зацікавленість в Україні.

Добросусідські стосунки з Росією будуться з урахуванням, насамперед, необхідності збереження суверенітету, цілісності кордонів, як це відтворено у відповідному Договорі 1997 року між сторонами. Керуючись узвичаєними у світі умовами, дві держави цілеспрямовано і об'єктивно вирішують питання делімітації і демаркації сторін, тобто визначаються зі своїми кордонами. Росія, маючи більш високі амбіції у світі, в Європі та Азії, буде свої стосунки в економічному трикутнику "Україна—Росія—Захід" з урахуванням своїх національних інтересів, керуючись при цьому також домовленостями з Україною.

Сторони розуміють, що їхнє просування на Захід в економічному і політичному плані можливе лише як спільне, взаємозалежне й узгоджене. Цей процес обумовлено багатьма чинниками, але реальним, об'єктивним феноменом, який стимулює таке узгоджене спрямування, є відсутність "закритих" державних кордонів, які, у випадку їхньої наявності, дозволили б знаходитися нашим державам у різних, навіть протилежних державних системах, як це поки ще відбувається між двома корейськими державами. Таку ситуацію розуміє також і Захід, який стимулює зближення і спільне "західне" прямування України і Росії.

Подібна ситуація веде також і до очевидності окремих перспектив у майбутньому. Зближення обох наших держав з провідними західними структурами, — ЄС і НАТО, — по суті, відбуватиметься в рамках існуючої єдиної політичної структури ОБСЄ в Євро-Атлантичному регіоні. Вважаю, необхідно підвищити її авторитет і значимість у вирішенні міжнародних проблем зусиллями всіх держав, які входять в цю організацію. Це, у свою чергу, дозволить посприяти кореляції дій ОБСЄ з регіональними структурами: НАТО, ЄС і організаціями в рамках СНД. Такий шлях сприятиме утворенню "єдиної Євразії" в масштабі єдиної Європи, спільної системи безпеки, пов'язаної з континентом Північної Америки. Це важливо також і для Росії.

При цьому треба враховувати також і той факт, що вже сьогодні території, охоплювані ОБСЄ (від Ванкуверу до Владивостока, 54 держави) а також НАТОвською програмою ПЗМ (45 держав), по зовнішніх кордонах збігаються. Тому кореляція цих двох систем географічно можлива. Це є побічним фактом для майбутнього об'єднання систем безпеки. Проте на цих територіях діють різні економічні і правові системи, які й досі ще не корелюють: ЄС, економіка, право держав Східної Європи і Євразії. Це — негативний момент. Певне, кореляція економічних систем саме тут матиме вирішальне значення.

Наші двосторонні прагнення знайти взаєморозуміння в баченні обговорюваних тут проблем, існуючих у символічному трикутнику "Україна—Росія—Захід", здійснюються і стимулюються присутністю Послів, представників посольств і експертів низки західних держав —

третьої сторони цього процесу. Ми просимо їх взяти активну участь у нашій спільній роботі, і таким чином реально представляти третю, зацікавлену Сторону.

Мені здається, винятково символічним для успіху нашої зустрічі є те, що вона, вже як трьохстороння, проходить у древньому Києві саме в дні, коли відзначається одне з найбільш визначних християнських свят — "Свята Трійця". Вірячи в те, що все в природі і людському суспільстві, у його задумах і дусі є взаємозалежним, сподіваємося, що все це допоможе нам досягти розуміння і визначити перспективи наших стосунків на майбутнє.

У своєму виступі я подав особистий погляд на ряд питань, які існують у взаємостосунках України і Росії, а також щодо загальних проблем майбутнього, які стосуються безпеки в Євро-Атлантичному регіоні. Проте, він багато в чому характерний для мислячих представників українського суспільства.

Сьогоднішній круглий стіл проходить у надзвичайно важливий період нашої історії. Кожен період в історії по-своєму важливий і неповторний. Але те, що відбувається зараз, закладає основи існування наших держав на довгі десятиліття. П'ятнадцять років перетворень, які відбулися в посткомуністичну епоху, стали роками розпаду Варшавського блока, Радянського Союзу, відходу в минуле "холодної війни", роками, в які відбулася соціально-економічна революція на просторі колишнього Радянського блоку. Ці роки призвели до гірких розчарувань значного загалу жителів змін країн. Вони стали причиною "втоми від революції", і епоха змін поступово починає замінюватись на епоху кристалізації режимів, кристалізації соціально-економічних структур держав. І те, що може бути зроблене в цей період у найближчі десятиліття нової ери, може стати стимулом для прискореного розвитку наших держав. А у випадку несприятливого збігу обставин — може закласти умови для стагнації, відставання в культурному, політичному і соціально-економічному розвитку.

Нажаль, цей період Росія і Україна зустрічають не з найкращим надбанням. Розпад Радянського Союзу і трансформація соціально-економічної системи пройшли, позбавивши наші країни основних джерел головних ресурсів для перетворень, знищивши передумови для створення механізмів ефективного керування процесами трансформації. В силу цього наші країни виявилися в ситуації постійного відставання від світового розвитку, який все пришвидшується, і в авангарді якого йдуть Європейські і західні країни в цілому. Цей розрив стрімко збільшується. Таким чином, Росія, Україна та інші держави на пострадянському просторі можуть втратити можливість увійти до цього авангарду людства.

Здається, ні Росія ні Україна самостійно не зможуть, не зуміють досягти рівня розвитку, необхідного, щоб зберегти свої позиції у світі. Без залучення наших країн у загальноєвропейський простір системи західних країн такий розвиток, очевидно, неможливий. Водночас, ні Росію ні Україну не чекають ні в економічному співтоваристві Заходу, ні в його політичній, ні у військово-політичній системі. Захід не схильний до добродійності, він не прагне підняти нас до свого рівня. Навпаки — виникає ситуація, коли свою економічну перевагу Захід використовує для досягнення своїх цілей, для одержання максимального зиску.

Сьогодні, як я вже згадував раніше, у наших країн немає ресурсів для протистояння такому несприятливому розвитку подій. Нам доведеться відшукати можливості для стабілізації своїх економічних

систем, для відшукування максимальних ресурсів, щоб створити більш-менш стабільну економіку і стабільне суспільство. І на тіл цього — відшукати ресурси для прориву тих напрямків, які можуть бути ефективні і повернути нас до кола усталеного суспільно-історичного розвитку. Але ні Росія, ні тим більше — Україна, самотужки зробити цього не в змозі. Допоки ми залишаємось слабкими й усамітненими, нам важко постукати у двері Європи і важко пропонувати себе як рівноправних партнерів.

Як західні країни ставляться до тих, хто не в змозі бути сильним, ми бачимо повсякденно. Ми бачимо це навіть у Європі. Щоб перебороти це, нам необхідно знайти можливості плідного співробітництва, вироблення спільної стратегії і спільної мети на досягнення Європейської інтеграції. Проте, на цьому шляху нам заважають пострадянські комплекси.

З одного боку, ми спостерігаємо, як Україна важко набуває незалежності, самостійності, як почасті робляться хибні кроки в галузі прав людини, культурного розвитку.

З іншого боку, Росія також виявляється байдужою до багатьох гуманітарних проблем і до своїх партнерів. Відсутність довгострокової стратегії, відсутність розуміння стратегічних інтересів Росії робить її на сьогоднішній день недостатньо сильним партнером. Подолання цих недоліків є основою для прямування уперед, і я сподіваюся, що цьому допоможе наше історичне минуле, наша приналежність до єдиної цивілізації. Це подолання полягає не лише в тому, що наші культури постійно запліднювали одна одну, постійно допомагали нашим народам рухатись вперед.

Це було пов'язане також і з тим, що наші народи пов'язані тисячами ниток, тисячами зв'язків, які пролягають через сім'ї, через загальний шлях, пройдений нашими людьми. Мільйони людей відчувають необхідність цього просування далі. Таким чином, проблема зближення відчувається не лише на державному і політичному, але і на побутовому рівні.

На щастя або на нещастя, я думаю, ми зуміємо переконати Захід ставитися до нас як до важливого партнера у драматично мінливому світі, в якому живемо. Справа в тому, що нестабільність, що найбільше позначається на півдні від Росії і на півдні самої Росії, не є винятково привілеєм лише Росії. Зростання нестабільності в усьому світі, від кордонів Китаю до Африканських джунглей, ставить весь світ перед великим тяжким викликом. Росія в цій системі є одним із найголовніших балансирів, одним із найголовніших елементів стабільності. Я гадаю, що не підготує нас до спільної розробки механізмів світової стабільності і до спільного розвитку на благо усього людству.

Вінфрід ШНАЙДЕР-ДЕТЕРС
Керівник Бюро зі співробітства в Україні
Фонду імені Фрідріха Еберта

Дорогі гості України, дорогі українські колеги, пані й панове, вітаю Вас від Фонду імені Фрідріха Еберта.

З вашого дозволу хотів би висловити деякі особисті міркування.

Стосунки України з Росією, з одного боку, та її зв'язки з Європейським Союзом, з іншого, неможливо відокремити від стосунків Росії з Європейським Союзом та від її зв'язків зі Сполученими Штатами Америки. Тому я вважаю, що перед розглядом заявленої теми: "Україна між Росією і Заходом", слід було б звернутись до цього прихованого аспекту предмета нашої сьогоднішньої дискусії за круглим столом.

Європейська Конфедерація

Кілька днів тому, 2 червня, американський президент Біл Клінтон був нагороджений премією Карла Великого, яку йому вручили в німецькому місті Аахен, місці поховання імператора, за "значний особистий внесок", в тому числі за зусилля "...на захист прав людини в Європі" і "...за підтримку розширення Європейського Союзу"!

У своєму виступі президент Клінтон звернувся із закликом до європейців "завершити об'єднання континенту". "Росія, — заявив він, — "має стати невід'ємною частиною європейського континенту".

Американський президент скористався розпливчастою риторикою європейських політиків: в географічному сенсі Європа не є континентом (terra continens — з латинської), а, точніше, субконтинентом. Уральські гори — не "лінія великого поділу", яка відсікає Європу від Азії. "Європа від Атлантики до Уралу" генерала де Голля — абсурдна концепція. Визнання "всієї" Росії частиною Європи, озвучене Клінтоном в Аахені, рівнозначно визначенню Європи в кордонах від Атлантики до Тихого Океану.

На відміну від політиків, які використовують термін "Європа", щоб виключити європейські країни з Європейського Союзу, американський президент з усією ясністю закликав європейців "...залишити двері до Європейського Союзу відчиненими для Росії".

Зараз вже стає зрозумілим, що "мале" розширення на Схід ставить Європейський Союз на межу інституційного інфаркту. Після прийняття нових членів стане ще важче досягти спільності політичної волі. Так Польща — ще до свого вступу в Європейський Союз — напругає на тому, щоб військові операції з боку об'єднаних європейських збройних сил не здійснювалися без згоди НАТО, тобто фактично без дозволу Сполучених Штатів Америки.

Прийняття Росії, навіть за умови досягнення нею сумісності з Європейським Союзом, перешкодило б процесу створення політичного союзу; воно знизило б Європейський Союз до його колишнього статусу політично неідеальної економічної спільноти. Можливо, саме ця прихована "задня" думка, підступна ідея, ховається десь у глибині свідомості тих людей в США, Росії, в деяких країнах — членах ЄС, які виступають за прийняття Росії до Європейського Союзу.

Та все ж, Європейський Союз, цей невеликий західний півострів євразійського континенту, відчуває потребу в Росії, в континентальному розмаху Російської Федерації, щоб отримати можливість участі в глобальній грі. Інакше кажучи, отримати здатність самостійно визначати своє майбутнє в ХХІ столітті: "Європейський Союз має стати самостійним гравцем, здатним до політичних дій у багатополосному світі ХХІ століття", — зазначив міністр зовнішніх справ Німеччини Йозеф Фішер у своєму зверненні до Європейського Парламенту в січні минулого року.

Однак Росія має власне уявлення щодо своєї ролі, — яким би протирічним воно не здавалось. Воно не дозволяє їй поступитися національним суверенітетом на користь Європейського Союзу: "Ми самі по собі континент... Наші норми відрізняються від європейських норм, оскільки у нас різні цінності...", сказав російський письменник Віктор Пелевін на з'їзді міжнародного союзу письменників (ПЕН-клубу) в Москві у травні цього року.

І все ж Росія, з одного боку, не може і не бажає отримати членство в Європейському Союзі, з іншого боку — вона не повинна і не хоче бути виключеною з "Європи".

Вирішенням цієї дилеми може стати створення надструктури, яка об'єднала б і Європейський Союз, і Російську Федерацію, власне кажучи — Європейської Конфедерації.

Так чи інакше, стосунки між Європейським Союзом і Росією, які й досі все ще не прояснялися до кінця, можуть набути реальної перспективи в понятті "Велика Європа", яке виходить за межі розширеного Європейського Союзу.

"Організація по безпеці Північної півкулі"

Президент Клінтон закликав європейців залишити для Росії відкритими двері не лише до Європейського Союзу, але і в НАТО також — хоча цей заклик було скоріше адресовано американцям, ніж європейцям. Нажаль, розуміння цього прийшло до Клінтона лиш зараз, напередодні залишення посади президента.

Після розпаду Радянського Союзу НАТО втратила первинний сенс свого існування (raison d'être). Перетворення НАТО в органі-

зацію, яка охоплювала б усі Північну півкулю, інакше кажучи, залучення Росії у якусь подобу Організації по Безпеці Північної Півкулі — стало б найбільш адекватною реакцією на закінчення холодної війни. Трьохполюсна структура, яка включає в якості союзників Північну Америку, Західну і Центральну Європу, Росію з її північноазійським виміром, могла б бути покладеною в основу найбільш ефективної системи забезпечення миру в цій частині планети.

Сполучені Штати не мають потреби в НАТО для захисту від зовнішньої агресії у власній, західній півкулі. Для забезпечення безпеки у Європі НАТО треба "європеїзувати"; і якщо домінує становище США в НАТО збережеться і в майбутньому, НАТО почне сприйматись як засіб втілення задумів США на використання її з метою американського впливу на європейській справі.

Європейські країни — члени НАТО мають створити власні спільні військові структури, які забезпечили б їм рівноправну питому вагу в НАТО — причому не лише в обмежених цілях так званої "Петерсберзької програми", яка є лише щотливою спробою європейської емансипації. Для забезпечення європейських інтересів безпеки Європейський Союз має перетворити свої збройні сили на мобільні експедиційні об'єднання.

В умовах доброзичливої протекції США країни-члени Європейського Союзу недооцінили значення власної обороноздатності і не змогли адаптуватися до нових умов, які наступили після закінчення холодної війни. Військова інтервенція НАТО на Балканах продемонструвала рівень військової неідеальності європейських держав-членів НАТО, а також їх повну залежність від США. Міністр оборони Німеччини Рудольф Шарпінг в інтерв'ю журналу "Шпігель" (20/2000) визнає, що в Косово в досить широкому обсязі виявилась непридатність до використання в майбутньому оснащення збройних сил Німеччини.

Американська військова міць не є проблемою для Європейського Союзу. Гегемонія США у світі базується скоріше на могутності економіки і технології цієї країни, можливо, навіть на впливі її "культури", ніж на військовій могутності. Саме в цій "м'якій могутності" (Джозеф Най, Гарвард) полягає виклик Європі. У зв'язку з економічним і технологічним динамізмом "дочки" Європи — Америки — матінка-Європа опиняється перед загрозою потрапити до "богадільні".

Європа бажає лише, щоб американський уряд не отожденовав — як то вимагають впливові політичні сили — національні інтереси США з домінуванням цієї країни по всьому світу. Пентагонівська стратегія обмеження озброєнь тримає на увазі Росію; інакше чим пояснити настійливість міністра оборони США в питанні про скорочення боеголовки за програмою СТАРТ 3 до рівня не нижче 2000 або 2500 одиниць? (зустріч Клінтона і Єльцина в Гельсінкі, березень 1997 року і саміт країн великої вісімки в Кельні, червень 1999 року).

США — не "живий звір", не тигр, а радше "слон, який жахає силою своєї маси" (Йозеф Йозеф: Екзамен на зрілість. — "Пайт", № 23 от 31 травня 200 р. — С. 1). І хоча — як пише Збігнєв Бжезінський — США надто демократична країна в межах власних кордонів, щоб вести себе по-диктаторськи за їх межами, Європа не має наміру більше миритись з доброзичливою гегемонією Америки.

Кращим засобом забезпечення безпеки в Європі є економічна інтеграція Росії в європейські структури. Військово-промислове співробітництво Європейського Союзу з Росією і Україною, наприклад, проект військового транспортного літака на основі Ан-7Х, могло б стати надійним економічним стрижнем безпеки в Європі. Але під тиском європейської авіабудівної промисловості уряди європейських країн відстоювали пропозиції України і Росії по співробітництву в створенні нового покоління великогабаритних транспортних літаків. Відмова — це не лише приховане великомасштабне субсидування промислового сектора за рахунок воєнної ефективності; це водночас і акт абсолютної політичної близькості, який продемонстрував, що у політичних лідерів Європи відсутні стратегічне бачення.

Міністр оборони Німеччини Рудольф Шарпінг в інтерв'ю журналу "Шпігель" (22/2000) посилається на "Європейський пріоритет в озброєнні зброєю", але виключає з нього Росію і Україну. Очевидно, принцип пріоритету політичних рішень діє лише стосовно військових наказів, але не стосовно приватного військово-промислового комплексу.

Залишається сподіватись, що політичні лідери Америки виявляться більш далекоглядними і не піддадуться спокусі створити шит безпеки лише для себе: чи то під впливом ізоляційських тенденцій свого населення, чи то в спробах забезпечити собі беззаперечну можливість дій по всьому світі проти загрози застосування атомної, хімічної або біологічної зброї з боку терористів.

Балістичні ракети, оснащені хімічними або біологічними речовинами, в руках непередбачуваних режимів в Азії загрожують Європейському Союзу і Російській Федерації значно більшою мірою, ніж Сполученим Штатам Америки. Хотів би звернути вашу увагу на той факт, що після вступу Туреччини до складу Європейського Союзу дві держави з числа тих, кого американські політики люблять називати "країнами-позбавленнями", виявляться в безпосередньому сусідстві з Європейським Союзом.

Але небезпека, яка походить від тероризму, не загрожуватиме нашому існуванню. Превентивні заходи повинні бути адекватні загрози: відповідний захист полягає не лише в створенні космічного щита проти ракетних атак, але також і в превентивному військовому втручанні, а також в профілактичних заходах політичного і економічного характеру. Я вважаю, що Європі варто покладатися не стільки на технологію безпеки, яка скоріше створює ілюзію неущкоджваності, скільки

на політику в сфері безпеки. Сприйняття неужкожданості як реальної здатності відбиває острівний менталітет американців, які протягом всієї своєї історії були захищені від нападів ззовні двома океанами.

Європейцям варто було б узяти до уваги прагнення американців до безпеки, яке знаходить своє вираження в єдності з цього питання американського Конгресу, і не заперечувати проти змін в договорі по ПРО, тем більше, що європейці не є однією з його сторін.

Відмова Росії не виключає можливості переговорів з нею. Як показав останній візит Клінтона до Москви, новий президент Росії "раціонально" прореагував на "іраціональний" — з європейської точки зору — проєкт надійного захисту Америки від ракетних ударів.

Європі, а фактично, Європейському Союзу не вартувало б ховатися під американським щитом; це поглибило б залежність Європи від Америки в галузі технологій, інформації і т.д. Європі треба створити власні — активні — можливості втручання з метою протидії загрозі, обумовленій розповсюдженням атомної, хімічної і біологічної зброї і технологій створення балістичних ракет, а не витратити гроші на багатовитратну — і технічно сумнівну — пасивну систему захисту. Європі необхідні її фінансові ресурси для перетворення східної частини, тобто для подолання економічних наслідків розділу Європи.

"Косово" стало синонімом болючого досвіду, який вразив свідомість європейців. Однак, створення загальноєвропейської воєнної структури — Європейського Оборонного Союзу — залишається великим за часом процесом з мінімальним прогресом. В цьому сенсі американська ініціатива по створенню національної системи оборони проти балістичних ракет може допомогти усвідомити необхідність європейської оборонної спільноти. Створення національної, тобто призначеної лише для захисту американської території, системи оборони проти балістичних ракет великого радіусу дії приведе до послаблення зв'язку США з НАТО. Відхід Америки від принципу загальної безпеки вимушує Європу до мобілізації власних сил замість життя під захистом американської протекції. Саме Америка птовхає Європу до її власної еманіпації; Європі варто б скористатися шансом, наданим їй Америкою.

Володимир МАЛИНКОВИЧ

Директор Української філії Міжнародного інституту гуманітарних-політичних досліджень

Шановні пані й панове!

Мабуть, вперше проблеми взаємовідносин у трикутнику Україна — Росія — Захід будуть обговорюватись тут, у Києві представниками усіх трьох сторін. Безсумнівно, говорити ми сьогодні будемо не стільки про зовнішню політику окремих держав регіону, скільки про майбутнє усього нашого Європейського континенту, оскільки не лише зовнішня, але, значною мірою, також і внутрішня політика наших країн буде залежати від того, чи вдасться налагодити добросусідські, партнерські, а можливо, й союзні відносини між країнами східної та західної Європи, від того, чи проходить через центр континенту лінія розділу.

Перед тим, як почати нашу роботу, організатори конференції хотіли б підкреслити, що ми виступаємо за те, щоб ніколи більше не розділяла нас "залізна", "золота" чи будь-яка інша завіса. Адже всі ми тут — європейці, діти єдиної європейської культури, які мають одні й ті ж "святищенні камені", багато в чому спільні цінності, спільні погляди на майбутнє. Саме з огляду на цю обставину ми вирішили запропонувати учасникам конференції (а також усім політикам, політологам, вченим і діячам культури, які вірять у загальноєвропейські ідеали) підтримати нашу ініціативу по створенню суспільного руху "За велику Європу", "Європу від Атлантики до Тихого Океану".

Ми хочемо, щоб прихильники "великої Європи" регулярно, принаймні раз на рік, зустрічалися тут у Києві для того, щоб обговорити найгостріші геополітичні, військово-стратегічні, юридичні та економічні проблеми, які, нажаль, часто виникають між країнами західної і східної Європи. А також для того, щоб, обговорюючи теми, які нас об'єднують або, навпаки, роз'єднують, краще зрозуміти один одного (поки що це вдається, нажаль, далеко не завжди). Досягши порозуміння, ми, напевно, зможемо вирішити багато з тих проблем, які сьогодні видаються нерозв'язними.

Нам здається, що Київ — ідеальне місце для таких зустрічей. Адже сьогодні не лише Париж і Лондон, але й Варшава, Прага або Будапешт — це вже західна Європа, а Москва, як і раніше — політичний і духовний центр Євразії. Україна ж має відразу декілька центрів орієнтації (Львів, скажімо, тяжіє до Заходу, тоді як Харків, Донецьк або Сімферополь — до Росії). Тому в українській столиці з однаковою симпатією приймуть представників обох частин континенту, географічний центр якого, доречі, також розташований у нашій країні.

Після цих вступних слів дозвольте зачитати саме Звернення.

**Звернення організаторів міжнародної конференції
«Україна між Росією і Заходом»
Стратегія на початок ХХІ століття»**

В наші дні, на рубежі тисячоліть, через десять років після повалення Берлінської стіни і закінчення біполярної геополітичної системи, на європейському континенті сталися і продовжуються великі зміни. Політичні процеси у світі в цілому, і особливо в Європі, часто розвиваються по-різному. З одного боку, багато держав добровільно відмовляються від частини свого суверенітету на користь регіональних і всесвітніх міжнародних структур. Зіншобіч — все відчутнішим стає «вітер відокремлення».

В деяких соціальних групах панує налаштованість на єдиний, універсальний світ. Їм протистоять опозиційні міфи, основу яких складає орієнтація на «грунт» і національні традиції. «Глобалісти» сперечаються з державниками в усіх, без винятку, країнах нашого континенту. Але якщо в Західній Європі все ж домінують тенденції інтеграції, то в Східній — процеси становлення і зміцнення нових незалежних держав, які відновили свій суверенітет після краху тоталітарної системи.

Сьогодні лінія поділу проходить по східних кордонах Європейської Спільноти і країн НАТО. Саме тут межують Західна Європа і Євразія, дві гілки єдиної європейської цивілізації. Нагадуючи про це, ми хочемо підкреслити, що в даному випадку йдеться про внутрішньоевропейську межу, і акцентуємо увагу на слові «єдина». Усіх нас об'єднують вічні цінності християнства, принципи демократії, яка зародилася у нині православній Греції, світоглядні, етичні й естетичні ідеали європейської культури. Спільного в нас набагато більше, ніж розходжень, і якщо політичні лідери держав, взявшись конструювати нову, «після-ялтинську» Європу, збережуть той поділ континенту, який виник у роки «холодної війни», то ми будемо розглядати це як забуття заповітів наших батьків і дідів, як ігнорування сьогоднішніх сподівань наших народів.

Ні в кого не повинно бути ілюзій, ніби сьогодні економічно більш потужні держави і блоки зможуть нав'язати свою волю країнам, які знаходяться досі ще в стані глибокої кризи, викликаної зміною соціально-політичних формаций. Прихильники глобалізації, на наш погляд, не вправі абсолютизувати свою точку зору і вважати, що вони володіють усією повнотою істини. Втім, навіть найрадикальніші з них розуміють, що в ядерне століття не можна підпорядкувати світ будь-якій ідеології за допомогою зброї. Але ще їй досі тривають спроби розділити все населення планети на тих, хто визначає правила гри, і тих, хто цим правилами повинен підпорядковуватися, — за допомогою грошей, сучасних технологій і штучно утвореної вже не «залізної», а «золотої» завіси.

Не є секретом, що існують сили, які хотіли б опустити таку завісу на кордоні між Західною Європою і Євразією. Також не секрет, що в ряді країн колишнього «комуністичного світу» вельми впливова частина політичного істеблішменту готова згодитися на те, щоб така завіса опустилася (і якомога швидше), але за умови, що їхня країна виявиться на захід від нього. Чимало також і тих, хто все ще залишається в полоні стереотипів споконвічного протистояння між Заходом і Сходом, хто не відмовився від своїх імперських або, навпаки, ізоляціоністських амбіцій. Ми переконані: такі підходи до вирішення геополітичних проблем суперечать інтересам народів Європи і світу.

Стабільна Європа можлива лише за умови, що центром її території не буде проходити лінія розділу. Лише у цьому випадку напруга між різними частинами континенту зникне зовсім або, принаймні, значно зменшиться. Утопією було б розраховувати на те, що всі пострадянські країни найближчим часом увійдуть до Європейської Спільноти або до НАТО. Але вже сьогодні можна допомогти формуванню єдиної «великої Європи», використовуючи наявну значну кількість нежорстких угод, міждержавних політичних, економічних і інформаційних структур, з'явлених в єдине мереживо наподобу до смуг автомагістральної розв'язки (своєрідний «вузол сплетення»).

Тим більше, що процеси трансформації, які зараз відбуваються, процеси інтеграції в обох частинах Європи створюють об'єктивні передумови для спільного вирішення спільних для всього континенту проблем. Причому без зонального прояву навіть прихованого диктату з будь-якої сторони. Продуктивною може бути робота по створенню загальноєвропейської системи безпеки. Цілком можливо підготувати і прийняти Пакт безпеки Європи. Очевидно, необхідні також загальнообов'язкові норми дружнього співіснування різних держав континенту, обов'язкові для дотримання всіма європейськими країнами. Іншими словами, необхідна загальноєвропейська Хартія, в якій будуть закріплені принципи соціальної демократії і гарантії дотримання основних прав і свобод людини.

Ми вважаємо, концепція "змін на краще через зближення" може бути реалізована лише тоді, коли до континенту будуть вирішувати не лише політики, але й громадянські європейських країн. Для успіху справи необхідна координація спільних зусиль державних і міждержавних структур, з одного боку, і організацій громадянського суспільства, з іншого. Виходячи з цього, ми хочемо ініціювати міжнародний суспільний рух "За велику Європу" і пропонуємо учасникам нашого "круглого столу" підтримати нашу ініціативу. Ми віримо в майбутнє "великої Європи", чудово розуміючи, що вона стане реальністю лише при наявності спільних зусиль дуже багатьох людей.

Директор Міжнародного інституту гуманітарно-політичних досліджень

В. Ігрунов

Президент
Атлантичної Ради України

В. Гречанинов

Віце-президент
Атлантичної Ради України

О. Кокосинський

Директор Бюро зі співробітництва
в Україні Фонду Фрідріха Еберта

В. Шнайдер-Детерс

Директор Українського відділення
Міжнародного інституту
гуманітарно-політичних досліджень

В. Малинкович

ПРИМІТКА

Під час роботи Круглого столу і протягом перших двох тижнів після його завершення "Звернення" підтримали:

В Росії:

Володимир ЛУКІН та Ірина ХАКАМАДА, заступники Голови Державної Думи Російської Федерації;

Борис НЕМЦОВ, депутат Держдуми РФ, (лідер фракції "Союз правих сил");

Володимир РИЖКОВ, депутат Держдуми РФ, (фракція "Єдність");

Олексій АРБАТОВ, депутат Держдуми РФ, (фракція "Яблоко");

Володимир АВЕРЧЕВ, член бюро ЦР партії "Яблоко";

Каха БЕНДУКІДЗЕ, один із найвідоміших підприємців Росії.

Увійти до складу оргкомітету руху згодився
Михайло ГОРБАЧОВ, экс-Президент СРСР.

В Україні:

Степан ГАВРИШ, заступник Голови Верховної Ради України, (фракція "Відродження регіонів");

Володимир ГОРБУЛІН, Радник Президента України;

Володимир АЛЕКСЕЄВ, депутат Верховної Ради України (фракція "Батьківщина");

Ігор ГАВРИЛОВ, депутат Верховної Ради України, (фракція партії "Зелених");

В. ШТЕПА, депутат Верховної Ради України;

Микола АМОСОВ, академік Національної Академії Наук України, хірург із світовим ім'ям, письменник;

Дмитро ЗАТОНСЬКИЙ, академік НАНУ;

Олексій ІВАХНЕНКО, академік НАНУ;

Олександр ЛЕТИЧЕВСЬКИЙ, член-кореспондент НАНУ;

Юрій ПАХОМОВ, академік НАНУ;

Олексій СОЗІНОВ, академік НАНУ;

Борис МАЛИНОВСЬКИЙ, член-кореспондент НАНУ;

Сергій КРИМСЬКИЙ, професор, заслужений діяч науки; а також інші відомі вчені і діячі культури України.

Шановні колеги, пані й панове!

Я вважаю, що у виступах організаторів конференції вже пролунали вкрай полемічні нотки, що можуть скласти підґрунтя майбутнього обговорення вкрай важливої для України тематика, сформульованої в трьох словах: Росія — Україна — Захід.

Згадуючи про взаємовідносини в цьому трикутнику і про те, що буде в ХХІ столітті, будемо мати на увазі, що географічні масштаби цього трикутника, який не можна звести лише до країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи, занижуються. Те, що відбувається в цьому трикутнику, є частиною складних світових процесів, які наприкінці ХХ і на початку ХХІ століття будуть мати місце. Тут ми маємо за похідні брати політичні принципи, виходячи з того, що для них характерно і як вони розвиваються.

Певне, не є секретом, що для кінця ХХ і початку ХХІ століття ці процеси характеризуються, насамперед, глобалізацією, тісним переплетенням політичних, воєнних, економічних і релігійних протиріч. Говорячи про розташування центрів сил, цілком очевидною видається ситуація, яка склалася після руйнації біполярного світу.

Я говорив про те, що глобалізація політичних світових процесів позначається практично на всіх конфліктних ситуаціях, які виникають сьогодні у світі. Досить пригадати трагедію Балкан, великої демократичної країни Конго і зовсім маленької Фіджі. Фактично будь-який конфлікт, який відбувається у світі, стає клопотом світового співтовариства. Оцінюючи подальший розвиток подій після закінчення холодної війни, було б велими доречно розглядати світ як монополарний, і, виходячи з цього, будувати всі конституції або архітектуру міжнародної безпеки.

Хотілося б звернути особливу увагу на те, що відбувається безпосередньо на нашому континенті. Доречним було б використовувати таке порівняння: якщо ХХ століття було століттям Європи, оскільки тут починалися дві світові війни, то ХХІ століття буде століттям Євразії. Країни континенту мають 70% населення планети. Їх узагальнений ВВП складає 60% світового, енергетичні ресурси — 75%.

Справа ще в тому, що тут знаходяться шість країн, які мають найбільші у світі військові витрати, усі явні й приховані ядерні держави крім США. Тому розглядати розвиток політичних процесів, як мені здається, треба в контексті подій усього Євразійського континенту. В цілому можна сказати, що світ, до якого ми вступаємо в ХХІ столітті, — це складний соціум. Існує сподівання на те, що спільними зусиллями можна домогтися стану, при якому міжнародні стосунки будуть мати більший пріоритет, чим національні, а в ієрархії людських цінностей головними будуть права людини.

Якщо подивитись на те, що відбувається навколо України, я хотів би звернути вашу увагу на такий цікавий факт. Скільки було зламано списів, скільки велося розмов з приводу розширення НАТО, що вже відбулося. І практично непомітно, майже паралельно відбувається розширення ЄС. Якщо спробувати дещо пофантазувати, можна сказати, що сьогодні ми маємо 19 країн НАТО, і, напевне, у найближчі 5-6 років до цих країн додадуться ще 2-3 держави. Сьогодні в ЄС ми бачимо 15 членів, і в найближчі 5-6 років до них додадуться ще 5-6 держав, а потім — ще 6. І тоді до 2012 року кількість країн, які входять до ЄС, складе 27.

Якби ЄС був лише економічним утворенням, то вже це було б приводом для серйозного замислення для таких країн, як Росія і Німеччина. Єдина фінансова система і митний союз практично створюють перепони для експорту в країни ЄС продукції як з Росії так і з України. Можна сказати, що митні кордони з Європою проходять по Україні і, мабуть, по Новгороду, Пскову, Санкт-Петербургу.

Що стосується воєнної домінанти Європейського Союзу, про що говорилось шойно, то слід зазначити, що в останні роки ХХ століття ЄС все більше від статусу економічної організації наближається до форм воєнно-політичної спілки. Було прийняте рішення про створення корпусу швидкого реагування чисельністю в 60 тисяч чоловік, про розроблення європейськими країнами стратегічній винищувач Eurofighter і, нарешті, рішення про створення власного транспортного літака A400M, хоча можна було б детальніше роздивитися більш прийнятні і відпрацьовані російсько-український і американський проекти. Це свідчить про те, що Європа йде шляхом власної ідентифікації в оборонних вимірах.

Якщо виходити з того, що в двері ЄС напологило стукать Туреччина, яка має досить амбіційну воєнну програму, розраховану на десять років, з обсягом у 72 млрд. \$, то можна сказати, що на західних, південно-західних і південних кордонах України формується новий військово-політичний і економічний союз. Не випадково США, як мені здається, приділяють достатню велику увагу тому, що відбувається в Західній Європі і на Далекому Сході. Цілком адекватна присутність 100-тисячного контингенту в Європі і приблизно 100 тисяч на Далекому Сході свідчить про те значення, яке США надають розвитку політичних процесів саме в Європі, де так мріє бачити себе Україна.

Які ж стратегічні задачі вона може поставити перед собою в цьому трикутнику в цілому? Я думаю, що Україні, з урахуванням перспектив, необхідно знайти свою нішу в політичній мозаїці країн Заходу і Росії з обов'язковим урахуванням власних інтересів, головний із яких — суверенітет і незалежність. Що стосується економічних планів, то це — входження в економічне співтовариство держав в якості країни, яка володіє високоточними технологіями в таких галузях як ракетно-космічна техніка, авіація, суднобудування, нафтохімія, металургія.

Що може зашкодити цьому? Безумовно, цілий ряд окремих внутрішніх чинників. Пізніше я зупинюся на зовнішніх. До внутрішніх чинників відноситься недостатня стабільність в Україні. Говорячи про це, я маю на увазі лише одне — результати Парламентських і Президентських виборів. В Україні ще не закінчилася радянська історія, як не закінчилася також і українська "перебудова". Напевно, тут потрібен час для усвідомлення українським народом, куди він хотів би прямувати і який вибір хотів би зробити остаточно.

Природно, відповідний вплив чинять також і наші економічні труднощі, які ні для кого не є секретом, і для подолання яких нам сьогодні не вистає динамічності, темпів розвитку. Це, передусім, стосується приватизаційних процесів, адміністративної реформи та інвестиційного клімату. Погодьтеся, це досить дивовижно, коли сусідня Угорщина має річні інвестиції в розмірі 23-24 млрд. доларів, а Україна — 3. Це прямий знак нашій Верховній Раді про необхідність замінити великого обсягу законодавства, щоб насправді зробити Україну привабливою зточки зору інвестицій.

У нас склилися дуже складні проблеми з реформуванням армії. Ми зуміли скоротити її чисельність з 900 тисяч до 350 тисяч чоловік. Кожна країна, яка стикалася з цією проблемою, знає, наскільки дорого це фінансово, і які при цьому виникають соціальні проблеми.

І, нарешті, нам серйозно заважає і буде заважати Чорнобильська проблема. Я хотів би скористатися з можливості ще раз сказати тут, як людина, яка з 1992 року займалася цією проблемою на всіх (у тому числі й міжнародному) рівнях, що Україна проблему сама ніколи не вирішить.

Говорячи про те, що ми маємо у зовнішньополітичному плані і куди ми повинні рухатися, відзначимо, що ми підійшли до закінчення ХХ століття і увійдемо ХХІ століття з абсолютно чітко визначеною системою координат, назва якій — "без'ядерний стан", позаблоковість і нейтралітет. Як ви знаєте, позаблоковість визначається самою державою і не дає ніяких гарантій, крім деяких моральних. Що стосується нейтралітету, то існують різноманітні форми нейтралітету — від так званого активного до постійного. І тут Україна в силу принципів, закладених в основу свого законодавства, необхідно шукати своє місце.

Якими можуть бути шляхи вирішення? Напевно, зазвичай (і про це говорився), — опора на власні сили. Чи може сьогодні Україна, майже 50-мільйонна держава, що знаходиться (про що не варто також забувати), на стику протидіючих сторін (слава Богу — вже не ідеологій), бути незалежною, без'ядерною зброєю, і не бути членом будь-якого союзу.

Другий момент — участь у різних блоках і альянсах. Наше законодавство сьогодні не дозволяє це зробити.

Третій момент — участь у регіональних союзах, які могли б скласти загальну мозаїку, архітектуру європейської безпеки. Як ви знаєте, ідеї — не нові. Ще в 1991 році таку пропозицію зробив Президент

Польщі Лех Валенса. Це було НАТО-6іс. У 1992 році ідею створення системи безпеки і стабільності у ЦСЄ висловив присутній тут Перший Президент України Леонід Макарович Кравчук.

Існує також багато інших можливостей. Якщо поглянути, з якою пропозицією сьогодні могла б виступити Україна, то найпривабливішою є ідея Балто-Чорноморського співробітництва. І треба сказати, що ті постійні контакти, які сьогодні існують між Президентами України, Польщі і країн Балтії, до деякої міри закладають цеглинка для такого фундаменту. Якщо виходити з позиції нейтралітету, то тут може існувати кілька модифікацій. Але я казав би, що постійний нейтралітет повинен визначатися цілим набором спеціальних документів, які гарантували б Україні безпеку. Сьогодні є лише один документ, який було прийнято в 1994 році ОБСЄ, і в якому ядерні держави, з урахуванням того, що Україна віддала свою ядерну зброю, дали їй визначені гарантії.

Більше ніякими резервами Україна сьогодні не володіє. Тому, як мені здається, в цих законодавчих умовах найбільш корисним для України є активний нейтралітет. На сьогодні існують певні передумови для розвитку цього активного нейтралітету.

Це, насамперед, великий Договір з Росією, Хартія про особливе партнерство з НАТО, це цілий ряд угод, які Україна має щодо стратегічного партнерства зі США. Я гадаю, до цього варто додати дуже добрі стосунки з Польщею. Крім того, я думаю, і це сьогодні пролунало, що побудувати стабільний світ і структуру безпеки в Європі без участі Росії сьогодні неможливо. Можна скоріше міфологізувати цю ситуацію, але я думаю, що ця фантастика не набуде реальності.

Я гадаю, що при наявності демократичних процесів розвитку в Росії (як в економіці, так і в державному будівництві) до цього підштовхує прийняття ряду концепцій безпеки, воєнної доктрини, окремі пропозиції щодо реалізації адміністративної реформи. Росія все ж рухається цим шляхом. І якщо при цьому будуть дотримуватися рівноправні партнерські стосунки, незалежно від будь-якого виду боргів, які існують сьогодні між Україною і Росією, саме такі стосунки можуть виявитися серйозним фундаментом стабільності і процвітання у Східній Європі. Мені здається, що розвиток ЄС, з урахуванням всіх труднощів, які можуть виникнути на так званій "східній межі", має запобігати порушенням візового режиму. Це може призвести до утворення сірої зони, про яку так багато говорився в 1996—1997 роках, коли обговорювалося питання розширення НАТО, з якої і Україні і Росії, напевно, буде важко вибратися. Достатньо сьогоднішніх домовленостей для того, щоб ми насправді увійшли у ХХІ століття, хоча б і при деяких сейсмічних коливаннях, не більших за 1-2 бали. Якщо підсумувати вищесказане, можна сказати, що для України сьогодні дороги ще відкриті. Тому я закликаю всіх присутніх взяти участь у дискусії: Камо грядеши, Україно? І як казав великий грек Сократ: давайте поміркуємо.

Шановні колеги, після того, як мене тут досить пишно представили, я хотів би відразу сказати, що переді мною постала дилема: чи я виступатиму як віце-спікер — недовго і нудно, чи індивідуально, у якості нормального наукового співробітника, яким я був усе життя, — тоді теж недовго, але менше нудно. Я особисто віддаю перевагу другому. Тому прошу мати на увазі, що я виступаю від імені власної особи. Оскільки в нашій країні, як мені отут підказують, навіть президент часто виступає як громадянин, а не як глава держави, я маю на це повне право.

Передусім, по-моєму, здорово, що знайшлися люди, ентузіасти, які, нарешті, організували таку конференцію. Дійсно, нам обов'язково необхідно вести розмову про Росію і Україну в широкому контексті, в континентальному і у міжконтинентальному, глобальному, тому що наші країни того заслуговують, і життя цього потребує. Поза цим контекстом наші взаємовідносини важко зрозуміти. По-друге, нам все ж варто прикинути, які ж оптимальні варіанти наших стосунків у обговорюваному контексті. А контекст цей вже намічається попередніми виступами наших колег. Контекст дуже цікавий, навіть, я б сказав, драматичний.

Дозволю собі дещо похвалитися. Якось я був майже присутній на урочистій події: наш президент урочисто, під оркестр, відзначав виведення військ з Німеччини, тобто ставив остаточну крапку над возз'єднанням цієї країни. Тоді я не раз у різноманітних статтях і інтерв'ю сказав: мене приблизно років 10, можливо, ледь трохи більше, може, навіть менше, і оркестром буде диригувати вже якийсь американський президент. Тоді ніхто не міг передбачати від'їзду американських військ з Європи. На мене дивилися тоді як на людину трохи шизофренічними проявами, і зараз все ще розглядають підозріло, але шизофреніком вже не вважають. Це великий прогрес, мій особистий і людський прогрес. Подивимось, що буде років через 3-4.

Стосовно суті питання скажу, що я не люблю геометрії. Хоча навіть докторську дисертацію я захистив по трикутнику Радянський Союз-Китай-Сполучені Штати наприкінці 60-х — на початку 70-х років (знаменитий "детант", зближення періоду Ніксона), але не дуже вірю в географічні, геополітичні конструкції. Колегам, певне, добре відомо, що в нас довгий час існував цілий комітет по геополітиці. Я досить іронічно на нього дивився.

Можна будь-яку ідеологію (а геополітика — це й дійсно ідеологія) перетворити на парламентський комітет. Наприклад, створити комітет по впливу клімату на міжнародні відносини — адже факт, що на політику впливає і географія, і клімат, і багато іншого.

Абсолютизувати геополітику я б не став, хоча, звичайно, обставина, що Україна і Росія сусіди — це найважливіший факт, і, звичайно, ми не можемо ставитися один до одного так, як ви і ми ставимося, наприклад до Мексики. Але це лише один з багатьох чинників.

Деяке захоплення геополітикою виявлялося протягом цілого століття, тому воно, цілком виправдано, стало традицією. Я гадаю, це стало кепським жартом долі на нашу адресу в останнє десятиліття. Не так вже й давно всі ми намагалися закласти основи нового політичного мислення, все дружно підтримували, плескали у долоні, аплодували Паризькій хартії, де говорилось про спільний європейський дім, про те, що час вже долати кордони, що меж розділу більше не буде. Пам'ятаєте, був такий раритет як Паризька хартія, 1990-го, якщо не помилюся, року? А потім з'явилися дуже серйозні сили і в Росії, і в Україні, і на Заході (в Європі, не лише в Америці), що забажали це трохи погратись в цю саму геополітику. І останнє десятиліття пройшло під знаком такої гри. Особливо це стосується проблем європейської безпеки, усієї тієї системи, про яку ми говоримо: США, Європа, Росія, Україна.

В чому полягала суть цієї геополітичної гри? Хтось бажав продовження "холодної війни" і для цього прагнув розіграти в нових, більш сприятливих, умовах визначену геополітичну комбінацію. Тут говорилось, що Україна має бути нейтральною країною. Але нейтральними країни зазвичай бувають тоді, коли існує один військовий блок і інший блок, і між ними виникає ситуація, схожа на військові дії. Тоді країни повинні визначитися, як їм бути. Інакше саме поняття нейтралітету викликає в мене серйозні сумніви. Неучасть у будь-яких угрупованнях, обережність стосовно них — можлива, але нейтралітет як такий? Характерно, що так звані традиційно нейтральні держави підтримували дії НАТО в Косово, а деякі навіть брали в них участь. Це, крім усього іншого, свідчить про те, що нейтралітет зараз — дуже ефемерна річ.

На превеликий жаль, багато шановних західних політичних лідерів зіграли "видатну" роль у тому, що і Росія і Україна із задоволенням занурилися в цю геополітичну гру. Це — своєрідна пристрасть, рок, фатум, якщо можна так висловитися. Я можу назвати нині покійного, глибоко шанованого мною президента Міттерана, який, нажалі, вніс свою лепту в цю справу. Маргарет Тетчер, яка, на щастя, перебуває у добром здоров'ї, також додала свою лепту в цю геополітичну гру, традиційно європейську. Це не їх провина, це біда, адже вони так виховувалися. Вони — люди своєї історії, своєї епохи, і тому не одразу зрозуміли, що світ стає іншим.

Природно, за цих умов Росія і Україна вирішили активно і жадуче, "з насолодою" включитися в цю гру. І почали активно штовхатися між собою ліктями. Звичайно, я розумію психологічні проблеми української державності, психологічні проблеми російського комплексу

су неповноцінності, пов'язаного з розпадом Союзу. Все це зрозуміло, але, як висловився один мудрець, "доля згодних з нею веде, а не згодних — тягне". Ось і нас доля не веде, а тягла всі ці 10 років. Тому у зовнішньополітичному плані ці 10 років значною мірою виявилися загубленими. Нами завзято намагаються маніпулювати: нумо, ставайте ви, хлопці, в ряд, у чергу з двоох людей: або ти перший, а вони — другі, або навпаки. Якщо погано себе ведеш, будеш другим, а вони — першими. Ось ми завзято штовхаємося в цій не надто великій черзі умовних персонажів. І отримуємо ж мало, а штовхаємося дуже вже енергійно. От і по всьому, тобто "вот и вся недолга", як говориться в нас, на нашій відчуженій російській мові.

Тим часом наставють нові часи. Про них тут вже йшлося, і говорилося досить правильно. Що ж це за нові часи? Насамперед, це глобалізація. Я не буду говорити, що це таке, тому що ніхто, власне кажучи, точно не знає, що це таке, але всі відчувають, що це існує. І правильно відчувають, тому що це існує насправді. За допомогою наших західних партнерів ми з успіхом і досі ще маємо можливість якимось проявляти активність, і поки що особливо не вступаємо в цю саму "глобалізацію", але вона, проте, просувається. Ми вступили в стадію однополюсного світу. Я не вірю в казки про багатопольосний світ. Цей світ дійсно формується, і він буде існувати, але поки що події останнього десятиліття до деякої міри призвели до своєрідної комбінації однополюсного і двопольосного світу. Безсумнівно, США залишаються єдиною країною, яка одночасно може впливати на розвиток ситуації в будь-якій точці земної кулі. Можливо, не настільки вирішальним чином, але впливати може. І в цьому сенсі, безсумнівно, зараз це єдина глобальна держава. Я говорю про це не тому, що від цього мені приємно, а тому, що це — факт. Такий прагматичний стиль, як мені здається, кращий.

Чудовий поет Наум Каржавін сказав: "Стиль — це мужність у правді собі признаватися, все забути, але до ілюзій не вдаватися, ким би ні стати — відчувати себе лиш собою".

Якщо ми беремо США, то це країна, яка більше, ніж удвічі випереджає будь-яку іншу державу за всіма основними економічними показниками. Це країна, воєнний бюджет якої дорівнює воєнному бюджету шести наступних після неї держав світу. Хіба це не змушує нас із вами замислитися? Це країна з чудовою економікою, стабільною вже протягом 8-9 років. Фактом також, звичайно, є й те, що в кожному регіональному кутку земної кулі Сполучені Штати мають своїх опонентів, проблеми, деяку багатопольярність. Але все це — лише на регіональному рівні. Звичайно, можна знайти такі шматочки земної кулі, де Росія має більший вплив, ніж США (наприклад, в районі міськ, близьких до нашого кордону). Можна знайти місця, де більш впливовим є Китай, але це лише шматочки, а не світ в цілому.

Одночасно з цим виникають також дві винятково важливі геополітичні проблеми. Перше — створення єдиної Європи. США вельми нервово реагують на цей процес. Про це говорять самі американці, з якими доводиться розмовляти. У часописах це також присутнє. Навіть у "Foreign affairs" нещодавно писали про таку шизофренічну реакцію США. Якби я сказав таке, то на мене образилися б мої американські друзі. Але ж це надрукував дуже авторитетний американський часопис. У когось (наприклад, у мого давнього шанованого колеги Кісінджера) — більш активна, у когось — м'якша, але все ж надто нервова реакція. І це — вельми справедливо, оскільки цей процес відноситься до числа дійсно стратегічних і доленосних.

Нам із вами, Росії і Україні, варто зрозуміти, що ж таке відбувається. Що це таке — невеличка фронда чи історична тенденція? Я все ж схильний вважати, що буде ще багато зигзагів. Пам'ятає: свого часу на Берлінській сесії НАТО говорилося про європеїзацію цієї організації. Потім її відчутно затримали в Мадриді та у Вашингтоні. Зараз почався новий етап: в Хельсінкі Євросоюз прийняв уже відомі всім нам рішення про прискорення цього процесу. Такі зигзаги будуть спостерігатися ще досить тривалий час, але тенденція очевидна. Як висловлювався президент Горбачов: "Процес пішов". А оскільки процес пішов (у економічному плані він пішов давно, в плані безпеки — нещодавно), то виникає дуже серйозна ситуація. Складається вже не "розклад" Україна—Росія—Захід в тому вимірі, про який ми зараз ведемо мову, а Україна—Росія—Європа—Сполучені Штати.

У всякому разі, склалася така перспектива, а ми з вами намагаємося подивитися на пару десятиліть вперед, у 21-й століття. І якщо це так, то нам треба обговорювати і що дуже серйозну проблему: Хто ми з вами є? Насамперед — євро-атлантичні або євро-атлантично-азійські компоненти, чи все ж європейські країни? Попри те, що ми, звичайно ж, не бажали б ні з ким сваритися і будемо по-дружньому намагаючись розв'язати свої суперечності зі США, ми все ж — країни європейські. Я, у всякому разі, дотримуюся точки зору, що й Україна і Росія є країнами європейськими. Що стосується України, то вам, звичайно, видніше. Але, на мій погляд, Україна нітрохи не меншою мірою, ніж наприклад, Туреччина, є європейською країною за всіма головними параметрами, від культурно-цивілізаційного до географічного.

Що ж стосується Росії, то ризикну сказати, що вона — європейська країна не меншою мірою, ніж Україна. Географія там, звичайно, більш східна, і можна доволі розмірковувати на тему: чи це схід, чи крайній схід, крайній захід сходу або ж крайній схід заходу? Багато хто твердить, що Росія — країна специфічна. Звичайно ж — специфічна. А яка країна не специфічна? Може, Іспанія, яка зазнала значного арабського впливу? Чи може Англія з її острівною психологією, історією — не специфічна країна? Якщо ви подивитесь на

різницю між шведами та італійцями, ви побачите, що Європа — це континент специфічних країн, які знайшли в собі мужність і політичну волю об'єднуватися. У цьому сенсі Росія — країна з великою європейською історією, із значною європейською культурою і з 4/5 населення, що живе в Європі. Тому питання полягає не в тому, йти чи не йти до Європи. Питання в тому, коли, як і на яких умовах нас будуть активно запрошувати у Європу?

І тут я ризикну сказати одну дуже важливу річ: чим довше ми будемо стояти, міняючись місцями, у черзі (а ми вже бували в цій черзі і першими, і другими, і т.д.), тим складніше нам буде увійти в Європу, чим більш інтегрованими будуть наші стосунки (зрозумійте мене правильно, я маю на увазі інтеграцію в самому сучасному сенсі слова, ніяких темних думок, інтриг та кинджала за пазухою в мене немає), з тим більшою повагою до нас будуть ставитися. Що ми потрібні в Європі, у цьому немає сумнівів. Візьму на себе сміливість сказати, що і Україна, і Росія особливо, вельми потрібні Європі, оскільки без них не буде серйозного об'ємного центру світового впливу в Європі. Європа ж прагне стати центром визначального світового впливу. Тобто без наших країн не буде на континенті безпеки, про що тут дуже доречно говорились.

А те, що ми дуже багато чого маємо зробити самі з собою, аби увійти в Європу, — це абсолютно точно. І хто з нас зробить це швидше і краще — це велике питання.

Нажаль, а може й на наше щастя (а може — така вже наша доля), але ми з вами брати по розуму куди більшою мірою, ніж декому з нас хотілося б. Вся наша історія останніх 10 років нам наочно говорить про те, що, штовхаючись ліктями, ми водночас повторюємо один за одним абсолютно те ж саме. Від наших проблем із демократизацією до нашої економічної олігархізації — все йде в нас якось обіруч. Таким чином наша проблема полягає в тому, щоб зуміти паралельно, а ліпше разом, піти назустріч процесу, який є одночасно світовим глобалізацією і створенням європейського центру впливу, сили і т.д.

Якщо ми зуміємо це зробити (а шанси на це в нас є, але лише шанси), то зможемо тоді стати цікавими для Європи. Чим менше ми будемо бущатися один з одним, і чим більше будемо по-сучасному інтегровані, тим більший інтерес ми будемо становити і тим більший вплив ми будемо здійснювати на європейські процеси.

Ще стосовно специфічності. Парадокс, однак, полягає в тому, що наразі захист специфічності країни дуже тісно пов'язаний з тим, з яким багажем ми увійдемо в систему глобалізації та європейської інтеграції. Якщо ми залишимося у відсталому стані, ні про яку специфічність мови не йтиме, ми у Європу просто не увійдемо. Нас туди не візьмуть.

Ось чому я вважаю, що ми повинні подивитися, що маємо вчинити один з одним, як це зробити, притім делікатно, не раниачи самолюбства, для того, щоб скласти для Європи якийсь інтерес. А що ми повинні йти у Європу — це безсумнівно. Я повторюю: Європа не збирається “базово” сваритися зі США, але збирається грати дуже серйозну самостійну роль. Це засвідчили дискусії щодо протракетної оборони, аналіз подій у Косово, який був дуже неоднозначним для Європи, для стосунків Європи та Америки.

Хотів би сказати ще про одну геополітичну реальність. Вона полягає у створенні потужного китайського світу. Китайський центр сили, китайський світ, Китай, який поступово, але дуже влєвно об'єднується, — це теж дуже серйозний чинник, який варто враховувати. Українці, певне — дещо меншою мірою, Росії — дуже значною, але і Європі — великою мірою. Парадокс полягає в тому, що чим глибше Україна і Росія будуть занурюватися у європейський вимір, тим більшою мірою проблеми, пов'язані зі стосунками Європи і США, Європи і Китаю, ставатимуть українськими і російськими проблемами. І базовий вибір нам треба зробити досить швидко. Нехай і не завтра, але протягом кількох років, а не десятиліть.

Тепер стосовно практичної проблеми. Ось ми маємо договір, який, наскільки ви пам'ятаєте, ми довго і болісно ратифікували. Там йдеться про те, що ми, по-перше, не будемо розпочинати ніяких дій, які є стратегічно хибними і неприйнятними для іншої країни, і що ми будемо працювати в ім'я європейської безпеки. У 6-й або у 5-й главі, такий пункт: для погодження стратегічних проблем створюються змішані комісії.

Отже я пропоную виступити від імені нашої шановної конференції з пропозицією створити російсько-українську змішану комісію з питань перспектив європейської безпеки. В цю комісію могли б увійти представники виконавчої і законодавчої влади, провідні спеціалісти, професіонали, дослідники. І ось в цій змішаній комісії ми могли б докладно обговорити ці теми і, можливо, спільно внести якісь пропозиції, спрямовані не на віддалення від Європи, а на зближення з нею.

Якщо зі мною погодяться, якщо ми підемо на спільне зближення, це буде реальна перспектива нашого входження у світ глобалізації, у світ 21-го століття. Чорноморсько-балтійський варіант — річ, звичайно, чудова, але це, дозволю собі висловитися, бічний рух відносно того напрямку, в якому рухається світ. Є багато бічних рухів, наприклад, в Африці або на Балкан, але я намагався говорити про ті питання, які вважаю найважливішими і центральними.

Леонід КРАВЧУК

лідер парламентської більшості у Верховній Раді України,
перший Президент України

Шановні пані й панове!

Наша тема справді є дуже широкою і з кожним виступом набуває все більш глобального характеру. Я хочу конкретизувати свій виступ і торкнутися буквально двох тем.

Перша проблема — взаємостосунки України і Росії, а говорячи конкретніше наша спільна, України і Росії, відповідальність за створення нової Європи. Тут виникають два питання.

Перше: чи була чи відповідальність досягнута політичними лідерами Росії і України у момент проголошення незалежних держав? Можу прямо сказати — була, але далеко не до кінця.

Друге питання: чи існує вона сьогодні? Відповідь буде тією ж, хоча можу стверджувати, що просування цим шляхом, вельми важким і складним для відпрацювання і налагоджування, формування наших двосторонніх стосунків, просувається досить неспросто. Не варто запліувати очі на існування цілої низки проблем, оскільки вони насправді існують.

Якщо ви звернете увагу на порядок денний двосторонніх зустрічей між Україною і Росією, який формується останнім часом перед їх початком, ви знайдете там безліч складних питань: Чорноморський флот, борги України перед Росією, розділ власності, зарубіжної власності, золоті активи, зовнішній борг колишнього Радянського Союзу, нульовий варіант тощо. Звичайно, я не хочу сказати, що ці питання є настільки простими, що їх можна вирішити одразу, але в мене іноді складається враження, що, назагал, їх не дуже-то й прагнуть вирішувати.

А поки ми не підемо ризику під цими питаннями, або хоча б не напрацювали чіткі механізми їх вирішення, не можна говорити про те, що наші двосторонні стосунки між Росією і Україною є прозорими, чіткими і, як часто підкреслюють, дружніми і братерськими.

По-друге: чи можна вважати стосунки України з Росією завершеними, сформульованими з урахуванням міжнародних принципів настільки чітко і ясно, що вже варто говорити про їх подальший розвиток, поглиблення? Я не можу відповісти позитивно і на це питання. Вони ще не завершені, не стали стійкими. На щонайменші коливання у наших взаємовідносинах вельми болісно реагують також і на рівні політичного керівництва, і на рівні культурно-етичному, побутовому. Дуже болісно є реакція на будь-які проблеми, які виникають в Росії або в Україні і які, так чи так, впливають на життя двох народів. Історичне минуле і теперішній стан взаємовідносин не завжди йде в руслі їх зміцнення на принципах рівноправності і конструктивних стосунків, тобто — декларації є, а реальних механізмів і реального, я

сказав би, бажання двох держав, поки ще нема. У всякому разі, немає того, що можна назвати активним бажанням.

В договорах ми декларували непогано, навіть добрі, чи дуже добрі принципи, але поки що говорити про будь-яку конкретизацію, про якісь успіхи у виконанні договору, якщо бути відвертим, не можна.

Мій висновок такий: ми повинні на всіх рівнях, на всіх зрізах стосунків України і Росії підвищити свою відповідальність за створення нової Європи. Я згоден з тим, що без України і Росії насправді не буде нової Європи, не буде європейської безпеки, та й не лише європейської. Правий Володимир Петрович: дійсно, треба ширше підходити до проблеми, а не обмежуватися рамками Європи. Повторюю: без Росії і України ми не можемо говорити про нову Європу, про європейську безпеку. Але це не означає, що наша відповідальність повинна зрости.

Ще один аспект. Наші стосунки з Європою — окремо Росії і України. Наскільки наш рух в Європу має бути спільним? Я вважаю, можна погодитися з тим, що ми повинні координувати свій рух, оскільки так склалася історичні обставини, і так склалося фактично. Не можна сьогодні рухатися різними шляхами. Але, зіншобіч, не можна прирікати будь-який народ, націю, державу на те, щоб вона не мала своїх національних інтересів. Наприклад, координуючи взаємовідносини з Росією стосовно Європи, ми маємо відповісти на питання: чи залишається стосунки України з НАТО на рівні Хартії, чи вона заявить про своє бажання стати членом НАТО, незалежно від того, чи готова Європа, чи готова НАТО приймати Україну?

Мені здається, не можна визначати нашу політику, не маючи чітко визначених цілей. Ми говоримо: нас не візьмуть, ми не готові, і цим проблема начебто зникає. Але вона не зникає. Я не вважаю, що одна сторона має забороняти іншій проводити свою власну політику або болісно реагувати на бажання вступити в НАТО. Це питання, на мій погляд, є принциповим. Але я знов підкреслюю: наші двосторонні стосунки, наші спільні прагнення повинні координуватися, інакше ми завжди будемо стикатися з вельми складними загальноєвропейськими проблемами.

Наступне питання: чи можна сьогодні (ця думка тут чітко прозвучала) розглядати таку велику Європу, за межами якої залишаться Сполучені Штати Америки? Я не можу погодитися з такою постановкою питання. Вона може бути, на мій погляд, іншою. Так — Європа, так — сильна, так — мирна, але при цьому — така, що має конструктивні, можливо, нові або оновлені стосунки зі США. Будувати сучасний світ і безпеку у Європі без участі США — утопія і в економічному, і у воєнно-технічному, і у політичному плані.

Я знаю про ці бажання окремих європейських країн якимсь чином виділяти відносини США. Вони виявляють подібні амбіції вже давно, але поки що реалії — інші, і з ними необхідно рахуватися. Тому я

виступаю за оновлені взаємовідносини, конструктивні, але не амбіційні, стосунки зі США. А амбіції, на мій погляд, повинні мати під собою реальне економічне, военно-технічне підґрунтя. Поки ж цього немає.

І останнє зауваження, суто термінологічне. Чи можна говорити про євразійський напрямок? Я пошлюсь на термінологію, яку пропонував ще філософ Гегель. Він казав, що категорії — це сутність просування людства від менших знань до більших. Це сутність точності формулювання і зміст питання. Сьогодні у нас є одна євразійська країна в Європі — це Туреччина, якщо говорити про географію. Росія поки ще не в Європі. Ось у цьому і полягає питання. Якщо Росія більш чітко визначить свою позицію по відношенню до Європи і до НАТО, тому що це — пов'язані проблеми, то у цьому випадку можна буде говорити про те, що можливою є Європа, яка має дві євразійські країни.

Я слухаю російських лідерів і з ними навіть до деякої міри згоден: якщо Росія вступить в Європу, тоді це вже буде не зовсім Європа, якщо Росія вступить до НАТО, то вже не буде НАТО. Це, знов-таки, відповідає реальному стану речей. Чи зможе Росія притлумити свої амбіції і пожертвувати частиною свого суверенітету? Процеси, які відбуваються в Росії сьогодні, після виборів нового президента, примушують мене в цьому сумніватися. Тому мені здається: якщо Росія стане повноправним членом Європи, тобто формально вступить до європейських структур, то треба буде говорити вже не про Європу, а про Євразію, оскільки цей вступ дещо змінить загальну конфігурацію і загальну ситуацію. Тоді, можливо, й інші азіатські країни захочуть вступити в Європу, тим більше, що в ОБСЄ всі вони вже вступили. Точніше, не всі, а вихідці з колишнього Радянського Союзу.

Я закликаю вас, дорогі колеги, погодитися з тими виступами, які прозвучали тут. Це дуже цікаві, корисні, перспективні пропозиції, але, тим не менше, я хотів би, щоб ми їх дещо "притнули" (є таке українське слово) до реалій. Я хотів би, щоб у нашій декларації або в наших документах прозвучала теза про спільну відповідальність, про підвищення відповідальності України і Росії (або Росії і України), а також їх двосторонніх внутрішніх стосунків — заради створення нової, сучасної Європи і нової системи європейської та світової безпеки.

Др. Еберхард ХАЙКЕН

Посол Федеративної Республіки Німеччина в Україні

Розмірковуючи над темою круглого столу, я думаю не лише про Україну, але також і про Німеччину. Географічне положення є визначальним фактором в політиці і в історії держави. Німеччина розташована разом з іншими країнами в центрі Європи і оточена дев'ятьма державами. В другій половині ХХ століття лінія розділу між Сходом і Заходом проходила по території, яка є на сьогодні об'єднаною Німеччиною. "ФРН відноситься до Заходу, НДР — до Сходу" — саме таким було спрощене сприйняття реальності десять років тому. Інакше кажучи, Німеччина має великий досвід перебування "поміж...".

Якщо скористатися загальноприйнятою класифікацією, то в термінах Схід і Захід я сказав би, що Німеччина, без сумніву, належить до Заходу: вона є членом ЄС і НАТО. Своєю свободою і незалежністю після II світової війни Німеччина значною мірою заздалуче США. Вона завжди підтримувала з ними близькі стосунки в політиці, економіці і культурі. Сьогодні Німеччина сповідує принципи, за якими здійснюється управління державою, а суспільство завдяки їм є демократичним, парламентським і діє в рамках верховенства права. Вже 30 років тому (у 1970), підписавши Договори з Москвою, Варшавою та Прагою, ми підготували шлях для конструктивних взаємовідносин зі Сходом, і сьогодні, через 10 років розпаду блокової системи, колишні кордони між Сходом і Заходом або зникли, або стали невизначеними. Вони втратили більшу частину своєї розділяючої сили.

Такий розвиток допомагає зрозуміти основи української зовнішньої політики.

Україна оточена сусідами, які більшою або меншою мірою беруть участь у формуванні нової архітектури "Великої Європи". Среди них є члени Ради Європи, є ті, хто протягом кількох наступних років стануть членами ЄС і, — якщо я не помиляюся, — всі разом вони беруть участь в програмі НАТО "Партнерство заради миру". Всі вони є країнами-сусідами, і до того ж — зміцнюють свою економічну, культурну і наукову співпрацю з державами Західної Європи. Чи ж буде помилкою сказати, що Захід і Схід також сьогодні відкриті?

Зовнішня політика України є вельми успішною. Я згадую 1997 рік як один з найважливіших періодів української зовнішньої політики:

- Укладення Договору про дружбу з Росією та врегулювання проблеми Чорноморського флоту;
- Підписання Договору про дружбу з Румунією, незважаючи на вельми складні проблеми;
- Спільна Декларація між Україною і Польщею про примирення;
- Хартія про особливе партнерство з НАТО (одночасно Росія підписала засадничий документ з НАТО).

Внаслідок цього: Україна не має ворогів, але має багато друзів. Вона проводить добре збалансовану політику взаємовідносин і з Заходом, і зі Сходом.

На мою думку, буде дещо неприродно вживати термін "альтернатива між Росією і Заходом". Я не хочу применшувати різницю, яка існує між тим, що я сприймаю як Захід, з одного боку, і Росією — з іншого боку. Ці відмінності існують: є історія, географія, менталітет, життєві обставини. Інтереси формують ці розбіжності. Однак вони не є виключними.

На завершення я хотів би зазначити, що в нашій частині світу ми спостерігаємо рух вперед, тут немає застою. Ми створюємо нову архітектуру в Європі. Це — важкий процес, іноді виникають протиріччя і перешкоди. Але загалом ми просуваємось вперед, і Україна є учасником цього процесу.

Др. Крістіан БЕК **Центр аналізу і планування МЗС Франції**

Перш ніж почати, я хотів би підкреслити, що я підготувався до мого виступу, написаному в дусі відвертості й відкритості. Погляди, які я висловлюю, є моїми власними, і не обов'язково віддзеркалюють позицію мого уряду. Політична і економічна еволюція України така ж важлива для решти Європи, як і для Росії. З початку своєї незалежності в 1991 році Україна, здавалося б, зайняла особливе місце між Росією і Заходом "як ключова держава" з невизначеним майбутнім. Тепер той факт, що Україна — незалежна держава, не підлягає сумнівам. Є деякі сумніви щодо того, що країна є прибічницею демократії, як свідчать президентські і парламентські вибори. Попри те не існує загроз єдності України. Розбіжності, які насправді існують на національному рівні, розглядаються демократично. За вісім років незалежності країна досягла успіху в набутті свого місця у великому європейському контексті порівняно з роллю буферної зони між НАТО і Росією або "придатка" Росії. Україна — важливий учасник політичних структур і забезпечення безпеки регіону.

Хоча політика між Росією і Заходом є багатовекторною і добре збалансованою, Україна регулярно демонструє свій намір колись інтегруватися в Європу. Європейський вибір України не протирічить розвитку стратегічного партнерства з Росією і зі США. Нещодавні візити російського і американського Президентів, "Угода про Партнерство і Співробітництво" (УПС), яка підписана на острові Корфу 1994 року і набула чинності 1998 року, забезпечили законодавчу базу і механізми для розвитку тісного співробітництва.

Визнання "європейського покликання" України стало рушієм прийняття на самміті в Гельсінкі в грудні 1999 року Загальної Стратегії Європейського Союзу по відношенню до України. Візити офіційних представників Європейських держав, президента Франції Жака Ширака і Міністра закордонних справ Мішеля Ведріна, чи нещодавній візит Генерального Секретаря французького ж Quai d'Orsay пана Хеннекіна, стали чітким політичним посланням, яке вітало європейську націленість України.

Дозвольте кілька слів про Європейський Союз. ЄС не є міжнародним приватним клубом. Це союз Європейських держав, які добровільно відмовились від суттєвої частини свого суверенітету. 1951 року виник Союз вугілля та сталі. Він виріс в могутній союз небаченої складності, створив об'єднаний ринок для 350 мільйонів чоловік і усунув всі внутрішні кордони. Союз перебуває в стані постійного розвитку. В процесі кожного розширення закони ЄС адаптуються до нової ситуації. Тобто, ніхто не знає, яким ЄС буде навіть через 10 років. Останній, Амстердамський, Договір зобов'язав Союз визначити загальні Стратегії в сферах, які становлять інтерес для його членів. Для всеза-

гального відома ці Стратегії демонструють очевидну мету: вони підтверджують рішучість ЄС досягти єдності і розвивати його стосунки з новими партнерами.

Стратегічне партнерство, яке пов'яже Європейський Союз і Україну, підтверджується тим, що ЄС залишається найбільшим фінансовим донором України. Концептуально Загальна Стратегія ЄС по відношенню до України базується на аналізі, який визначає сприяння ствердженню верховенства закону і зміцнення демократії в якості бази для майбутніх стосунків між Союзом і Україною. Політичне послання також зрозуміле: демократична Україна є стратегічним партнером, роль якого для Союзу зростає.

Однак існує два іміджі України. Перший — той, що склався про Україну за рубежом. Вона зуміла набутити репутації конструктивного партнера і досягти зростаючої поваги. Вона була першою республікою колишнього Радянського Союзу, яка встановила партнерство з ЄС і підписала Хартію з НАТО 1997 року. Вона зробила перші кроки з наміром відмовитися від ядерної зброї, направила своїх миротворців на Балкани, вона є гарантом миру в Молдові, членом Ради Європи і в поточний час — членом Ради Безпеки ООН.

Але є також інша Україна, яка потребує проведення невідкладних реформ в країні. Контраст між зовнішніми успіхами України та її внутрішніми проблемами дійсно існує. Політична структура України мінлива. Їй не вистає достатньо розвиненого громадянського суспільства, вона потребує покращення якості керівництва і додержання верховенства закону, економіка потребує невідкладних реформ.

Тиск, який має на меті змінити і трансформувати економіку на більш відкриту ринкову систему, здійснюється як з-за кордону, так і всередині України. Найбільш важливою є нова реформа вертикалі між Парламентом, Прем'єр-міністром і Президентом, яка вселяє деяку надію на трансформацію для реформування. Результати нещодавніх виборів можуть бути інтерпретовані як свідчення громадської підтримки політики реформ і прагматизму.

Але короткотермінові проблеми залишаються. Скажімо, проблеми, пов'язані з виплатою боргів і залежністю від Росії в енергетичному секторі економіки. Україна страждає від неадекватного використання позик МВФ для фінансування бюджетного дефіциту замість формування фінансових резервів, від відсутності структурних реформ, передусім в промислових галузях, від відсутності законодавства, здатного підтримати приватний сектор (особливо невеликі та середні підприємства) і привабити іноземних інвесторів.

Той факт, що внаслідок майбутнього розширення Європейський Союз і Україна будуть мати спільний кордон, створює нові виклики і свідчить про необхідність переступити через геополітичні міркування, які склалися щодо місця України між Росією і Заходом.

З політичної точки зору, європейський вибір України включає паралельно партнерство з Росією. Як заявив з цього приводу Міністр Борис Тарасюк: "Замість роздумів "чи Захід, чи Росія", ми повинні сказати, що ми готові співробітничати і з Заходом і зі Сходом". Тісне співробітництво з Росією є частинною зближення з ЄС, оскільки воно допомагає Україні економічно розвиватися. Це можливо великою мірою, оскільки обидві не конкурують в цій галузі, маючи різні цілі. В той час, як Україна прагне до повного членства в ЄС у майбутньому, Росія зацікавлена в поглибленому партнерстві і співробітництві з Європейським Союзом.

Кінцева мета заяви про членство не повинна бути лише декоративною. Сама по собі вона передбачає значну підготовку і необхідність залучення всіх членів суспільства. Оскільки європейський вибір України, як видається, користується підтримкою в середовищі еліти, але залишається на рівні теорії для іншої частини населення, необхідні особливі умови просвіти самого населення, необхідна скоординована кампанія, спрямована на підвищення громадського розуміння і широкої громадської участі в цьому процесі. Всі представники громадянського суспільства в Україні, включаючи неурядові організації і за собою масової інформації, повинні визначити свою роль у вирішенні відповідних проблем. Сам ЄС повинен здійснити необхідні зусилля у сфері педагогіки для розвитку розуміння значення і наслідків претендування на членство з метою сформувати в Україні дійсну "культуру ЄС".

До деякої міри стосунки між Україною і ЄС можуть бути підсумовані однією фразою: "багато розмов і мало справ". Існуючий розрив між політичними намірами України і практичною діяльністю має бути подоланий. Українські керівники усвідомлюють, що Україна ще не готова до інтегрування в ЄС і має вирішити безліч проблем на довгостроковий шлях до Європейської інтеграції. Бажання України одержати більш чітку заяву або виражені наміри Європи, що вона розглядає майбутнє членство України як мотивацію для реформ, ЄС вважається передчасним. Україні варто посилити коефіцієнт корисної дії своїх зусиль і потім відстоювати свої інтереси з більш сильних позицій.

Хоча останнім часом було досягнуто деякого прогресу, разом із зростанням ВВП, якого вдалося досягти вперше за десятиліття, збільшенням урядом державних доходів, реструктуризацією і завдяки значному акценту на міністерствах, на початку скорочення бюрократії, при цьому значно більше ще треба зробити. Політика уряду України повинна підвищити якість рішень, які приймаються, прискорити економічні реформи, приватний сектор, відкрити економіку для конкуренції і іноземних інвестицій, вести боротьбу з корупцією і організованою злочинністю і зменшити масштаби втручання уряду в економічну діяльність.

Стосовно цього повна імплементація СПС, по-перше, має слугувати за міцну базу для трансформації української економіки в ринкову. Загальна Стратегія ЄС щодо України, яку було прийнято на саміті в Гельсінкі, має бути реалізована, тем більше що вона визначає галузі практичного співробітництва в сфері зміцнення демократії, верховенства права, громадських інститутів і соціальної інтеграції, енергетики і ядерної безпеки, юстиції і внутрішньої політики. Як інструмент реалізації Загальної Стратегії, програма TASIC має бути сфокусована на трьох галузях, пов'язаних з інституціональною, законодавчою і адміністративною реформами, приватним сектором і спеціальною підтримкою для покращення соціальних наслідків трансформації. Це практично означає, що фінансова підтримка ЄС до 2003 року сфокусується на розвитку громадянського суспільства і на освіті, підтримці малих і середніх підприємств, реформі енергетичного сектору, створенні сучасної банківської системи і розвитку політики в сфері добробуту.

Значення регіонального розвитку в європейській інтеграції також значне, тим більше, що союз націй має тенденції трансформуватися в союз регіонів. Регіональна інтеграція передбачає встановлення прямих зв'язків між українськими регіонами і регіонами в країнах-членах і країнах-кандидатах в ЄС. Цей процес європейського зближення буде поступово зведено до головного зсуву на регіональному і місцевому рівнях, до широкій участі в ньому населення територій і окремих громадян. В зв'язку з цим свідчення децентралізації ще мають бути конкретизовані і вивчені в Україні. Досвід ЄС ще необхідно вивчати і використовувати. Всі ці заходи допоможуть Україні інтегруватися в світову торгівлю паралельно з можливістю приєднання до Всесвітньої Організації Торгівлі (WTO), що само по собі є першим кроком у перспективі підписання угоди про вільну торгівлю з ЄС.

Враховуючи підтримку міжнародних фінансових інститутів, Президент Клінтон під час свого недавнього візиту в Україну 5 червня 2000 року підкреслив, що позики МВФ також пов'язані з поживленням реформ, передусім, у сфері приватизації, збору податків і реформування енергетичного сектора.

Позитивним слід вважати також факт, що стосунки між Україною і Росією набувають вигляду менш емоційних і більш прагматичних, як це було помітно під час візиту Володимира Путіна в Україну. Насправді, зобов'язання України сплатити свої борги Росії дає їй шанс встановити нормальні і безпечні економічні стосунки і, в кінцевому рахунку, сприяти зміцненню незалежності України.

Торкуючись проблем безпеки, варто відзначити, що Україні слід активізувати також і співробітництво з НАТО, особливо в сфері воєнної реформи, щоб реалізувати зобов'язання, пов'язані з програмою "Партнерство заради миру". На думку представника України в НАТО М. Хандогія, "Пасивний стан або, ще гірше, — опозиція до всього, по-

в'язаного з НАТО, — може спровокувати міжнародну маргіналізацію як навіть ізоляцію України, а потім і позбавлення її всіх можливостей участі у формуванні системи безпеки в Європі".

Підсумовуючи все вищезазначене, відзначу, що Україна має продовжувати розвивати стосунки з ЄС, США, Росією.

Саме тому Україні варто: сфокусувати свої стосунки з ЄС на імплементації наявних угод і запланованих реформ; — продовжувати вести діалог в рамках СПС, використовуючи його як ланку для здійснюваних реформ і формування взаємовідносин з Європою; — виробити позитивну оцінку Загальної Стратегії і скористатися допомогою, запропонованою партнерами ЄС; — реалізувати свою частину домовленостей з НАТО в рамках "Партнерства заради миру"; — сприяти громадській підтримці реформ; — покращити інформування громадськості про діяльність виконавчої гілки, Парламенту і Кабінету Міністрів; — організувати PR-кампанію; — покращити ефективність адміністрування цивільних служб засобами роз'яснення їх ролі в загальному трансформаційному процесі; — продовжувати скорочення бюрократії; — продовжувати розвивати ринкові механізми; — покращувати прозорість процесів прийняття рішень; — встановити пріоритетність політичних реформ перед економічними; — вести боротьбу зі злочинністю і корупцією, використовувати і продовжувати адміністративну реформу і розвиваючи відкриту економіку.

ЄС і Захід також повинні підтримувати Україну, щоб вона стала сильним діючим учасником і партнером в Європі.

ЄС слід: — уникати недооцінки досягнень України і, таким чином, стимулювати і підтримувати цей складний процес; — продовжувати чинити тиск на Україну для реалізації економічних та інших напрямів політики, ініційованих нею; — допомогти реформувати економіку, використовуючи адресну технічну допомогу, зосереджену на найбільш невідкладних пріоритетних потребах; — покращити ефективність програм допомоги засобами консультацій з українським урядом; — сфокусувати свої зусилля в галузі освіти і культури, передусім на людях віком молодше 35-ти років; — сприяти розвитку міцних і життєздатних взаємовідносин з Росією.

Проведення реформ є найкращим засобом для України, щоб приєднатися до спільноти західних демократій. Україні, однак, варто наразі продемонструвати своє прагнення інтегруватися в ЄС, наближаючись до більшій демократії і економічним реформам.

Попри те, інтеграція в ЄС не повинна бути кінцевою метою, а інструментом для досягнення стабільності, миру і добробуту. Мета Загальної Стратегії — показати, що двері для України залишилися відкритими, і що розширення ЄС в цілому має бути здійснено таким чином, щоб сприяти, а не перешкоджати руйнуванню бар'єрів у Європі. Саміт ЄС — Україна в Парижі, який наближається, буде важливою ланкою в цьому напрямку.

УКРАЇНА МІЖ РОСІЄЮ І ЗАХОДОМ

Головувати на сесії, в якій беруть участь відомі політики, державні діячі і спеціалісти, думки яких ми всі з цікавістю хотіли б почути в першу чергу, почесно і відповідально. При цьому легше уникнути спокуси робити занадто довгий вступ, хоча мені, як представнику Орґкомітету, видається важливим зробити декілька пояснень у зв'язку з темою, зазначеною в програмі сесії. На наш погляд, вона є ключовою і для загальної теми сьогодішнього "круглого столу".

Передусім, ми хотіли б уникнути нової дискусії про вибір України між Росією і Заходом, а, приймаючи їх географічне і особливе геополітичне положення як даність в контексті взаємопов'язаних стосунків України і з Росією і з Заходом, спробувати піднятися в нашій дискусії на рівень саме стратегічного осмислення взаємостосунків в умовному трикутнику. У цьому зв'язку варто нагадати, що інші параметри взаємостосунків Сходу і Заходу, України і Росії, Європи, США у сфері міжнародних стосунків і безпеки обговорювались у 1998 році в Криму, а минулого року — в Москві, спільно з нашими партнерами — Російською Асоціацією Євroatлантичного співробітництва (Віце-президентом якої є учасник нашого круглого столу Володимир Лукін) і "Независимой газетой" (Москва).

Наявно, незважаючи на вже тоді відчутні розбіжності в підходах до оцінки окремих міжнародних подій, і неоднозначним ставленням до співробітництва обох країн з міжнародними організаціями (ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, ЗЕС, ЧЕС, ГУУАМ та інших), багато російських учасників обговорення виявились недостатньо зацікавленими у їх обговоренні, обмежуючи проблеми, які існують у наших взаємостосунках, лише зрозумілими двосторонніми економічними міркуваннями, мовною та інформаційною політикою.

У 1999 році відбулася міжнародна конференція "Україна, Європа, США у формуванні нової системи Євroatлантичної безпеки" (Крим, Лівадія), організована АРУ спільно з Американським інститутом сучасних німецьких досліджень (Вашингтон) і Центром досліджень європейської інтеграції (Бонн).

Таким чином, сьогодішня зустріч є природним продовженням зусиль АРУ, спрямованих на розвиток постійного діалогу між широко представленими Заходом і Сходом, в якому Україна, представники її громадськості, були б активними і визнаними її учасниками. При цьому, на наш погляд, особливе значення має саме громадська значимість такого діалогу, освячення демократичного змісту і перспектив процесів глобалізації, трансформації і інтеграції, які мають місце на континенті і зачіпають інтереси багатьох держав і народів регіону.

Про те, що процес саме такого стратегічного усвідомлення проходить як на міжнародному інституціональному так і на національному рівнях, свідчить також і прийняття Стратегічної Концепції НАТО, Концепції національної безпеки США в новому столітті, Концепції національної безпеки, Концепції зовнішньої політики і Военної доктрини Росії. Зрозумілий інтерес експертів і журналістів, який вже проявився в українських мас-медіа, стосується напрямків, змісту і термінів можливих змін у стратегічних підходах України. В якій мірі гармонізуються ці зовні незалежні процеси? Серед питань, які мають стратегічну значимість, варто зазначити також питання формування нової системи безпеки і роль в ній різних міжнародних структур, передусім НАТО, ОБСЄ, а сьогоді також — ЄС, який все більшою мірою активізується, субрегіональних інститутів співробітництва і безпеки.

Відновлення стосунків між Росією і НАТО в контексті можливого, хоча й віртуального, передбачення щодо вступу Росії в Альянс, російських ініціатив щодо спільної зі США і Європою системи ПРО дають, серед іншого, всім зацікавленим учасникам, представленим на круглому столі, новий привід визначитися і прийти до спільного розуміння її стратегії і головних мотивів стосовно Росії: чи будемо ми єдиною системою безпеки і співробітництва, чи даємо привід і "необхідність" для Росії будувати власну систему, про що заявив під час недавнього візиту в Київ Президент Росії Володимир Путін.

В цьому руслі пошуків інституційних, політичних форм нових, але взаємопов'язаних стосунків Росії (як і України) з ЄС і НАТО, вже прозвучали на круглому столі виступи Володимира Горбуліна, Леоніда Кравчука, а також новаторські пропозиції Вінфірда Шнайдер-Детерса. Таким же чином, не спрощено, варто розуміти також заклики до України і Росії йти у Європу разом, які прозвучали з обох сторін. Це не обов'язково передбачає залежність по суті різних цілей, форм і перспектив взаємовідносин Росії і України з ЄС, а стосується, передусім, проблем змісту проголошеного європейського вибору — його демократичного, вартісного наповнення. Спільні зусилля саме в цьому напрямку особливо важливі в умовах, які межують з проявами авторитарних тенденцій в посткомуністичних країнах, в тому числі в умовах непростих стосунків і Росії і України з Радою Європи, її Парламентською Асамблеєю.

У цьому зв'язку заслуговує на увагу питання про цінності, демократичні принципи, права людини, пріоритет яких, все більше посилюється, набуваючи, по суті, стратегічної значимості порівняно з державою, суверенітетом. Він навіть веде до поступового вивільнення від такої категорії, як "національні інтереси". Як висловився про це газети "День" Президент Чехії Вацлав Гавел, мають місце тенденції "скоріше розділяти людей, ніж об'єднувати їх". Заклики керуватися лише національними інтересами, які прозвучали сьогоді, передбачають визна-

читися в змісті тих "спільних цінностей", які всіх нас можуть і повинні об'єднати, спільної стратегії формування нових Європейської і Євро-Атлантичної структури безпеки і співробітництва. На думку американського політолога Германа Гарнетта, для України та інших держав для здійснення справді стратегічного партнерства із Заходом необхідно визнати і прийняти "можливість застосування сили як засобу сприяння дипломатії, до якого вдаються у крайньому випадку, за виключних обставин, подібних до тих, які виникли в Косово". Це актуально і для розуміння можливості у майбутньому здійснювати гуманітарні інтервенції в контексті Стратегічної Концепції НАТО, неоднозначних позицій її членів і реакції громадської думки в різних країнах.

В руслі такого ж розуміння демократичної природи стратегічного партнерства можна розглядати також і запропоновану в США ідею "Pax Democratica" ("демократичної спільноти"), де рівень і розвиненість демократій в будь-якій країні визнаються головними критеріями глобальної, по суті, об'єднання держав. Реалізація саме такого підходу вже має місце, про що свідчить "Форум демократичної спільноти", який відбувся у Варшаві. Зіншобіч, не можна не бачити того, що все це зростання значимості гуманітарних принципів у західних країнах, відбувається на якраз несприятливому фоні протирічних трансформаційних процесів в державах колишнього СРСР, де розвал ідеологічних догм і стереотипів проявляється або у майже повній атрофії здатності вірити в будь-що, або в максималістському зростанні вимогливості до демократії західного типу, яка перемогла. Звідси й сумніви якщо не в життєвій реальності проголошуваних принципів і цінностей, то в їх виключно європейській або євроатлантичній приналежності і пріоритетах. Оскільки предмет дискусії досить розлогий, для того, щоб вона проходила у більш загальному руслі, ми запропонуємо сфокусувати увагу учасників на кількох головних питаннях: "Як учасники оцінюють проголошені і реалізовані зовнішньополітичні пріоритети України, Росії і Заходу", "Чи потребують воки будь-якого зміцнення або, при потребі, корекції?", і найголовніше, — на необхідності спробувати визначити сфери і напрямки взаємодії і співробітництва сторін. Запрошуємо всіх до участі в дискусії, результатом якої, як ми сподіваємося, стане також інституційне оформлення унікального, передусім — для громадськості, шансу участі в різноманітних формах такого діалогу в формі Євро-Форума руху "За велику Європу". Ми вважаємо, що гідним місцем для проведення регулярних Євро-Форумів може стати Київ (а також інші міста України). Тут виникла і реалізується ця ідея, викликана, серед іншого, особливим геополітичним положенням України, її меншою заангажованістю в контексті різноманітних підходів до проблем інших партнерів в умовному трикутнику. Не менш важливо, що такі зустрічі в Україні сприяють подальшому демократичному становленню України як держави. Що, безсумнівно, в інтересах і Росії і Заходу.

Степан ГАВРИШ

Заступник Голови Верховної Ради України

Розбудова української держави, яку історично очікували українці, вимагає постановки питань щодо стратегії сценарію її геополітичного курсу, розвитку громадянського суспільства. Причому, в контексті як організації самого державного життя, де суттєве значення має адаптація України до новітнього досвіду європейського державотворення, так і проведення зовнішньої політики, яка має цілком відповідати ідеї створення сильної демократичної європейської країни з власною національною зовнішньою політикою.

Проблеми розробки та імплементації ефективної національної стратегії, визначення геополітичних пріоритетів і життєво важливих національних інтересів, стимуляції усвідомлення політичною елітою ролі й місця України в глобальному геополітичному просторі стають сьогодні ключовими імперативами, визначальними чинниками її політичного майбутнього. Що й демонструє наша дискусія.

Традиційно геополітику розглядають як науку, що досліджує просторо-географічні аспекти міжнародних відносин та питання здійснення зовнішньополітичної експансії державами за допомогою сили, насамперед військової. Однак сьогодні цілком очевидна необхідність розробки нової геополітики, яка б позбулася комплексу географічного детермінізму і перевела суперечки про конфігурацію кордонів в діалог про взаємовигідні й рівні економічні та гуманітарні стосунки.

Саме таку політику стабільно демонструє Україна, яка базує її на "Основних напрямках зовнішньої політики України", що були визначені ще в 1993 році. І хоч в зовнішню політику вносять певні корективи відповідно до міжнародних реалій, Україна проводить послідовний і прогнозований стратегічний курс, що характеризує її як надійного і стабільного партнера на світовій арені.

Разом з тим, необхідно зазначити, що Україна, нажаль, в силу різних об'єктивних чинників ніколи не мала чіткої геополітичної стратегії, пріоритети в якій ще й сьогодні продовжують перебувати в стані "притирки", хоча з впевненістю можна сказати, і на цьому наголосити, що її принципові напрямки вже чітко окреслилися. Таким чином, розробка стратегії курсу держави, особливо в сучасних умовах, є життєво необхідною для неї як суверенної країни і суб'єкта геополітики. Це цілком відповідає її геополітичному потенціалу як значної європейської країни. Передумовою формування такої стратегії є чітке визначення базових цінностей і національних інтересів, внутрішніх і зовнішніх параметрів розвитку, оптимальних геополітичних спрямованостей курсу України. Лише таким чином Україна може посісти належне місце в міжнародному співтоваристві.

Сенс здобуття незалежності України полягає також в тому, що вона отримала можливість безпосереднього спілкування з іншими регіонами світу, тобто набула нової якості існування, стала суб'єктом міжнародного життя, включилася в глобальні світові процеси. Щоб обстоювати національні інтереси, Україні потрібно насамперед сформувати власну систему орієнтацій, виробити свою геополітичну модель світу, спираючись на яку можна узгоджувати свою позицію з позиціями інших країн, враховуючи їхні інтереси, не забуваючи про свої.

Намагаючись в нашій дискусії сьогодні розставити деякі акценти, треба пам'ятати, що у новітній історії України стикалася з великим світом дещо більшого лише опосередковано, через призму чужих інтересів та іншої політичної свідомості: польської, російської, німецької. Сьогодні Україна стоїть на порозі відкриття світу для себе — через що Європа пройшла протягом кількох століть — а також себе для світу, оскільки вона ще залишається для багатьох невідомим геополітичним простором.

Набуття Україною реальної незалежності та її входження в міжнародне співтовариство створює якісно нову ситуацію для всебічного розвитку української нації. Нова якість суспільства вимагає також і відповідної переоцінки її інтересів, починаючи з ледь не повної переорієнтації всієї системи суспільної свідомості, яка складалася століттями.

Безпосередні контакти з іншими країнами вимагають самостійного осмислення чинників, які зумовлюють дії впливових політичних і економічних сил. Проникнення у широкий світ починається зі спроб зрозуміти його, налагодити з ним контакти і вступити в багатоплановий діалог. Тільки тоді можна знайти ті форми презентації власної ідентичності і власних інтересів, в яких світ зможе зрозуміти нас самих. Україна має усвідомити себе в геополітичному контексті і в контексті розвитку світової цивілізації. Таке усвідомлення невіддільне від того, як саме світова спільнота розглядає Україну і яким бачить її місце у світі. Визначення геополітичних інтересів України потребує врахування складної системи інтересів різних країн, розкладу сил — економічних, політичних, військових, духовних — у кожному регіоні світу. Особливо це стосується найближчих сусідів України і країн глобального значення, що прагнуть знайти власні інтереси в Україні або самі становлять для неї особливий інтерес.

Українську геостратегію визначають три головні вектори зовнішньополітичних взаємодій, які зумовлюють ту або іншу історичну конфігурацію пріоритетів країни. Це євразійський (Росія, СРСР, СНД), європейський (Польща, Західна Європа, США) та південно-східний (Балкани, Візантія, Туреччина, країни Сходу) напрямки, навколо яких складаються відповідні парадигми зовнішньополітичного мислення. Всі вони мають досить глибокі історичні корені й зумовлені низкою геополітичних чинників, що свідчить про їхню об'єктивність та важливість для існування держави.

Кожного разу, коли Україна отримувала можливість жити власним життям, вона повинна була визначити насамперед у цих напрямках: з ким боротися, кому протистояти, а з ким укладати угоди й налагоджувати союзні відносини. З отриманням незалежності Україна знову стоїть перед завданням визначення себе в цих напрямках. У громадській думці йде боротьба між прихильниками пріоритету насамперед західного і північно-східного напрямків. Визначення національного інтересу України в цьому питанні є стратегічним вибором, і сформовані в нашу добу рішення позначатимуться на долі держави на десятиліття вперед. На наш погляд, геополітична ситуація України вимагає створення збалансованої системи відносин за усіма векторами.

Це випадково, тому що в сучасних умовах зовнішньополітичний курс Української держави визначається як багатовекторний, що в практичній площині часто розуміють спрощено. Представники різних політичних сил намагаються оприлюднити свої погляди щодо зовнішньополітичних пріоритетів України відповідно до власних ідеологічних уподобань. Орієнтації політичної думки лише на два вектори (або РФ, або Європа) відзеркалюють усталений десятиліттями стереотип біполярності світу, обтяжений уявленнями про його конфронтаційну побудову.

Розмови про багатовекторність української зовнішньої політики не слід розглядати як декларації. Вони спираються на відповідний онтологічний ґрунт, відоме геополітичне розташування самої України. Останнє, між іншим, має не лише свої переваги, але й криє потенційну небезпеку. В умовах трансформації світового балансу сил, зникнення біполярності для України існує загроза опинитися на периферії інтеграційних процесів, які відбуваються на європейському континенті, одночасно не знайшовши порозуміння із Російською Федерацією. Зрозуміло, що тут стратегічним пріоритетом України є недопущення виникнення нових ліній поділу в Європі, ізоляції нашої держави і перетворення її в "сіру зону" між Заходом і РФ. Тобто стратегічна мета України — інтеграція до європейських і євроатлантичних структур — ще більшою мірою мотивує всебічний розвиток економічних, політичних і соціально-культурних відносин з країнами інших регіонів світу. Ми будь-якою ціною будемо зберігати баланс між західним і східним векторами нашої зовнішньої стратегії, що збереже стабільність в регіоні. Тут Україна завжди буде виступати гарантом такої стабільності.

З іншого боку, проблема геополітичного вибору може бути поставлена не лише в площині "багатовекторності", але також і в площині просторовних взаємин з окремими країнами світу. У зв'язку з цим постає питання стратегічного партнерства. І в цьому плані вибір стратегічно важливих партнерів — це питання ефективності включення України в існуючу систему розподілу ролей у сучасному геополітичному просторі. Ми не хотіли б зоглядись ані на Схід, ані на Захід. Ми за постійний політичний діалог, де визначальними є інтереси і взаємна

вигода, ми обираємо не позицію протистояння, а цінності і орієнтири які нас об'єднують. Тому, відносини з Російською Федерацією України буде як рівноправний партнер. Свідченням такого підходу є Договір про дружбу, співробітництво і партнерство, Програма економічного співробітництва на 1998 – 2007 роки. Ми прагнемо спільними зусиллями досягти вищого рівня співробітництва. Саме це і відповідає стратегічним інтересам обох країн.

Принципово помилковими є спроби розглядати відносини з РФ як полярну альтернативу: або співдружність, політична й економічна кооперація, або конфронтація і політика дискримінації. Більш доцільним є підхід до вищезгаданих відносин як до складного багатомірного комплексу, що має як сфери співробітництва з режимами найкращого сприяння, так і, водночас, сфери жорсткої, проте чесної, конкуренції. Визначальним в цьому плані, на мою думку, буде прогрес реформ в Україні. Цитата з Тараса Шевченка "борітеся — поборете", з якою декілька разів звертався до нас Президент США Білл Клінтон під час свого виступу на Михайлівській площі, виразно підкреслює бачення і Заходом геополітичної перспективи цієї проблеми.

Обидві держави проводять власну внутрішню і зовнішню політику, обирають статус нейтральності чи позаблоковості, входять до економічних, політичних чи військових союзів, створюють альянси та блоки, виходячи зі своїх національних інтересів і національної безпеки.

Добігає до кінця перше десятиріччя від прийняття парламентами України і Росії декларацій про суверенітет, які поклали юридичний початок самостійному розвитку наших держав. Які висновки з результатів цього розвитку, з огляду на тему сьогоднішнього "круглого столу", можна зробити? *По-перше*, попри всі мінуси, "розлучення по-радянськи" мало головний плюс: нам вдалося відвернути можливість міждержавних конфліктів, на жодному з нових кордонів (за винятком азербайджансько-вірменського) не пролилася кров. Одне це дає добрі підстави для налагодження тісної співпраці наших держав і народів і продовження добрих традицій. *По-друге*, не можна захоплюватися своїми реальними, а частіше удаваними відмінностями, що притаманні слов'янам, і стверджувати що ці відмінності начебто примушують нас шукати свій особливий, ні на чий не схожий шлях. Одна особливість у нас дійсно є і вона не найкраща: не аргументувати, а боротися, і боротися не за результат, а проти опонентів. І ця боротьба, як говорять і ми, і до свід Росії, знекровлює еліту, забирає дорогий час, який наші західні сусіди використовують значно продуктивніше, щодалі більше відриваючись від нас за рівнем розвитку. На жаль, мушу констатувати, що певні політичні сили часто заважають цьому діалогу, штовхаючи нас до конфронтації.

Шукаючи свій особливий шлях, ми незмінно звертатимемо на мавпівці, а отже — і це третє — все вищезазначене вимагає від нас жити

за вже відомими правилами. Ці правила, на жаль, придумані не нами, але інакше й не могло бути, адже майже все минуле сторіччя ми були поза процесами, які привели до будівництва спочатку постіндустріального, а тепер і інформаційного суспільства, до створення складного, але вдало функціонуючого механізму під назвою "європейська ринкова демократія".

Досвід пострадянських республік говорить однозначно: чим швидше, довніше і беззастережніше та чи інша з них впроваджує ці загальноєвропейські правила, тим ефективніше і, я б сказав, безболісніше як для держави, так і громадян здійснюється трансформація. Не можна звинувачувати міжнародні організації, членства в яких ми добиваємося, в необ'єктивності чи упередженості щодо нас. Не можна не звертати уваги на реакцію за кордоном на наші проблеми, пов'язані з корупцією, дотриманням прав людини чи сумнівним з точки зору Європи звичинами владних структур в наших державах. Ніхто не говорить про спільну згоду з усім, що нам скажуть. Йдеться про просту річ: якщо ми веселилися в давно заселений до нас будинок, необхідно дотримуватись встановлених в ньому правил: бути коректними, не турбувати сусідів постійними проханнями позичити грошей, до того ж прозоро налякаючи при цьому, що в разі відмови немає гарантій того, що хтось з мешканців вашої квартири не влаштує пожежі, яка охопить весь будинок.

Що може бути надійною і довготерміновою основою для будівництва добросусідських відносин? Будувати стосунки треба не на основі спільного тоталітарного минулого, а спільних цінностей і інтересів, спрямованих у майбутнє. Цими цінностями і інтересами, на наш погляд, є демократія, рівноправність держав, верховенство права в цих державах, створення ними належних умов для достойного життя своїх громадян.

Все перераховане вище є органічним, відшліфованим сторіччями становим хребтом західних демократій. Тому реалізація наших прагнень може лежати лише в площині входження в об'єднану Європу. Якщо для нас дійсно головним пріоритетом є добробут людей, якщо нашим гаслом дійсно є "держава для людини, а не навпаки", то іншого шляху просто не може бути. Це мотивує сьогодні і єдиний стратегічний пріоритет: зміцнення європейського вибору і утвердження європейської ідентичності України.

На даному етапі ідея інтеграції в європейську структуру є найбільш популярною в Україні і її позиція у цьому питанні більш визначеною, що все більше підтримується її громадянами. Нагадаю хоча б те, що вступ України до Європейського Союзу Президент Кучма в своїй інавгураційній промові назвав основною ціллю своєї зовнішньої політики. Ми водночас розуміємо, що це довготривалий історичний шлях, доки не зміниться психологія людей, їх засадничі світоглядні цінності, що власне ми і називаємо відродженням європейської ідентичності України. Певен, що цей стратегічний вибір України вигідний

і для Росії, адже наша держава, як добрий її сусід і стратегічний партнер, є унікальним, як мінімум, чільним "демпфером", який може ефективно згладжувати можливі протиріччя між Сходом і Заходом.

Проте і Росія могла б вже у найближчому майбутньому знайти своє місце в об'єднаній Європі. Якщо бути Росії — це, звісно ж, справа росіян. Але якими мають бути її зв'язки з Європою — це справа всіх мешканців континенту. Давайте думати, давайте частіше зустрічатися.

Це допоможе всім нам розробити надійну конструкцію загальноєвропейського дому. А найголовніше — позбутися тіней минулого, комплексів, які тяжіють над нами. Входження України в загальний європейський дім зобов'язує до стратегічного партнерства зі США. Його успішність визначає і перспективу внутрішніх реформ, здатність до стабільної зовнішньої політики. Завдяки цьому Україна все частіше стає фактором регіональної стабільності, виступаючи, наприклад, активним ініціатором формування "поясу стабільності" — від Балтійського до Чорного моря і Прикаспію.

Але перш за все кожен з нас повинен зайнятися собою, впроваджувати європейські правила гри в усіх галузях внутрішнього суспільного життя і передусім — в галузі законодавства, з тим, щоб привести своє правове поле у відповідність до загальноєвропейського. Наші держави не будуть відчужені європейським організмом і сприйматимуться ним як органічне ціле лише тоді, коли перестануть бути чужорідними тілами. Безумовно, у кожного з нас були і є серйозні труднощі на європейському шляху. Це, перш за все, традиційна, десятиріччями виховувана і навіть насаджувана відріза до всього західного серед пересічних громадян. Це свідоме небажання деяких вітчизняних політиків і бізнесменів, які бояться, що імплементація європейського правового поля в наших державах покладе край непрозорості ділового життя, створить основу для реальної конкуренції, замінить штучний відбір, який ще процвітає, природним.

Але повторюю: дорога на Захід є єдиною, яка здатна нас об'єднати, бо основою цього об'єднання будуть не емоції чи диктат, а здоровий прагматизм. Що б хто не говорив, ми, як альпіністи на підйомі, тісно пов'язані один з одним. Не треба розривати ці зв'язки, навпаки треба використати їх якомога ефективніше для спільного руху до європейських і євроатлантичних структур. В цьому контексті фактором, який забезпечує пріоритети стратегічного вибору України, є гармонізація національного законодавства відповідно до світових і європейських стандартів. Український парламент, в якому на сьогодні політику законотворення визначає демократична і державницька більшість, відіграє тут особливу історичну роль, конструюючи правове поле внутрішньої і зовнішньої політики країни, забезпечуючи інтереси України у парламентських структурах Ради Європи та ОБСЄ.

Володимир СПАНДАРЯН Головний радник Департаменту СНД-2, МЗС РФ

Я хотів би зазначити, що було б занадто великою самовпевненістю з одного боку претендувати на всебічне висвітлення всіх головних напрямків російської зовнішньої політики.

Загальну картину нашої зовнішньої політики подати зараз просто фізично неможливо, оскільки найостанніші установки містяться в тому посланні президента парламенту, яке має буквально на днях поступити для розгляду і, відповідно, обговорення і затвердження, в парламент. Але є низка незмінних положень, якими Росія завжди керується. При цьому до них вона йшла довгим шляхом, користуючись методом "проб і помилок".

Після розпаду СРСР, як ви всі пам'ятаєте, було багато різноманітних поглядів на зовнішню політику Росії, на наші взаємостосунки з сусідами — від розжевих сподівань на те, що Захід на знак подяки за те, що ми відмовилися від комунізму, проллє сльозу, обчоломкає нас і почне тут же годувати жуйками, поїти кока-колою — з одного боку, до повного відторгнення, до ставлення до західних країн як до злодіїв, запеклих ворогів — з іншого. І ці метання, зграва наліво і зліва направо, вперті, привели до того, що у російського керівництва поступово починає випрацьовуватися тверезе розуміння національних інтересів Росії і розуміння того, куди рухається світ.

Дійсно, я маю погодитися з паном Лукіним, що багатополарність — це поки що лише блакитна мрія. Але в той же час це не безплідне марення, це реальний шлях, яким все ж рухається світ. І Сполученим Штатам, мабуть, з деякою гіркою, але доведеться визнати цю багатополарність. Звичайно — не сьогодні і не завтра, але колись це дійсно станеться. З більш самостійною роллю Європи їм доведеться рахуватися. Так само, як нам свого часу довелося визнати, що Радянського Союзу більше немає. Хоча багато хто в нашому державному апараті довго не міг звикнути до думки, що з Україною, Білоруську та іншими колишніми республіками СРСР треба будувати взаємостосунки так само, як ми будемо їх із Францією, Англією, США та іншими державами.

Через це важке розуміння ми пройшли, і я гадаю, чим скоріше ми будемо усвідомлювати реалії нашого світу, тим скоріше ми зможемо домовитися один з одним. Що стосується взаємовідносин з НАТО, Євросоюзом та іншими європейськими організаціями, то наш міністр пан Іванов ще минулого року з цього приводу прямо висловився, що Росії вступати в Європейський союз немає потреби. По-перше, Євросоюзу це не потрібно, по-друге, Росії це також ні до чого. Бо це буде, як вже було зазначено, зовсім не той Європейський союз. Це може привести нас до розвалу, можливо, і ЄС і нас. Нас не чекають і в НАТО, хіба, можливо, нам і слід тутіду постукаєти. Інше питання: як нам ставитися до цих організацій? До них ми маємо поставитися як до парт-

нерів, а в перспективі, можливо, як до найближчих друзів, і відповідно будувати стосунки з ними. Ми маємо дуже об'ємний документ з НАТО, такий же документ про співробітництво з НАТО має також і Україна. Можливо, на цьому шляху ми й вийдемо разом до якоїсь спільної політики стосовно не лише Європи в цілому, але й у ставленні до її організацій, зокрема, таких, як оборонний блок НАТО.

Що ми можемо реально зробити, і як в Москві сприймається система європейської безпеки? Оскільки в Євросоюз і НАТО ми все-ж не потрапимо, то найбільш загальною організацією, яка об'єднує всіх нас і яка може послужити полігоном для обкатки, інтелектуального опрацювання шляхів — як будувати європейську безпеку, як співіснувати європейським державам, і не просто співіснувати, а працювати разом, на нашу думку, — має бути ОБСЄ. Якщо ми трішки підправимо її функціональні можливості, вповноважимо деякі органи, наділивши значимими правами, то, можливо, з цього вийде щось необхідне для всієї Європи.

Що стосується двох сторін цього трикутника — Росії і України, то, насправді, пора нам закінчувати штовхатися ліктями, не треба нам постійно суперничати, хоча ми часто і виступаємо саме в якості суперників у багатьох галузях. Нам значно вигідніше домовитися і виступати разом, тому що, коли двоє б'ються, виграє завжди третій.

Взаємостосунки Росії і України пройшли також дуже складний шлях. Я пам'ятаю, як ще минулого року перший президент України пан Кравчук писав про те, що в Києві пройшли великий шлях від того стану, коли за кожним кроком Москви вбачався прихований виклик або ж якийсь ворожий закид, до усвідомлення того, що нам треба разом працювати, співробітничати. Приблизно такі ж ідеї, такий же досвід мала і Москва. Я гадаю, всім нам треба відмовлятися від таких конфронтаційних настроїв, від взаємної підозроливості і шукати те спільне, що всі ми маємо. Не лише те, що Росія має з Україною, а й ми — зі США, Україна — зі США, США — з Європою і т.д. Якщо кожен буде шукати не те, про що б нам полатися, а те, де б нам спільно попрацювати, то наше спільне майбутнє буде забезпеченим.

Поки ж ми йдемо "методом тика": спробував — не вийшло, пальчик розбив. Шукати дорого нам треба більш виважено, більш продумано. І я гадаю, що ту гру в геополітику, про яку тут говорилось, було продиктовано все ж не лихим наміром, а з прагненням зрозуміти — а що ж таки відбувається у світі, у Європі, намагаючись передбачити, якими будуть можливі наслідки подій, які відбуваються. Але давайте все ж не грається в геополітику. Просто давайте разом думати, знаходити спільні точки. Я вважаю, що нинішній "круглий стіл" (а я в Києві беру участь вже далеко не в першому "круглому столі") — найконструктивніший. Перший "тверезомислечий" на мій пам'яті, якщо можна так висловитися. Хочу побажати усім нам подальших успіхів саме на цьому шляху. Давайте разом думати і шукати. І "помагай нам Бог!", як люблять говорити на Заході.

Др. Джеймс ШЕРР
Дослідницький Центр вивчення конфліктів,
Сандхерст, Велика Британія

Як англосакс, я не вірю, що історія скеровується згідно з об'єктивними законами і позасобистісними процесами, а не є результатом людської реалізації волі і рішень. В той же час я переконаний, що ті, хто не розуміє динаміки, яка приводиться у рух внаслідок їх рішень, відчують, що історія робиться не ними, а за їх рахунок. Сьогодні нам треба зрозуміти три форми динаміки.

Найменш загадковою і найменш проблематичною з них є оживлення єдності і цілеспрямованості НАТО після його обмеженої і травмируючої перемоги в Косово. Той, хто розуміє, що на сьогоднішній день НАТО не має чіткої ідеї про те, як трансформувати припинення військового конфлікту на мирний стан, не кажучи вже про спокій в цій частині світу, можливо правий. Але це розуміння не повинно приховати від нас іншого: оновлення НАТО після цього досвіду і оновлення його перспектив стосовно безпеки Центральної і Східної Європи в цілому. Про це свідчить поновлення діалогу НАТО—Росія, який, про що можна лише сподіватися, приведе до поновлення співробітництва НАТО—Росія. Можна бути впевненим — це станеться на більш реалістичній основі, ніж раніше. І про це, звичайно, свідчить теплота і наступальний розвиток стосунків НАТО—Україна з початку цього року. Природно, цей поступальний рух не стільки віддзеркалює пріоритети НАТО, скільки дуже чіткі пріоритети і систематичні зусилля Міністра оборони України, його начальника Генерального штаба, Міністра закордонних справ Тарасюка, і найбільшою мірою — самого Президента Кучми.

Дві значно більш проблематичні динаміки: розширення і поглиблення Європейського Союзу і трансформація, здійснювана зараз у Росії. Дозвольте спочатку сказати про ЄС. Сьогодні багато хто розглядає ЄС як протипагу формуванню СШЄ. Дійсно, така думка прозвучала сьогодні. Тут є частка істини, але при цьому залишається прихованою більш важлива частина: поява спільноти держав, яка поглиблюється і розширюється. Цих країн стають все більш інтегрованими в сфері бізнесу, законодавчі системи, кордони, і тепер — їх структури безпеки. До того ж ця спільнота розширюється до західних кордонів Росії і України.

Якими будуть ці кордони? Відповідь на це питання, — позиція ЄС з цього питання, — залежить не від зовнішньої політики Росії і України, але від їх внутрішньої політики. "Противагою" ЄС можуть бути зовсім не США і не Канада з їх глобальними економічними і політичними інституціями, які ризикують бути маргіналізовані Європою. Такою противагою можуть бути й східні сусіди.

Рішення Європейської ради в Кельні, яке в червні 1999 року визначило Європейську політику в сфері оборони і безпеки (ЄПОБ), робить цей виклик цікавішим і, до деякої міри, позитивнішим. Найвищим потенційним надбанням ЄПОБ є те, що, насамкінець, вона примусить Європейський Союз усвідомити наслідки її дій для безпеки — що ЄС, нарешті, вийде за межі свого клопоту переважно про добробут і безпеку своїх сусідів і Європи в цілому. Цей виклик створює більш позитивну опозицію, Vis a vis для НАТО.

Сьогодні члени Європейського Союзу не мають наміру копіювати або замінити характерну спеціалізовану інфраструктуру НАТО, і важко уявити, коли вони побажають це зробити. Той, хто все ж думає про ЄПОБ, усвідомлює, що вона передбачає розростання інституційної співпраці з НАТО, а не її зменшення. Крім того, більшість кандидатів з першої групи і більша частина другої групи є твердими атлантистами. Якщо ЄПОБ приймається для того, щоб працювати, а не стати просто порожньою ініціативою, її наслідком буде не лише більш європеїзована НАТО, але й більш атлантизований Європейський Союз. Якщо серед членів цієї розширеної Європи хтось бажає побудувати Європу на основі суперництва, а не рівного і близького співробітництва з США і Канадою, тоді Європа, яку вони будують, буде глибоко роз'єднана.

Найбільш проблематичними, найбільш цікавими і, внаслідок цього, найбільш передбачуваними із обговорюваних форм динаміки, стали зміни, які ми спостерігаємо в Росії. Зміни стають передбачуваними і надзвичайно доречними щонайменше з двох причин. Вісім років історія робилась у Європі, але вона не робилась Росією. Протягом цих восьми років росіяни побачили, що НАТО трансформувалась в організацію, роль якої у Європі не зменшується, але, навпаки, все зростає. Це один з багатьох факторів, які впливають на настрої в Росії. По-друге, відчувачи зростання розчарування і гніву, росіяни побачили, як кланове суперництво і криміналітет Єльцинської системи розвалили обцянки ери Єльцина: що розпад Радянського Союзу привів до відродження Російської державності. Замість цього вона веде до розколу і послаблення Росії. Прихід до влади Володимира Путіна символізує рішучість, те, що Росія знову буде вести себе як єдина держава.

Але головним сьогодні є питання: "Як Росія буде себе вести?". Всередині Росії існує авторитетна думка, за якою Росія не може дозволити собі бути частиною західної системи цінностей. Це сприйняття водночас протверезує і турбує. Але це зрозуміле сприйняття, і воно, можливо, є навіть доречним. Чи є воно вірним, чи помилковим — це справа Росії.

Але Російська зовнішня політика не є турботою однієї лише Росії. Нова офіційна Зовнішньополітична Концепція закликає до зовнішньої

політики, яка відповідає також і дійсним ресурсам і можливостям держави. Це формулювання є більш проблематичним, ніж здається.

При такому розрахунку і ставленні до Заходу, де і ресурси і можливості відносно слабкі — логічним висновком є політика "применшення". Але по відношенню до найближчих сусідів Росії, де й "ресурси і можливості" — досить сильні, тепер заявлено на дуже високих державних рівнях, що Російська політика має стати активнішою, "більш агресивною" і "більш жорсткою". Чи може Росія стати ближче до Заходу, стаючи в той же час "більш жорсткою" до своїх сусідів? Будь-хто, хто насправді знає Захід, розуміє, що це — ілюзія, і чим швидше це буде заявлено, тим краще. Захід, не лише в рамках НАТО, але і в більш широких європейських рамках, має переважаючий інтерес до статусу незалежності, безпеки і свободи — вибору нових незалежних держав колишнього радянського Союзу. Цей інтерес відтворено у миротворчих деклараціях про центральну, ключову і дуже важливу роль України в Європейській безпеці.

Історія, культура, традиції і становище України роблять близькі, особливі стосунки України з Росією законними. Вони роблять їх суттєвими, але не менш суттєвою є побудова цих стосунків на чіткому визнанні Росією, на прийнятті Росією українських відмінностей, особливостей, вибору і прав. Такі стосунки не лише зміцнять позиції України в Європі. Вони також посилять і позиції Росії.

Хочу сказати, що, почувши про назву цього "круглого столу", я був дещо занепокоєний. І ось чому. З одного боку те, що Україна знаходиться між Заходом і Росією — вірно з точки зору географії. Можна передбачити, з політичної точки зору, що Україна має право вибрати той чи інший напрямок свого розвитку. Але я гадаю, що це, до деякої міри, хибний вибір. І моя занепокоєність хибністю цього вибору посилялась після кількох дискусійних виступів на цьому форумі.

З точки зору американського уряду те, як Україна визначає свій майбутній курс, не пов'язане з вибором між Європою або Росією. Це у найвищій мірі корисно для України — розвивати свої стосунки з Європою, з європейськими і трансатлантичними структурами. І водночас підтримувати стабільні, добрі, робочі стосунки з Росією. Коли Президент Клінтон був тут два тижні тому, головне, на чому він робив акцент під час розмови з Президентом Кучмою, це те, що США підтримують європейський вектор розвитку України.

Я гадаю, це вельми важливо для України — мати добрі стосунки з Росією і добре налагоджений механізм вирішення проблем, які виникають між країнами, бути гнучкими в стосунках з Москвою. Нагадаю про зустріч Клінтона, Кравчука і Єльцина в січні 1994 року. Під час тристоронньої дискусії Клінтон особливо акцентував увагу на тому, що Україна може мати добрі стосунки як із Заходом, так і зі Сходом.

Другий пункт, який я хотів би прояснити: точка зору Сполучених Штатів на відкритість європейських і трансатлантичних структур. Європейського Союзу і НАТО по відношенню до країн Сходу. З точки зору Америки — це відверті спроби йти на зближення. Ми вважаємо, у європейській архітектурі є місце для цих країн, включаючи і Україну і Росію. Ми гадаємо також, що для Європи, як і для цих країн, є сенс підтримувати взаємостосунки один з одним.

Це не означає, що все буде легко. Якщо ми взагалі поглянемо на таку сферу як економічний розвиток, то побачимо, наприклад, що найважливіша проблема для взаємовідносин України з Європейським Союзом — це такий розвиток української економіки, який зробить її схожою на ту, що превалює на Заході. Необхідно подолати також і інші розбіжності. Рік тому стало очевидним, що існують глибокі розходження або значні розбіжності при оцінці того, яку поведінку необхідно вважати правильним у Європі. І це проявилось по реакції на дії Мілошевича в Косово. Але з-за того, що такі розбіжності існують, що їх непросто подолати, зовсім не витікає, що це неможливо і що ми повинні повертатися назад, до хибного вибору "або — або", замість того, щоб їх долати.

І третій момент, на якому я хочу коротко зупинитися, оскільки дехто з виступаючих заторкнув цю тему. Мова про те, як Сполучені Штати дивляться на процес європейської інтеграції. Я маю погодитися з тим, що сказав один з виступаючих: США підтримують процес Європейської інтеграції. Ми вважаємо, що розвиток Європейського Союзу, його вимога більшої політичної і воєнної самостійності, вельми важливі для того, щоб ЄС перетворився на більш сильного партнера Сполучених Штатів.

Звичайно, існує (я не хочу цього приховувати) і деяка шизофренія при оцінці того, як США мають на це реагувати. Зокрема, існує думка, яка вже до деякої міри проявилася, що в майбутньому ми маємо проводити більш незалежний курс, ніж сьогодні. Але це не означає, що ми проти такого розвитку. Питання в тому, як Європейський союз буде розвивати свою самостійність в питаннях європейської безпеки і оборони.

Я вважаю (і це великою мірою співпадає з точкою зору лана Шера), що варто шукати шляхів, де б ці два механізми були взаємопов'язані таким чином, щоб вони не перешкоджали зміцненню Європи, зберігаючи в той же час ті інститути, які чудово працювали в інтересах Європи і в трансатлантичних інтересах протягом останніх п'ятидесяти років.

Я буду говорити тут як великий "фан" української зовнішньої політики. На мій погляд, це дуже добра політика, і я і справді не розумію, чому її треба міняти. Адже це багатовекторна політика. Мені здається, що кращою демонстрацією престижності української зовнішньої політики є той факт, що Україна була обрана до Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй.

Ми, держава такого ж рівня, що й Україна, з глибоким розумінням і симпатією ставимося до рішення України проводити, при можливості, багатосторонню зовнішню політику. Саме тому ми співробітничали з Україною в різних сферах. І в кампанії в Раді Безпеки ООН, і підтримуючи прагнення України вступити до Всесвітньої торгової організації, і тоді, коли Україна, воїнує по-чемпіонськи, прагне встановити також тісні стосунки з НАТО. Ми високо цінуємо загальний дух української зовнішньої політики. Тому що наші прагнення і дії багато в чому подібні. Оскільки Сполучені Штати — демократична держава з демократичною зовнішньою політикою, як вже сказав один з учасників "Круглого столу", ми прагнемо встановити з ними близькі стосунки, з дуже високим ступенем взаємної довіри. В той же час ми прагнемо розвивати найширші стосунки з багатьма іншими державами. Саме зараз ми ведемо переговори щодо угоди про вільну торгівлю з Європейською асоціацією вільної торгівлі, обговорюємо подібні проблеми з Японією з одного боку, і з Південною Америкою — з іншого. Ми уклали договір з Чілі і висловили готовність укласти договір з Європейським Союзом. У нашій зовнішній політиці існує і таке, що відрізняє її від американської. Саме тепер ми значно розійшлися у поглядах на Договір про протиракетний оборони.

Зараз, коли я дивлюся на зовнішню політику України, я не відчуваю, щоб вона щось втратила, узгоджуючи швидкість, з якою вона розвиває тісні стосунки з євроатлантичною спільнотою, зі швидкістю руху Росії в тому ж напрямку. Якби Україна уповільнила розвиток своїх взаємовідносин з НАТО, приймаючи до уваги нещодавні коливання стосунків між Росією і НАТО, чи просулася б вона далі вперед?

Якщо швидкість зближення України з Європейським Союзом великою мірою залежить від швидкості проведення внутрішніх політичних і економічних реформ (а ми це чітко почули), то які переваги можуть бути від прагнення узгодити швидкість її руху зі швидкістю руху вперед Росії? Який зиск отримала б Україна, узгоджуючи швидкість свого вступу до ВТО зі швидкістю вступу в цю організацію Росії? І, нарешті: якби Україна втратила контроль над більшою частиною своєї зовнішньої політики, тісно координуючи її з іншими державами, чи могла б вона бути обраною до Ради Безпеки ООН?

Процес інтеграції і його характерні прояви — Північноамериканська зона вільної торгівлі, ЄС, об'єднання країн Далекого Сходу — настільки об'єктивні і в такій мірі визначаються економічними причинами, що сперечатися про їх доречність видається безпідставним і позбавленим сенсу. Держави, які виникли після розпаду СРСР, вибрали різні геополітичні вектори. При цьому їх мета — одна: імплантуватися в міжнародні спільноти з метою залучити ресурси для власного виживання. Правляча частина української еліти проголосила курс на розрив з цивілізаційним простором, в рамках якого Україна виникла і існувала.

Спроби переходу з одного цивілізаційного блока в другий відомі. Наслідки: народ перетворюється на біомасу, яка стає або будівельним матеріалом іншої цивілізації, або її поживним середовищем.

Усвідомлення приналежності до східно-слов'янської цивілізації має глибоке коріння. Інститут соціології НАНУ спільно з фондом Фрідріха Еберта провів дослідження. Згідно з його висновками за підвищення статусу російської мови виступає — 70% населення України, за розширення зв'язків з Росією — 67%, за об'єднання з нею — 33%. Тоді як за вхід в НАТО — 4%. В той же час, за іншими дослідженнями, у еліті пріоритети зовсім інші: 41-63% — пріоритет США, 43-50% — Польща, 21-29% — країни Балтії, 24-26% — НАТО, 13-19% — ЄС. Пріоритет Росії як союзника України у еліті становить 18-22%. Навіть в питанні реформування збройних сил рейтинг Росії еліти займає 4-е місце: після США, Польщі і Німеччини. Це дані 2-річної давності. За цей час масована обробка населення посилила протавровську орієнтацію.

Стійкі й незворотні зміни громадської свідомості будуть мати місце, якщо така обробка буде продовжуватись досить довго. Подібні протилежні орієнтації населення та його еліти — явище не унікальне. За останні 300 років, принаймні, еліта завжди відчувала заперечення того цивілізаційного простору, органічною часткою якого є Україна. Справедливості ради треба сказати, що більшу частину часу подібні настрої знаходились в анабозі і проявлялись, коли східно-слов'янська цивілізація опинялась в кризовому стані. Проявлялись завжди на одному жорстко визначеному алгоритмі, який включав низку стадій: істерія, закономірний результат, зовнішня підтримка, повернення до вихідної стадії.

Перша стадія: розкручується пропагандистська кампанія з обіцянками золотих гір. Одночасно звучить плач про утиски, гоніння, "україножерство". Гіперболізуються реальні проблеми, або ж просто вигадуються приводи для внутрішньоцивілізаційного протистояння. В ході 2-ї стадії діється розрив зв'язків, різке скорочення виробничого потенціалу і, як наслідок — стан, який в українській мові називається містким терміном "руїна". Цей процес супроводжується зростанням

протиріччю по лінії народ—еліта, що передбачає перехід до 3-ї стадії: еліта починає все активніше шукати зовнішньої підтримки в протистоянні з народом. Наприклад, гетьман Правобережної України Дорошенко закликав на допомогу татар і турок, а ті розграбували все Правобережжя і майже все населення потягнули в рабство. Виговський підписав Гадяцький трактат, який передбачає переведення України в лоно Речі Посполитої. Скинутий своїм народом, втік до Польщі, де поляками був розстріляний. Гетьман Мазепа підписав договір про створення України в протекторат Швеції. Центральна Рада, гетьман Скоропадський спиралися на кайзерівську Німеччину, постачали їй сирни, продовольство. Після поразки Німеччини директорія спиралася уже на Антанту, Пілсудського. Прибічники Бандери—Мельника спиралися на Гітлера. Коли було окуповано Париж, бомби падали на Лондон, тодішній Бандерівський прем'єр Стецько проголошував, що "відновлена Україна буде тісно співдіяти з націонал-соціалістичною великою Німеччиною, щоб під проводом вождя Адольфа Гітлера творити новий лад в Європі і в світі". Краще за все про це сказав мій земляк—харківчанин. В роки війни він служив у поліції, був звинувачений у розстрілах євреїв. Після війни став спеціалізуватися на "звільненні поневолених народів". Так ось сказав він: "Ми повинні спиратися на зовнішні чинники, яким вигідна боротьба за незалежну Україну".

Тому прагнення частини нинішньої еліти в НАТО обумовлено проходженням Україною стадії руїни. Інша справа, наскільки прийнятним є таке прагнення для самої НАТО.

З точки зору генералів, які мислять категоріями військових дій, включення України в НАТО дозволить цій організації вирішити деякі проблеми.

Якщо дивитися на проблему ширше, слід враховувати, що сучасна європейська єдність буде створена на деяких демократичних принципах.

Наше суспільство наштвхнулося на низку перешкод, без подолання яких важко думати про відповідність Українсько-європейським критеріям:

1. Масова експропріація знищила передумови, які могли стати основою формування середнього класу. Структура, коли понад 90% населення переживає жалюгідне існування, характерна не для Європи, а для Болівії.

Соціально-економічне реформування і перерозподіл власності принципово відрізняються від того, що було, скажімо, в Польщі. Посилене згортання технологічного потенціалу почалося після розриву ланок зв'язків, чого не знала Польща. Міжкланова боротьба за перерозподіл власності супроводжується знищенням значної її частини. Це загострює боротьбу за частину, яка залишилася.

2. Організації націоналістичної орієнтації використовують структуру виконавчої влади, і в останні роки ведуть безпрецедентну боротьбу по насильницькій асиміляції громадян нетитульної нації. Дії ці є повністю протизаконними і антиконституційними, однак вони проводяться з використанням владних структур. Будь-які спроби викорис-

тати європейський досвід вирішення подібних проблем блокуються. Вимальовується утилітарний підхід: значна частина еліти розглядає залучення ресурсів Європи для зміцнення власних політичних позицій.

При цьому у відповідь на дії України з метою залучення її до базових стандартів і цінностей Європи — поспіху не відчувається.

Наприклад, при вступі до Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання ратифікувати європейську хартію регіональних мов і мов меншин. Чотири роки зволікань з приводу підписання і ратифікації. Нарешті 24 грудня минулого року Парламент прийняв закон про ратифікацію. Та все ж чиновники МЗС заявили, що Хартію на депонування в Страсбург вони передавати не будуть. Це відповідає установкам держави, але протирічить позиції політичних сил, які вони представляють. Приводом було — наявність технічних помилок. Тепер привід — відсутність Конституційного суду. Група депутатів звернулася до Конституційного суду з надією одержати висновок, що наші правові норми не відповідають Європейським стандартам. Звернення до Конституційного суду не дає підстав для припинення дії законів і міжнародних договорів. Готуються звернення до Президента.

Зацілки призвели до масової перевірки інших обставин ратифікації. З'ясувалось, що протокол № 6 — про відміну смертної кари — в Україні не ратифіковано! Голосування показало 228 голосів. Виявилось, що при поіменному голосуванні шестеро з тих, хто проголосував, знаходилися в цей час у Берліні. Мій голос також чомусь виявився "за", хоча в цей день я був у Бундестазі Німеччини. Про це було повідомлено панові Тарасюку. Але, напевне значущим, що результат сфальсифіковано і документ не має юридичної сили, він, попри те, вручив його Генеральному Секретарю Ради Європи. Цінність цієї ратифікації вскрай сумнівна. Тому що в нашій депутатській практиці закони визнаються не діючими ("не чинними"). Дійсно, ратифікація відбулася з грубими порушеннями Конституції, і при найменшій зміні кон'юнктури є всі підстави визнати результати її недійсними навіть без денонсації. Це приклад того, як будуються стосунки з Європою. "Вливань" з Європи не буде. За 5 років Естонія одержала суму, яка становить 800\$ на кожного жителя. В пропорціях України це 40 млрд. \$ у нас — 3 млрд. \$ на рік. Для того, щоб зайняти гідну позицію у Європі, потрібні вливання такі, як і в НДР. Там територія у 1/10 менша, населення в 13 разів менше, рівень корупції нижчий, а вливалось туди до 100 млрд. \$ щорічно.

Чому ж Україна — "між Росією і Заходом"? На мій погляд, Європа — від Атлантики до Тихого океану. Якщо цей шанс не використати, тоді буде Азія — від Шанхая до Бреста. При всьї повазі до культури Китаю, я вважаю, що східно-європейська і західно-європейська цивілізації все ж ближчі одна до одної. Тому, щоб забезпечити реальне входження України в Європу можна не протиставляючи її сусідам, а забезпечивши її достатній матеріальний і духовний рівень на основі її власного потенціалу.

Питання про вступ України, так само, як і Росії, до ЄС, може бути поставлений лише через 10-20 років. По низхідній іде також і економічна складова Україно-Російських взаємовідносин. Зростає товарообіг України не з країнами Європи, а — Азії. Представники Росії, присутні тут — це носії чи не найтеплішого погляду на стосунки Росії як із Європою, так і з Україною. Понад половину населення України хочуть вступити в ЄС. За стосунки з країнами ЄС виступають 28% населення України. На питання: чи вийде Україна на рівень життя ЄС — 25% відповідають: "ніколи", а 15% — "через 50 років". Доречі, у Росії ці показники — вищі. Взагалі Росія в плані просування до спільної економічної групи зробила більше кроків, ніж Україна. Але свою позицію Україна заявила чітко.

Те, що президент Клінтон заявив тут, у Києві, що кордон ЄС не повинен проходити на захід від України — це знаково. Знаково також і те, що більшість "круглих столів" на тему "Україна-Росія" проходить за підтримки західних країн. Україна завжди входила в сферу інтересів Росії, але всі ці дискусії не призвели до реальних зсувів.

Зараз позиції і Росії і України будуть досить прагматичними.

Проблема України — не в тому, що вона не в змозі викласти напрямки свого розвитку. Проблема в іншому. Неможливо вирішувати проблеми економічного виживання, беручи гроші в борг у МВФ і передаючи їх Газпрому. Не можна на високому рівні заявляти різні позиції — скажемо, у Брюсселі, у Вашингтоні і у Москві.

Третє: і Україна, і Росія далекі від Європейських стандартів. Для виживання треба створювати фінансово-промислові групи. Реальне просування до ЄС полягає у переплетенні капіталів: європейських, американських, російських, українських.

Нажалі, реакція на висновки експертів, як завжди, відсутня на всіх рівнях. Росія і Україна — це вже не СРСР, і Росія — теж не СРСР; єдина Німеччина — це вже не НДР а ФРН, а Німеччина в складі ЄС — це вже щось третє. Мають місце вирішальні процеси ідентифікації. Водночас ці процеси дуже важко усвідомлюються як політиками, так і, мені здається, експертами. Я гадаю, варто порушувати питання не лише про самоідентифікацію, але й про самоактуалізацію: зрозуміти, чому в сучасному світі події йдуть так, а не інакше. Я б виділив особливості, які виявляються в усіх заявах.

Насамперед — орієнтація в часі. Україна зорієнтована в минуле. Подивіться, чим займається наша інтелектуальна еліта. Вона перебуває у пошуці своїх коренів. Причому корені ці — не сторічної давнини, а

тисячолітньої і глибше. Чим займаються політики? Вони намагаються порівняти демократію з тим, що було за часів Богдана Хмельницького.

Росія мало замислюється про своє минуле і зорієнтована в далеке майбутнє. Вона постійно наступає на ті ж самі граблі, тому що не співрівне союзу плани (а плани, як завжди, "громадські") з реальними, а також з тим, що вже було. Ми бачимо прямі аналогії з тим, що було в 20-ті — 30-ті роки.

Європа ж, помірковано, враховуючи інтереси минулого і майбутнього, живе дійсністю. Америка більше тяжіє до Росії: в неї за коротке минуле, і вона зорієнтована в майбутнє.

Другий важливий аспект — сприйняття простору. Україна оперує мікропросторами, Росія ж — макропросторами, їй ніколи роздвигатися, що робиться на невеличких відстанях. Водночас навряд чи можна сказати, що Європа в своїх інтелектуальних будовах послугується категоріями макропросторів. Об'єднання європейських країн — це реалізація американського проекту. Не хочу сказати, що воно спроектоване Америкою. Але те, що спостерігаємо — це чистої води "сподручені штати Європи". У цьому полягає також і американський вплив на Європу, і опір Європи цьому впливові.

Співвідношення пріоритетів: Україна орієнтована на почуття, Росія — на слова, Європа — на речі.

Через ці відмінності ми, говорячи про одне й те ж, не розуміємо один одного.

Інше питання — інституційне — закладене у зовнішню політику. Транснаціональні інститути є єдиними значущими чинниками, які реально діють у зовнішній політиці. Наступив час міжнародних корпорацій, і НАТО, як би до неї не ставилися — це зразок наймогутнішої міжнародної корпорації. Як будь-яка корпоративна структура, вона живе своїм життям. Ми не можемо стверджувати, що в цій структурі керують США. Так само — ЄС.

Тому треба привчати політику до того, щоб у ній не було заздалегідь заготовлених стереотипів часів холодної війни. Корпорації трансформуються відповідно до навколишнього світу. Треба досить тонко спостерігати за ними, і настільки ж тонко трансформувати ставлення до них.

Один з аспектів — чому нас спокушає Європа, її поміркований спосіб життя, розумна політика. Але у нас виникають проблеми, щойно ми намагаємося впроваджувати цей розумний підхід. Інтелектуальні засади у сфері політики швидко витісняються засадами силовими.

Аспект надзвичайно важливий: останні 2-3 роки західний світ піклується про розвиток людського потенціалу як раціонального чинника, здатного творити реально діючий світ, визначати майбутнє. Це вам Клінтон говорить: "Борітеся — поборете", а своїм він каже: "Учітеся!"

Особливості світосприйняття нашою думкою, що в 1991 році по живому розділили не лише територію, але й наш мозок: одна половина залишилася в Росії, що відповідальна за майбутнє, за речі, пов'язані з ірраціональним сприйняттям, тоді як речі конкретні залишилися в Україні. По живому розділили органи і думаємо, що все інше в нас відросте.

Найсумніше — не руйнації. Це вже наслідки. Сумною є деградація на всіх рівнях. Інтелектуальні ресурси необхідно піднімати на рівень наднаціональний. Тому я підтримую ідею пана Лукіна.

Навесні в Москві я запропонував закласти до СНД принципи поміркованої наднаціональності. Якщо втратимо його, то скотимося на узбіччя.

Олександр ДЕРГАЧОВ

провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ КОНТЕКСТ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН

За умов поглиблення процесів інтернаціоналізації як ніколи важливими для визначення міжнародного становища держави стають її досягнення у демократизації внутрішнього життя, утвердженні верховенства права, створенні ефективної економіки і соціальної сфери. Ці показники виконують роль перепустки до цивілізованої міжнародної спільноти і все більшою мірою перевершують за своєю вагою традиційні геополітичні параметри при визначенні місця країни у системі міжнародних відносин. У європейській спільноті принциппова спорідненість суспільних цінностей та пріоритетів стала нормою. Показово, що й Президент Кучма в інавгураційній промові 30 листопада 1999 р. зазначив: "На даному етапі результативність зовнішньополітичного курсу України, її міжнародний авторитет та імідж визначатимуть два основні чинники. Перший — як ми розв'язуємо внутрішні проблеми. Другий — наскільки активно й осмислено, з урахуванням національних інтересів адаптуємося до реалій сучасного світу".

Говорячи про співпрацю з США, ЄС та Росією Кучма стверджує, що "усі ці три магістральні вектори української зовнішньої політики — самодостатні і взаємодоповнюючі". Насправді спостерігаємо цілковиту відокремленість, неузгодженість політики на східному та західному напрямках. Замовчується обмеженість сумісності принципів та стратегій, що їх сповідують у міжнародних справах, і передовсім, у галузі безпеки, основні партнери України. Зокрема, військово-стратегічні концепції Росії і НАТО практично не залишають Україні місця для раціонального маневрування, реалізації власної стратегії і будь-скільки ефективного обстоювання національних інтересів. Достатньо широкого збігу інтересів між Україною та її стратегічними партнерами не існує. Точніше — партнерство ґрунтується на частковій сумісності принципово важливих інтересів України та другорядних інтересів Росії та, особливо, Заходу.

Російський та західний чинники діють на Україну різноспрямовано і все більш виразно конкурують. Стратегічна залежність від набагато потужніших держав, та ще й таких, що знаходяться у складних і важкопередбачуваних взаєминах з істотними елементами суперництва, є головним змістом української позаблоковості. Фактично вона є ознакою своєрідної, такої що існує лише для України, біполярності з усіма ризиками, пов'язаними з нею. За сучасних умов вона не стільки гарантує від небажаних зв'язків, скільки позбавляє можливості розвит-

ку співпраці з бажаними партнерами у бажаних сферах і формах. Складається ситуація постійного пристосування, яка загрожує втратою стратегічної перспективи.

Росія не пропонує ясних цілей свого курсу стосовно України. Вона сама й досі залишається актором з неусталеними принципами зовнішньої політики. Визначеність існує лише щодо її неготовності і небажання долучитись до процесів, які формують євроатлантичну спільноту, прагнення будь-що зберегти позиції самостійного центру сили, геополітичної альтернативи Заходу. Але питання про засоби і тактику досягнення бажаного, пропорції толерантності та конфронтаційності, критерії визначення союзників, конкурентів та ворогів залишаються водночас предметом політичної боротьби і пошуків владного істеблішменту. Російська зовнішня політика, незважаючи на активні намагання реалізувати ідею спадковості і продовження, значної мірою втратила реальну зовнішню мотивацію. Масштаби її участі у міжнародних справах гіперболізуються штучно, що переважно пов'язано зі станом національної ментальності і традицій московської зовнішньої політики.

Перенесення вже в період після Єльцина акцентів на прагматизм де-факто нічого не змінює у цьому сенсі. Але у випадку "ближнього зарубіжжя" наявним стає збіг об'єктивних інтересів та підвищених громадських очікувань щодо підтримання особливої ролі Росії. При цьому обмежена готовність до спротиву нових незалежних держав червоноресурсний простір СНД на полігон демонстрації здатності влади проводити "сильну" зовнішню політику. Так само цей простір пропонує сприятливі умови для дій російських олігархів.

У стосунках із Заходом Росія має дуже складний, суперечливий набір інтересів і змушена шукати компромісу із самою собою. Один блок інтересів відтворює пріоритет цивілізаційної самобутності та геополітичної самодостатності. Він живиться ностальгічними почуттями і антизахідництвом, яке цілком утвердилось як складова російського патріотизму і активно експлуатувалось вже в період другого президентського терміну Єльцина. Це передбачає елементи автаркії, протекціонізму в економіці, жорсткість у підходах до проблем безпеки, що цілком відповідає суспільним настроям. Загалом йдеться про успадкований радянський міжнародний курс, який, з точки зору довготермінових перспектив, втратив залишки раціональності.

Інший блок пов'язаний з об'єктивною потребою нарощування ресурсів розвитку, що можливо лише за умов інтенсифікації міжнародної співпраці і пристосування до умов, що склалися за переважного впливу західних держав. Цей напрям за логікою внутрішньої політичної боротьби втратив пріоритет і користується лише напівприхованою підтримкою частки політичної еліти. Проте, по-перше, Путін має карт-бланш на ведення зовнішньої політики у широкому діапазоні, по-друге, — прагматика з владного істеблішменту далекі від того, щоб

ризикувати і йти на самоізоляцію і, тим більше, — конфронтацію. Росія у її нинішньому економічному і суспільно-політичному стані приречена проводити комбінований курс: пікірування у питаннях безпеки та пошук вигідних фінансово-економічних проєктів. Для України важливим є те, що вона ризикує бути заручницею у першому випадку і конкурентом у другому.

У свою чергу євроатлантична спільнота сформувала лише найбільш загальні підходи щодо Росії. Колишні офіційно декларовані розрахунки на поглиблення співпраці з "демократичною і стабільною" Росією виявились неадекватними. Внутрішньополітичні процеси в Росії, результати, а ще більшою мірою обставини парламентських та президентських виборів цілком однозначно окреслили стан суспільства і характер сучасної російської влади. На даному етапі свого розвитку ця країна не може бути водночас і демократичною і стабільною. Фактично домінуюче положення в Росії захопили сили, для яких демократія не є реальною цінністю. Вона виявилась мало сумісною з головним пріоритетом — розбудовою сильної держави. Прагматична стратегія щодо Росії полягає у відкиданні розрахунків на її демократизацію у орієнтації на її внутрішню стабільність і передбачуваність, комбінація елементів політики залучення і мирного співіснування. Це буде корегування і ставлення до України.

Новий характер відносин Росія—Захід практично унеможливає будь-які домовленості між ними щодо України без її участі. Але залежність від Росії об'єктивно обмежує для Києва свободу геостратегічного вибору, використання міжнародних засобів забезпечення національної безпеки. Взаємини Росія—Захід не будуть тісними, довірчими, ніж стосунки Україна—Захід, але вони, очевидно, будуть набагато вагомими. Росія продовжує на офіційному рівні заперечувати проти розширення НАТО на схід, а на неофіційному рівні ця незгода з розширенням розповсюджується і на Європейський Союз. Така її позиція створює цілком реальну перешкоду на шляху зближення України з європейською спільнотою.

Відносини з Росією для України, безумовно, мають стратегічний характер, але вони де-факто не мають ознак партнерства. Це є наслідком політики обох сторін. З боку Росії головний стратегічний інтерес, після того як варіант возз'єднання втратив практичне значення, полягає у недопущенні перетворення України на союзника її геополітичних опонентів. Реалізації цього інтересу слугують збереження Московією успадкованих і нарощування додаткових важелів впливу і можливостей контролю. Паралельно ускладнення відносин Києва і Москви з ПАРЕ, МВФ, постійні звинувачення у корупції та відмиванні грошей не створюють реального підґрунтя для зближення їх зовнішньополітичних курсів, принаймні такого зближення, яке відповідало б інтересам України.

Новий розділ Європи вже цілком позначився. Проте це якісно новий, загалом природний розділ, що ґрунтується на вільному розвитку окремих країн і лише формалізується їх входженням у міждержавні утворення. Так само важливим є те, що цей розподіл не дорівнює розколу і не заперечує розвитку співпраці. Водночас він чітко формує геополітичну матрицю для країн, що залишаються поза інтеграційними процесами. Україна виявилась виключеною з процесів європейської інтеграції, так само як і Росія та Білорусь. Але, на відміну від них, вона постійно декларує намір інтегруватись у європейські та євроатлантичні структури, чим позбавляє себе раціональної мети і порушує питання про свої справжні наміри. Дійсно, "європейський вибір" України працює лише у пропагандистському полі. Він призначений для національної та, частково, міжнародної громадськості, але не зачіпає тих хто приймає рішення.

Головним чинником, що визначатиме міжнародне становище України та її геополітичні координати, є національний поступ. Фронт вірогідного реформування в Україні став надто вужчим. Фактично втрачено перспективи демократичних перетворень у політичній сфері. Сьогодні в країні в цілому склалася нова, але багато в чому подібна до радянської, система ставлення населення до держави. Подібність полягає у загальній орієнтації на пристосування, а не на співучасть чи опір, свідомо відмова від активної позиції, нездатність до самоорганізації. Усе це характеризує труднощі становлення громадянського суспільства. Його елементи, що склалися, значною мірою куруються владою і фактично не здатні представляти інтереси громадян у стосунках з державою. Дедалі більше дається взнаки органічна слабкість публічної влади, перетікання її потенціалу до навколодержавних паразитуючих олігархічних утворень. Усе це надає політичному процесу в Україні ефемерного характеру, створює загрозу дезорганізації та послаблення політичних інститутів, що додатково знижуватиме партнерський рейтинг держави на міжнародній арені. У стратегічному плані найбільшу небезпеку становить накопичення відставання у якості організації суспільства і, загалом, рівня розвитку українського соціуму. На перший план висуваються суто корпоративні інтереси, що негативно впливає і на політичний зміст і на професійність ведення зовнішньої політики.

Квітневий референдум створив унікальну суспільно-політичну ситуацію. Ще ніколи не існувало такої брутальної і практично для всіх очевидної невідповідності між офіційною інтерпретацією подій та реальністю. Йдеться про дещо більше, ніж засвідчене ПАРЕ та Венеційською комісією недотримання демократичних норм. Чинічне маніпулювання, нав'язування потрібних владі рішень свідчить про свідоме нехтування нормами демократії, утвердження свавілля при щілковитій неповазі до громадян. Влада, цілком логічно, і навіть з певним запізненням розповсюдила практику безкарного масового

утискання економічних і соціальних прав громадян на політичну сферу. Порівняно з торгівніми президентськими виборами, де мав місце масовий незаконний тиск на виборців з боку державних установ, влада застосовувала досконаліший метод — реалізація за народ його прав та обстав'язків, пов'язаних з системою народостворення.

Певні шанси на перетворення зберігаються в економічній сфері. Однак економічні реформи сьогодні теж мають чимало обмежувачів, пов'язаних, у тому числі, з їх декларованою соціальною спрямованістю та потребою зміцнення економічного суверенітету. Після кількох років коливань обрано таку їх модель, яка не передбачає глибоких зрушень у соціальній структурі суспільства, становлення економічного базису громадянського суспільства, принципових змін у стосунках між суспільством і державою. Симптоматичним є багаторічне гальмування структурних перетворень, збереження непрозорих методів перерозподілу власності. Ліберальна модель економічного розвитку фактично відкинута не стільки у зв'язку з її невідповідністю згаданим завданням, а, передусім тому, що вона передбачає суворе дотримання цивілізованих правил фінансово-економічної діяльності, мінімізацію державного і загалом чиниовницького втручання, розведення економіки і політики.

Специфічну проблему України складає те, що вона, з огляду на європейські норми, не має у міжнародних відносинах повноцінного неурядового представництва: її громадянські інститути надто слабкі і не можуть претендувати на паритетну взаємодію з іноземними партнерами. Українські олігархи з їх значним політичним та економічним впливом фактично не лише спотворюють систему урядування і надояють сумнівних ознак самій владі, а й заміщують верхівку політичної та бізнес-еліти. При цьому вони стали одним з чинників погіршення міжнародного іміджу держави, а деякі з них фактично перетворились на persona non grata. Це не є перешкодою хіба що у стосунках з Росією, що має подібну конфігурацію владного істеблішменту, але загалом призводить до ізоляції держави на міжнародній арені.

Епізод з оцінкою ПАРЕ всеукраїнського квітневого референдуму та різкою і хворобливою реакцією на неї офіційного Києва демонструє, що там, де серйозно зачіпаються інтереси влади, навіть важливі міжнародні завдання приносяться у жертву. Демократичні політичні реформи є загрозою сучасному режиму. Його зміщення припиняє реальне зближення з Європою, фактично фіксує міжнародне становище України у зонах впливу ЄС, США і Росії, що накладаються одна на одну і, водночас, на відстані від цих стратегічних партнерів.

Внутрішня деградація не може не спричиняти абсолютного погіршення міжнародного становища навіть за найбільш сприятливих зовнішніх умов. Виникає цілком реальна перспектива неспіху як східної так і західної української політики та подальшої втрати позицій у субрегіональних взаєминах. Недостатність, суперечливість

взаємодії і безумовний брак довіри у стосунках зі стратегічними партнерами створив реальну загрозу повної поразки у боротьбі за ключові позиції у системі транзиту енергоносіїв і товарних потоків загалом. Перевага у цьому питанні Туреччини та Білорусі, які цілком визначилися у зовнішньополітичних пріоритетах, досить красномовна. Ще більш показовою є готовність Польщі не враховувати інтересів України при розгляді російського проекту будівництва нового газопроводу до Європи.

Інший чинник, який визначатиме геополітичне майбутнє України передусім складають тенденції розвитку євроатлантичної спільноти, які створюють зростаючий тиск на Україну. Точніше — зростання тиску, пов'язане з посиленням розходжень між Україною та її партнерами за суттєвими політичними, економічними і соціокультурними параметрами. Усе це працює як чинник додаткового відносного погіршення її міжнародного становища.

Зовнішні чинники діють нерівномірно і немов би викривляють міжнародний простір навколо України. Нерезформований і нединамічний простір СНД створює порівняно небагато проблем, причому дозволяє використовувати для їх вирішення виключно звичні методи та наявні механізми. Поступова диверсифікація подій і дезінтеграція цього простору, як і потужний російський чинник, вкрай обмежують можливості проведення раціональної довготермінової стратегії. Він не заохочує до якісних перетворень, консервує архаїчність, провінційність, при цьому сам маргіналізується і не може забезпечити прийнятних перспектив. Понад те, він не надає достатніх можливостей для вирішення гострих актуальних проблем.

Зважаючи на крах демократичних політичних реформ, Захід усе більшою мірою концентрує зусилля на окремих аспектах економічної та правової реформи, створенні умов для іноземних підприємств, захисті власних економічних інтересів в Україні, при цьому обмежуючи потенційну роль України у моделях міждержавних відносин, що конструюються.

Росія займає принципово відмінну позицію щодо внутрішніх реформ в Україні. Роки роздільного незалежного існування не призвели до будь-яких значних відмінностей у внутрішній побудові двох суспільств та двох держав. Кінець 1999, перші місяці 2000 року наочно продемонстрували подібність українського і російського політикуму, природи влади та способу владарювання. З точки зору геополітики важливим є ще й те, що ця подібність є якісно відмінною від європейських реалій. Росія виявляється «об'єктивно зацікавленою у певному гальмуванні реальних демократичних перетворень в Україні, і з огляду на брак її альтернативних геополітичних орієнтацій, і внаслідок небажання втратити таку зручну подібність, яка гарантує дійсно особливі відносини. Врешті, на цій подібності (на фоні якої і Білорусія не

виглядає вже надто цілинною) тримається СНДівський простір, як окрема геополітична цілісність.

Вихід на перший план економічних, екологічних та інших несприятливих аспектів безпеки знижують роль класичної позаблоковості і навіть роблять її сумнівною. Ще однією проблемою на шляху до цілісної послідовної зовнішньої політики є неможливість нейтральної ціннісної орієнтації. Для України на даному етапі це дійсно питання питань: її стратегічні партнери мають відмінні суспільні цінності та пріоритети і у цій системі координат у яку потрапила Україна позиція рівновідданості є у принципі неприйнятною. Поза сумнівом вона є нефункціональною. Невизначеність щодо фундаментальних суспільних цінностей, зростання невідповідностей між деклараціями і політичною практикою обумовлює хиткість її геополітичних координат. Очевидно, що Україна у найближчій перспективі залишатиметься найбільшою і, можливо, єдиною країною Європи, яка прагне дотримуватись компромісних рішень принципів міжнародних питань. Йї, таким чином, гарантовано специфічне місце у системі міждержавних відносин і залежати воно головню не від неї самої, а від Заходу та Росії і специфічна роль у системі позаінтеграційної співпраці. Позаблоковість підсилює позаінтеграційність позбавляє Україну можливості вирішити проблему залежності шляхом входження у систему цивілізованої взаємозалежності.

Сергій ТОЛСТОВ

Інститут стратегічних досліджень

Литва вимагає за радянської окупації 300 млрд. \$. Проблеми, які існують між Україною і Росією, обезкровлюють обидві країни. Транснаціональні корпорації слугують не об'єднанню, а в кожній з країн ведуть себе згідно зі своєю вигодою, прилаштовуючись до місцевих реалій.

Чи однакова у нас перспектива по відношенню до Європи?

Співробітництво, розвиток взаємостосунків полегшить загальну динаміку і в стосунках з Євразійськими структурами. Було цікаво почути думку пана Кравчука, голови СДПУ(о), який до останнього часу не був помічений у симпатіях до Євразійського союзу, — про те, що шлях України буде особливим. Це об'єктивно. Тому що, якщо вступ Росії до НАТО важко уявити, то вступ України відчутно піддається уяві. Росія не може вирішувати це питання, поки в неї існує альтернативна ядерна політика. В Україні цього немає.

Якщо реформи в Україні вціліють і вона стане самостійною у виплаті боргів — тоді може думати про вступ до НАТО.

Павло ЖОВНІРЕНКО

Інститут стратегічних досліджень

Репліка на виступ В. ІГРУНОВА.

Сильна Росія — в інтересах і Європи і України. С однією умовою: Росія — демократична. Лякає не сила, а бездумна сила. Крім того, я вперше маю нагоду спостерігати серед представників Російської сторони єдність в тому, в чім єдині ми: необхідність демократичного розвитку своєї країни, необхідність європейського шляху. Наскільки це віддзеркалює настрої всього Російського суспільства?

Репліка на виступ В. ГОРБУЛІНА

"Я хотів би, щоб наші стосунки залишалися рівними незалежно від наших домовілей". Не може бути рівних стосунків між двома сусідами якщо один винен другому.

Володимир СПАНДАРЯН

Головний радник Департаменту СНД-2, МЗС РФ

"Нам не потрібен полігон для обкатки". Для адаптації до західних умов необхідний полігон, оскільки перші спроби не виправдались. Полігон має бути: а) досить розлогим; б) досить близьким до Заходу; в) досить незалежним і економічно самостійним, від Росії ізольованим, етнічно однорідним (населення — росіяни щоб не було спокуси відділення від Росії. Як варіант — Калінінградська область). З можливістю самостійних міжнародних відносин, самостійного вступу в ЄС. Аналогія — Гонконг: 1-а та 2-а держтериторії. Ця республіка, — назовемо її Західна Росія — могла б стати локомотивом, який за собою потягне всю Росію.

Єжи БАР

Посол Республіки Польща в Україні

Для поляка немає більш цікавої теми, ніж дискусія про російсько-українські стосунки. Ми знаємо про них все менше.

Останнє десятиріччя свідчить про повну стабільність. Неузгоджене більше, але мудрість, як завжди, — у пошуках зближення.

Опитування цього місяця свідчать: 73% поляків вірять у польсько-німецьке примирення, 57% — у польсько-українське примирення. Незалежно від минулого, люди прагнуть зближення.

Не існує політичного аспекту слов'янства. Так само, як не існує юридичного терміну "далеке зарубіжжя". Слов'янська Польща йде до Заходу, де слов'ян більше нема.

Щодо НАТОвського аспекту: Україні необхідно більше співпрацювати з тими її сусідами, які вже вступили до НАТО.

Об'єктивно є небезпека того, що ви називаєте, "новою Берлінською стіною". Усі, в тому числі Росія, зацікавлені замість тієї "стіни" стати полігоном зближення з Європою — не має значення, де він буде: Литва, Україна, Беларусь, Калінінградська область.

Нещодавно один український чиновник сказав мені, що Польща має зачекати із вступом до НАТО. Але ми і так запізнилися. Лише зараз ми починаємо розуміти, якою мірою ми далекі від справжньої Європи.

Йти до Європи треба всім, і якнайшвидше. Ніхто ніколи не чекає. Польща була б зовсім іншою, якби розпочала цей шлях 1945 року.

Людмила ПЕКАР

Незалежний політолог

З різних джерел, подекуди діаметрально протилежної політичної орієнтації, в тому числі від чиновників різних департаментів НАТО, йде одна й та сама думка: Україна потрібна Заходу лише для того, аби до нього привести Росію.

Варте уваги актуальне сьогодні motto: "Шлях на Захід для України пролягає через Схід". Проте механізм, як саме це можна зробити, чомусь не обговорювався навіть тут.

Існує ментальність, пов'язана з територією. Ця річ надзвичайно стійка, яка здійснює вплив протягом тисячоліть. І з нею не рахуватися не можна. Понад те, її треба інтегрувати у будь-які стратегії, які бажано заціяті на даній території.

Інтеграція язичництва до православ'я, аби закріпити його на території сиваської Русі, відбулася саме так.

Практично не змінилася ментальність колишніх вогнепоклонників, яку вдалося у 7-му столітті інтегрувати до мусульманства. Подеколи саме розуміння її полегшує розуміння подій на сьогоднішню Близькому Сході. Отже, нехай "на ідею" запрацює така велика сила, як територіальна ментальність.

Україні в ментальному аспекті притаманна лабільність, обумовлена її геополітичною ситуацією: між Заходом, Туреччиною, кримськими татарами, Росією.

Низка зрад, про яку згадував пан Алексеев, обумовлена об'єктивними причинами: проекцією цієї геополітичної лабільності на особистість. В окремих випадках, як от з Виговським, непередбачуваний результат спричинив лихо. Проте в пересічній ситуації, якщо в поведінці лідерів не домінували особисті амбіції, у розкладі кожної окремої ситуації історія обирала оптимальний напрям на виживання. Оскільки варіант цей реалізувався, цим він довів своє право на існування.

Олександр РИБАЛКО проект МФК

Історія не послуговується вірогіднішими оцінками. Україна не вимерла, хоч її й брали у рабство. Вона зустріла власну незалежність досить розвиненою саме завдяки вищезгаданим лабільностям.

Росії лабільність не притаманна. Від київських князівців, які поставили престולי на привольських землях, на цих землях цілком логічно стала домінувати інша ментальність (можливо, ще й завдяки близькості татар), в ціннісному набутку системи світобачення якої значну роль відігравала експансія.

Якщо Росію буде обрано полігоном для поширення якоїсь дисциплінуючої політики — не має значення, в рамках якої організації: НАТО, ОБСЄ чи якоїсь іншої майбутньої нової організації, але проти загрози зі Сходу, про яку згадував пан Ігнатов — то ідея світової дисципліни так само легко вбудується в цю ментальність, як ідея перемоги комунізму в усьому світі. Саме так можна дисциплінувати сусідні з Росією східні країни.

Інше питання: чи можна відійти від традиційного уявлення про посилення військового потенціалу не в рамках протистояння, а через загальну дисципліну, де кожний локальний конфлікт буде розглядатися як особлива точка.

Не бачу перешкод щодо того, аби така ідея в майбутньому, приміром — у 2020 році, який тут згадували неодноразово, стала очевидною: Росія як полігон для стратегії загальносвітової дисципліни. Зрештою, це відбувається набагато раніше, ніж "Європа від Бреста у Франції до Владивостока".

Леонід ТУПЧІЄНКО

Директор інституту регіональної і глобальної безпеки

Ми вперше зустрілися у цьому залі 1991 року.

1. Зауваження щодо делікатності розмови. У "Зверненні" пропонується триаду Захід—Україна—Росія скоротити. Захід зближується з Росією, Росія зближується із Заходом, а Україна? Це її справа. Це стримало навіть пана посла Канади.

З одного боку, Україна стрімко рветься, у європейський простір, не маючи для цього підстав. Поставила себе у фальшиву ситуацію: всі її визнають, але не приймають. З іншого боку — це прекрасний шанс.

Подивимось на російсько-українські стосунки з глобальної точки зору. У світ треба виходити з єдиними стандартами, та жодної посольського будівлі колишнього СРСР Україна не отримала.

2. Перепочинок, наданий нам історією, слід використати не задля походу на Захід, а задля самоідентифікації. Старі зв'язки слід прибрати з пострадянського простору і будувати нові на основі рівноправ'я.

3. Використання ОБСЄ як можливої структури Великої Європи. Маленький аналог: СНД. Російські газети вже написали: "СНД вже загинув. Росія запроваджує візовий режим, буде нову стіну".

СНД справді був організацією для розлучення. Але розлучення нами не завершено. Перспектива — у нормальних стосунках між людьми.

Крістіан БЕК

провідний експерт Департаменту політичного аналізу
і планування МЗС Франції

Ми ніколи не забудемо, що українська принцеса була королевою Франції, а також того факту, що Росія — частина Європи. Обидві країни є членами головних європейських організацій. При їх розділі з'явилася унікальна політична конструкція. Проте в Європі вже існували складні політичні конструкції, які завершилися благополучно, — наприклад, між Німеччиною та Францією.

Проте Росія не зацікавлена у виконанні пункту D Договору Європейського Союзу щодо загальної безпеки (Амстердамська угода). Чому? Україна розмірковує інакше. У червні 1993 року Європейська Рада в Копенгагені розробила об'єктивні критерії, і сьогодні про країни — кандидати на вступ до Європейського Союзу висловлюються згідно з виконанням цих критеріїв. До них належать верховенство права, повністю ринкова економіка, інші європейські стандарти.

Щодо стіни між Європою та Україною — ми її не хочемо: це не захід. Це було справою комуністів — зводити стіни між нами.

Павло ЖОВНІРЕНКО

Інститут стратегічних досліджень

Будь-який пошук "третього шляху" створює щось на зразок Іраку, Північної Кореї, або Лівії. Ми звикли жити в Союзі? Ми будемо жити у Союзі. Тільки він буде закінчуватися французьким Брестом.

Володимир КОРОБОВ

Херсонське відділення АРУ

Не трикутник, а чотирикутник: є дві України; кожна давно визналася щодо пріоритетів — східних або західних.

Питання орієнтації у зовнішній політиці — по суті, це питання, політики внутрішньої, самоідентифікації. (Дані наведені з питань на Херсонщині щодо ставлення населення до НАТО).

Володимир ЛУКІН

Віце-Спікер Державної Думи РФ

Шановний посол Польщі неправий: політичний фактор слов'янства існує. Багатьма вважалось, що Європа розділяється там, де розділяються католицизм і православ'я. Чи Греція входить? Я вважаю, що слов'янство існує.

Тут йшлося про те, ніби Росія погано ставиться до України. Я вважаю, що Україна погано ставиться до Росії: наприклад, в ООН ми надзвичайно рідко голосуємо разом.

Щодо майна: ми домовилися про "нульовий варіант", а виконувати домовленості є європейським принципом.

Нас будуть поважати, якщо виконуватимемо власні домовленості й координувати власні дії.

Китай становить небезпеку. Тому треба з ними дружити. Я не випадково казав, що існує фактор "китайського світу" у широкому плані. Гонконг і Макао — лише перші варіанти. Хочу, аби в Україні розуміли: якщо не стане Росії, почнеться зовсім інша гра. Якщо ви підете до Європи самі, можна дещо "переінтегрувати". Парадокс України в тому, що лише кооперуючись з Росією, вона може в Європі відстояти свою ідентичність.

**УКРАИНА МЕЖДУ РОССИЕЙ И ЗАПАДОМ.
СТРАТЕГИЯ НА НАЧАЛО XXI ВЕКА**

СОДЕРЖАНИЕ

ПРОГРАММА	83
<i>В. ГРЕЧАНИНОВ</i> , Президент Атлантического Совета Украины	86
<i>В. ИГРУНОВ</i> , Заместитель Председателя Комитета по связям с СНГ Государственной Думы РФ	89
<i>В. ШНАЙДЕР-ДЕТЕРС</i> , руководитель Бюро по сотрудничеству в Украине Фонда Ф. Эберта	92
<i>В. МАЛИНКОВИЧ</i> , Директор Украинского отделения МИГПИ	97
ОБРАЩЕНИЕ "ЗА БОЛЬШУЮ ЕВРОПУ"	98
ПРИМЕЧАНИЕ К "ОБРАЩЕНИЮ"	101
ВЗАИМООТНОШЕНИЯ В "ТРЕУГОЛЬНИКЕ" ЗАПАД—УКРАИНА—РОССИЯ	
<i>В. ГОРБУЛИН</i> , Советник Президента Украины	102
<i>В. ЛУКИН</i> , Вице-Спикер Государственной Думы РФ	107
<i>Л. КРАВЧУК</i> , Первый Президент Украины, лидер парламентского большинства ВР Украины	113
<i>Э. ХАЙКЕН</i> , Чрезвычайный и Полномочный Посол Федеративной Республики Германия в Украине	116
<i>К. БЭК</i> , ведущий эксперт Департамента политического анализа и планирования МИД Франции	118
ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ СТРАН НАТО, УКРАИНЫ, РОССИИ	
УКРАИНА МЕЖДУ РОССИЕЙ И ЗАПАДОМ	
<i>О. КОКОШИНСКИЙ</i> , Вице-Президент АСУ	124
НОВАЯ КОНЦЕПЦИЯ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ РОССИИ	
<i>В. СПАНДАРЯН</i> , Главный советник Департамента СНГ-2 МИД РФ	128

НОВАЯ СТРАТЕГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ УКРАИНЫ И РОССИИ

Дж. ШЕРР, Центр конфликтных исследований
(Великобритания) 131

С. ПАЙФЕР, Посол США в Украине 134

Д. ФРЕЙЗЕР, Посол Канады в Украине 136

В. АЛЕКСЕЕВ, народный депутат ВР Украины 137

А. ГУЦАЛ, 1-й заместителя директора Национального
Института Україно-Російських відносин 141

ДИСКУССИЯ 144

ПРОГРАММА

19 июня 2000 г., понедельник

9.30 – 10.00 Регистрация участников.

Презентация информационных материалов, видеосюжетов по тематике встречи.

10.00 – 10.45 Выступления организаторов Круглого стола.

В. Гречанинов, Президент Атлантического Совета Украины.

В. Игнатов, Заместитель Председателя Комитета по связям с СНГ Государственной Думы РФ.

В. Шнайдер-Детерс, Руководитель Бюро по сотрудничеству в Украине Фонда Фридриха Эберта.

В. Малинович, Директор Украинского филиала Международного института гуманитарно-политических исследований.

Вступительное слово: В. Горбулин, Советник Президента Украины.

10.45 – 12.00

Сессия 1. Взаимоотношения в “треугольнике”

Запад—Украина—Россия: точки зрения представителей сторон

Председательствует: В. Гречанинов, Президент АСУ.

В. Лукин, вице-спикер Государственной Думы РФ;

Л. Кравчук, Первый Президент Украины, лидер парламентского большинства ВР Украины;

К. Бэк, ведущий эксперт Департамента политического анализа и планирования МИД Франции;

12.20 – 14.00

Сессия 2. Проблемы международной безопасности и стратегические концепции стран НАТО, Украины, России

Председательствует: О. Кокошинский, вице-президент АСУ.

• Стратегические планы Украины (С. Гавриш, вице-спикер ВР Украины);

• Новая концепция внешней политики России (В. Спандарян, Главный советник Департамента СНГ-2 МИД РФ);

- Новая стратегическая концепция и ее значение для Украины и России (*Дж. Шерр*, Центр конфликтных исследований, Великобритания).

Выступления:

А. Белов, Директор Национального института стратегических исследований СНБО Украины;
В. Аверчев, член бюро Центрального совета фракции "Яблоко" Госдумы РФ;
Ю. Хромов, зам. Директора Института стратегических исследований при Президенте РФ;
С. Пайфер, Посол США в Украине;
Г. Павловский, Советник Президента РФ;
И. Остап, Председатель комитета по международным вопросам ВР Украины;
Д. Фрейзер, Посол Канады в Украине;
В. Алексеев, народный депутат ВР Украины;

14.40 — 17.00

Сессия 3. Концепция "Большой Европы". Реалии и возможности.

Председательствуют: *В. Малинкович*, Директор Украинского отделения МИГПИ; *В. Игрунов*, заместитель Председателя Комитета по связям с СНГ Госдумы РФ.

В. Шнайдер-Детерс, руководитель Бюро по сотрудничеству в Украине Фонда Ф. Эберта
В. Игрунов, заместитель Председателя Комитета по связям с СНГ Госдумы РФ
О. Зинченко, Председатель Комитета по делам СМИ ВР Украины
П. Фиески, Посол Франции в Украине
А. Дергачов, Главный редактор журнала "Политическая мысль"
Е. Бар, Посол Польши в Украине
В. Чалый, Украинский центр политико-экономических исследований

Выступления:

Д. Выдрин, Директор Европейского института интеграции и развития.

Общая дискуссия по вопросам:

- Современные внешнеполитические приоритеты Украины. Требуют ли они усиления или коррекции?
- Современная внешнеполитическая стратегия и подходы западных стран и России по отношению к Украине. Их позитивные и негативные изменения.
- Сферы, условия, направления сотрудничества в "треугольнике" Запад — Украина — Россия. Предложения для политиков и общественности.

Подведение итогов дискуссии и Круглого стола

20 июня 2000 г., вторник

10.00 — 11.45

Сессия 4. Гуманитарные аспекты взаимоотношений Украины с Россией и Западом: международный опыт

Председательствуют: *В. Малинкович*, Директор Украинского отделения МИГПИ; *Н. Шульга*, д. ф. н., заместитель Директора Института социологии НАН Украины.

1. Проблемы формирования украинской политической нации, связанные с неоднозначностью во внешнеполитической ориентации Украины (*В. Малинкович*, Директор Украинского отделения МИГПИ).
2. Российская точка зрения на гуманитарные аспекты взаимоотношений двух стран (*В. Игрунов*, Заместитель Председателя Комитета по связям с СНГ Государственной Думы РФ).
3. Проблема свободы распространения информации "независимо от государственных границ" и защита информационного пространства Украины (*А. Зинченко*, Председатель Комитета по делам СМИ ВР Украины).
4. Права человека, права этнических и языковых групп в Украине (*Н. Шульга*, д. ф. н., заместитель Директора Института социологии НАН Украины).

Выступления:

И. Богословская, *Г. Павловский*, *Ю. Болдырев*.

12.00 — 13.45 Общая дискуссия. Подведение итогов обсуждения

Уважаемые господа, мы начинаем нашу работу, и я искренне поздравляю всех нас с тем, что нам удалось организовать эту конференцию. Вспоминая подобную прошлогоднюю встречу в Москве, хотелось бы рассчитывать и в Киеве на такой же откровенный диалог относительно предлагаемых к рассмотрению проблем, поскольку это может содействовать регулярной систематизации наших встреч.

Мы благодарим организаторов сегодняшнего заседания с обеих сторон и говорим "большое спасибо" за соответствующую осязаемую её поддержку нашему коллеге господину Винфриду Шнайдеру-Детерсу — руководителю Бюро по сотрудничеству в Украине Фонда Фридриха Эберта. Мир меняется, меняются и подходы наших государств относительно возможности осуществления встреч представителей властных структур сторон, совместно с неформальными экспертами. Как мы видим, они могут организовываться и усилиями общественных негосударственных организаций. Мы полагаем, встречи такого рода позволяют более откровенно и объективно поделиться мнениями и высказать независимую позицию относительно той или иной обсуждаемой проблемы.

Прошло по сути десять лет с момента, когда наши государства (Россия первой) начали процесс суверенизации в политике республик Советского Союза. Процесс этот сегодня не завершён. Накопилось много проблем, противоречий, иллюзий, которые могут нарастать. Мы считаем, что есть смысл попытаться отвлечься, абстрагироваться от них и начать строить отношения между Украиной и Россией как бы сначала, исходя из реалий, сложившихся к началу нового тысячелетия. То есть — существуют два государства — Украина и Россия, которые, имея общие границы и взаимные экономические интересы, решают строить свои отношения на равноправных общепринятых прагматических началах. Этому может способствовать и приход к власти в России и Украине нового руководства, с учётом расчёта на то, что и далее Президент Леонид Кучма будет реализовывать своё обещание быть "новым".

В таких условиях может заработать по-новому и политический треугольник "Украина—Россия—Запад", превращаясь в экономически заинтересованную связь, освобождаемую постепенно от устаревших политических стереотипов подчинённости времён Советского Союза. При этом новый акцент получают провозглашаемые доселе догмы о якобы, стратегическом партнёрстве сторон. На смену им уже приходит понимание реальной экономической зависимости сторон, которую в большей степени, безусловно, ощущает Украина. В таком случае Украина освобождается от иллюзий о стратегическом партнёрстве на два

противоположных фронта и сосредотачивается в политике на одном западном направлении в Евро-Атлантическом регионе. Это оценивают на Западе: наконец-то Украина определилась. Это заставляет и Россию иметь большую заинтересованность в Украине.

Добрососедские отношения с Россией строятся с учётом, прежде всего, сохранения суверенитета, целостности границ. То есть так, как это и отражено в соответствующем Договоре 1997 года между сторонами. Руководствуясь общепринятыми в мире условиями, два государства целенаправленно и объективно решают вопросы делимитации и демаркации сторон, то есть определяются со своими границами. Россия, имеющая более высокие амбиции в мире, в Европе и в Азии строит свои отношения в экономическом треугольнике "Украина — Россия — Запад" с учётом своих национальных интересов, руководствуясь при этом и договоренностями с Украиной.

Стороны понимают, что их движение на Запад, в экономическом и политическом плане, возможно лишь совместно, взаимосвязано и согласованно. Это обусловлено многими факторами, но реальным, объективным феноменом, стимулирующим такое согласованное движение, является отсутствие "закрытых" государственных границ, которые позволили бы, в случае их наличия, находиться нашим государствам в разных и противоположных государственных системах, например, как это есть пока между двумя корейскими государствами. Такую ситуацию понимает и Запад, и стимулирует сближение и совместное "западное" движение Украины и России.

В таком случае можно увидеть и определённые перспективы в будущем. Сближение с ведущими западными структурами, ЕС и НАТО, двух наших государств, по сути, будет происходить в рамках существующей и единой политической структуры ОБСЕ в Евро-Атлантическом регионе. Усилиями всех государств, входящих в эту организацию, полагаю, необходимо повысить её авторитет и значимость в решении международных проблем. Это, в свою очередь, позволит произвести определённую корреляцию ОБСЕ с региональными структурами: НАТО, ЕС и организациями в рамках СНГ. Такой путь будет содействовать образованию в масштабе единой Европы, "единой Евразии", общей системы безопасности, которая связана с континентом Северной Америки, что важно и для России.

При этом надо учитывать и тот факт, что уже сегодня территории, охватываемые ОБСЕ (от Ванкувера до Владивостока, 54 государства), и НАТОвской программой ПВМ (45 государств) по внешним границам совпадают. Поэтому корреляция этих двух систем географически возможна. И это сопутствующий факт для будущего объединения систем безопасности. Однако на этих территориях действуют разные, пока ещё не коррелируемые, экономические и правовые системы: ЕС и экономика и право государств Восточной Европы и Евразии. Это отрица-

тельный момент. Видимо, тут корреляция экономических систем будет иметь решающее значение.

Наши двухсторонние стремления найти понимание в обсуждаемых здесь, в течение двух дней, вопросах в символическом треугольнике "Украина—Россия—запад", осуществляется и стимулируется присутствием Послов, представителей посольств и экспертов ряда западных государств — то есть третьей стороны этого процесса. Мы просим их принять активное участие в нашей совместной работе, чем реально представлять третью, заинтересованную Сторону.

Исключительно символическим для успехов нашей встречи является то, что она, уже как трёхсторонняя, проходит в древнем Киеве именно в дни, когда отмечается один из наиболее значимых христианских праздников — "Святой Троицы". Вера в то, что все в природе и человеческом обществе, его замыслах (духе) взаимосвязано, надеемся, что всё это поможет нам найти понимание и определить перспективы наших взаимоотношений на будущее.

Мною представлен частный взгляд на ряд вопросов в отношениях между Украиной и Россией, а также в отношении общих проблем будущего, касающихся безопасности в Евро-Атлантическом регионе. Однако, он во многом характерен для мыслящих представителей украинского общества.

Вячеслав ИГРУНОВ

Директор МИПИ, Заместитель председателя Комитета по делам соотечественников и стран СНГ Госдумы РФ

Сегодняшний круглый стол проходит в чрезвычайно важный период нашей истории. Конечно, каждый период в истории по-своему важен и неповторим. Но то, что происходит сейчас, закладывает основы существования наших государств на долгие десятилетия. Последние пятнадцать лет — это годы, когда ушла в прошлое коммунистическая эпоха, распались Советский Союз и Варшавский блок, закончилась "холодная война". Перемены, которыми сопровождалась социально-экономическая революция на пространстве бывшего Советского блока, вызвали горькое разочарование многих миллионов людей, граждан постсоветских государств. Они привели к усталости от революции, и эпоха перемен постепенно начинает сменяться эпохой кристаллизации режимов, кристаллизации социально-экономических структур государств. И то, что может быть сделано в этот период в ближайшие десятилетия новой эры, может стать стимулом для ускоренного развития наших государств. Но это при благоприятном стечении обстоятельств, а при неблагоприятном — может возникнуть условие для стагнации наших стран, их отставания в культурном, политическом и социально-экономическом развитии от развитых государств Европы и мира.

К сожалению, двадцатый век Россия и Украина завершают далеко не с блестящими результатами. После распада Советского Союза и трансформации социально-экономической системы наши страны лишились основных своих источников, главных ресурсов для преобразований. Исчезают предпосылки для создания механизмов эффективного управления процессами трансформации. В силу этого наши страны оказываются в ситуации постоянного отставания от всё ускоряющегося мирового развития, в авангарде которого идут европейские страны и Запад в целом.

Разрыв этот стремительно увеличивается. Не исключена возможность, что Россия и Украина, как и другие государства на постсоветском пространстве могут утратить шанс войти в авангард человечества. Сегодня, как я уже сказал, у наших стран нет ресурсов для самостоятельного противостояния неблагоприятному развитию событий. Нам придётся самим искать возможности для стабилизации своих экономических систем, для того, чтобы создать более или менее стабильную экономику и стабильное общество. В срочном порядке придется изыскивать ресурсы для прорыва в тех направлениях, которые могут оказаться эффективными в наших условиях и помогут вернуть нас на путь общеевропейского общественно-исторического развития. Но отдельно ни Россия, ни тем более Украина сделать этого не смогут. До тех пор, пока

мы остаёмся слабыми и разобщёнными, нам трудно стучаться в двери Европы и трудно предлагать себя в качестве равноправных партнёров.

Похоже, ни Россия, ни Украина, самостоятельно не сумеют достичь того уровня развития, которым необходим, чтобы сохранить свои позиции в мире. Без включения наших стран в общеевропейское пространство системы западных стран такое развитие, по-видимому, невозможно. А попасть туда нам будет очень трудно. Ни Россию, ни Украину никто не ждёт в экономическом сообществе Запады, в его политической и военно-политической системе. Запад вовсе не склонен к благотворительности, он не стремится поднять нас до своего уровня. Напротив, создаётся ситуация, когда своё экономическое превосходство Запад использует для достижения только своих целей, для получения максимальных выгод из этого положения.

Как западные страны относятся к тем, кто не в состоянии быть сильными, мы видим повседневно, причем даже в Европе. Чтобы преодолеть это, нам нужно найти возможности для плодотворного сотрудничества, для выработки совместной стратегии и совместных целей по достижению Европейской интеграции. Однако, нам очень мешают так называемые "постсоветские" комплексы.

С одной стороны, мы наблюдаем, как тяжело обретаёт собственную независимость, самостоятельность Украина. Как часто здесь делаются неправильные шаги в области прав человека, в сфере культурного развития. С другой стороны, Россия также оказывается безразличной ко многим гуманитарным проблемам нашего взаимного сотрудничества, безразличной к нуждам своих партнёров. Отсутствие долгосрочной стратегии, отсутствие понимания стратегических интересов России и её соседей делает наше государство сегодня недостаточно сильным партнёром Украины. Преодоление этих недостатков является основой для движения вперёд, и я надеюсь, что этому поможет наше историческое прошлое, наша принадлежность к единой цивилизации. Оно заключается не только в том, что наши культуры постоянно оплодотворяли друг друга, постоянно помогали нашим народам двигаться вперёд.

Это тоже связано также и с тем, что наши народы скреплены тысячами нитей, тысячами связей, проложенных через семьи, через общинный путь, пройденный нашими людьми. Миллионы и миллионы людей чувствуют необходимость этого дальнейшего движения к сближению. Таким образом, необходимость решать эти проблемы ощущается не только на государственном и политическом, но и на общественном и даже на бытовом уровне.

Словом, нам предстоит трудный путь внутренней стабилизации, а это означает, что Украине и России ни в коем случае не нужно конфликтовать. Нам необходимо постоянно поддерживать друг друга, помогать друг другу решать самые сложные проблемы, во многом общие.

И в конце концов, я думаю, мы сумеем убедить Запад в том, что к нам следует относиться как к важным партнёрам в драматически меняющемся мире, в котором мы живём. Ведь та нестабильность, что сейчас больше всего сказывается на юге от России и на юге самой России, не является исключительной "привилегией" только этой страны. Рост нестабильности во всём мире, от границ Китая до африканских джунглей, ставит этот мир перед тяжелейшим вызовом. Россия в этой системе является одним из самых главных балансиров, одним из самых главных элементов стабильности. Я думаю, что понимание этого обстоятельства подтолкнёт нас всех к совместной разработке механизмов мировой стабильности, к совместному развитию на благо человечеству.

Винфрид ШНАЙДЕР-ДЕТЕРС

**Руководитель Бюро по сотрудничеству в Украине
Фонда имени Фридриха Эберта**

Дорогие гости Украины, Дорогие украинские коллеги, Дамы и господа, приветствую Вас от Фонда имени Фридриха Эберта.

С вашего разрешения хотел бы высказать некоторые личные соображения. Отношения Украины с Россией, с одной стороны, и ее связи с Европейским Союзом, с другой, неотделимы от отношений России с Европейским Союзом и от ее связей с Соединенными Штатами Америки. Поэтому я полагаю, что перед рассмотрением заявленной темы "Украина между Россией и Западом", нам следовало бы обратиться к этому скрытому аспекту предмета нашей сегодняшней дискуссии за круглым столом.

Европейская Конфедерация

Несколько дней тому назад, 2 июня, американский президент Билл Клинтон был награжден премией Карла Великого, которую ему вручили в немецком городе Аахене, месте погребения императора, за "особый личный вклад", в том числе за усилия "...по защите прав человека в Европе" и "...за поддержку расширения Европейского Союза"!

В своем выступлении президент Клинтон обратился с призывом к европейцам "завершить объединение континента". "Россия, — заявил он, — "должна стать неотъемлемой частью европейского континента".

Американский президент воспользовался расплывчатой риторикой европейских политиков: в географическом смысле Европа не является континентом (*terra continens* — с латинского), а, более точно, субконтинентом. Уральские горы — не "линия большого раздела", отсечка Европы от Азии. "Европа от Атлантики до Урала" генерала де Голля — абсурдная концепция. Признание "всей" России частью Европы, озвученное Клинтоном в Аахене, равносильно определению Европы в границах от Атлантики до Тихого Океана.

В отличие от политиков, использующих термин "Европа", чтобы исключить европейские страны из Европейского Союза, американский президент со всей ясностью призвал европейцев "...оставить дверь в Европейский Союз открытой для России".

Сейчас уже становится ясным, что предстоящее "малое" расширение на Восток ставит Европейский Союз на грань институционального инфаркта. После приема новых членов станет еще труднее добиться общности политической воли. Так, Польша — еще до своего вступления в Европейский Союз — настаивает на том, чтобы военные операции со стороны объединенных европейских вооруженных сил не предпринимались без согласия НАТО, то есть фактически без разрешения Соединенных Штатов Америки.

Принятие России, даже при условии достижения ею совместности с Европейским Союзом, воспрепятствовало бы процессу создания политического союза; оно понизило бы Европейский Союз до его прежнего статуса политически недееспособного экономического сообщества. Может быть, именно эта задняя мысль, коварная идея, таится где-то в глубине сознания тех людей в США, России и определенных государствах-членах ЕС, которые ратуют за принятие России в Европейский Союз.

Тем не менее, Европейский Союз, этот небольшой западный полуостров евразийского континента, нуждается в России. Ему необходим континентальный размах Российской Федерации, чтобы получить возможность участия в глобальной игре, иначе говоря, обрести способность самостоятельно определять свое будущее в XXI столетии: "Европейский Союз должен стать самостоятельным игроком, способным к политическим действиям в многополюсном мире XXI века", — заявил министр внешних дел Германии Йозеф Фишер в своем обращении к Европейскому Парламенту в январе прошлого года.

Однако Россия имеет собственное представление о своей роли, — каким бы противоречивым оно не казалось. Оно не позволяет ей поступиться национальным суверенитетом в пользу Европейского Союза: "Мы сами по себе континент... Наши нормы отличаются от европейских норм, ибо у нас различные ценности...", сказал русский писатель Виктор Пелевин на съезде международного союза писателей (ПЕН-клуба) в Москве в мае этого года. И все же, с одной стороны, Россия не может и не желает обрести членство в Европейском Союзе, с другой же стороны — она не должна и не хочет быть исключенной из "Европы".

Решением этой дилеммы может стать создание сверхструктуры, которая объединила бы и Европейский Союз, и Российскую Федерацию, собственно говоря — Европейской Конфедерации.

Так или иначе, пока все еще не прояснившись до конца отношения между Европейским Союзом и Россией могут обрести реальную перспективу в понятии "Большой Европы", которое выходит за пределы расширенного Европейского Союза.

Организация по безопасности Северного полушария

Президент Клинтон призвал европейцев оставить для России открытой дверь не только в Европейский Союз, но и в НАТО — хотя этот призыв скорее был адресован американцам, нежели европейцам. К сожалению, понимание этого пришло к Клинтону только сейчас, накануне ухода с должности президента.

После распада Советского Союза НАТО утратила исконный смысл своего существования. Преобразование НАТО в организацию, которая охватила бы все Северное полушарие, иными словами, вовлечение

Россия в некое подобие Организации по Безопасности Северного Полушария — стало бы наиболее адекватной реакцией на окончание холодной войны. Трехполюсная структура, включающая в качестве союзников Северную Америку, Западную и Центральную Европу, Россию, ее североазиатским измерением могла бы лечь в основу наиболее эффективной системы обеспечения мира в этой части планеты.

Соединенные Штаты не нуждаются в НАТО для защиты от внешней агрессии в своем собственном, западном полушарии. Для обеспечения безопасности в Европе НАТО необходимо "европеизировать". Если доминирующее положение США в НАТО сохранится и в будущем, НАТО начнет восприниматься как средство воплощения замыслов США по использованию ее в целях американского вмешательства в европейские дела.

Европейские страны-члены НАТО должны создать свои собственные общие военные структуры, которые обеспечили бы им равноправный удельный вес в НАТО — причем не только в ограниченных целях так называемой "Петерсбергской программы", которая является лишь робкой попыткой европейской эмансипации. Для обеспечения европейских интересов безопасности Европейский Союз должен преобразовать свои вооруженные силы в мобильные экспедиционные соединения.

В условиях благосклонной протекции США страны-члены Европейского Союза недооценили значение собственной обороноспособности и не смогли адаптироваться к новым условиям, наступившим после окончания холодной войны. Военная интервенция НАТО на Балканах продемонстрировала уровень военной неадекватности европейских государств-членов НАТО, а также их полную зависимость от США. Министр обороны Германии Рудольф Шарпинг в интервью журналу "Шпигель" (20/2000) признал, что в Косово в достаточно широком объеме обнаружилась непригодность к использованию в будущем оснащения вооруженных сил Германии.

Американская военная мощь не является проблемой для Европейского Союза. Гегемония США в мире основывается скорее на мощи экономики и технологии этой страны, возможно даже на влиянии ее "культур", нежели на военной мощи. Именно в этой "мягкой мощи" (Джозеф Най, Гарвард) содержится вызов Европе. В связи с экономическим и технологическим динамизмом дочери Европы — Америки — матушка-Европа оказывается перед угрозой угодить в дом для престарелых.

Европа желает лишь, чтобы американское правительство не отождествляло — как того требуют влиятельные политические силы — национальные интересы США с преобладанием этой страны по всему миру. Пентагоновская стратегия ограничения вооружений держит в уме Россию — иначе чем объяснить настойчивость министра обороны США в вопросе о сокращении боеголовок по программе СТАРТ 3

уровня не ниже 2000 или 2500 единиц? (Встреча Клинтона и Ельцина в Хельсинки, март 1997 года и саммит стран большой восьмерки в Кельне, июнь 1999 года).

США — не "хищный зверь", не тигр, а скорее "слон, устрашающий силой своей массы" (Иозеф Иоффе: Экзамен на зрелость. — "Цайт", № 23 от 31 мая 2000 года. — С. 1). И хотя — как пишет Збигнев Бжезински — США слишком демократичная страна в пределах собственных границ, чтобы вести себя по-диктаторски за их пределами, Европа не намерена больше мириться с благожелательной гегемонией Америки.

Лучшим способом обеспечения безопасности в Европе является экономическая интеграция России в европейские структуры. Военно-промышленное сотрудничество Европейского Союза с Россией и Украиной, например, проект военного транспортного самолета на основе Ан-7Х, могло бы стать надежным экономическим стержнем безопасности в Европе. Но под давлением европейской авиационной промышленности правительства европейских стран отвергли предложение Украины и России по сотрудничеству в создании нового поколения крупногабаритных транспортных самолетов. Отказ — это не только скрытое дорогостоящее субсидирование промышленного сектора за счет военной эффективности; это и акт абсолютной политической близорукости, продемонстрировавший, что у политических лидеров Европы отсутствует стратегическое видение.

Министр обороны Германии Рудольф Шарпинг в интервью журналу "Шпигель" (22/2000) ссылается на "Европейский приоритет в снабжении вооружением", но исключает из него Россию и Украину. Очевидно, принцип главенства политических решений действует только в отношении военных приказов, но не в отношении частного военно-промышленного комплекса.

Остается надеяться, что политические лидеры Америки окажутся более дальновидными и не поддадутся искушению создать щит безопасности только для себя: то ли под влиянием изоляционистских тенденций своего населения, то ли в попытках обеспечить себе беспрекословную возможность действий по всему миру против угрозы применения атомного, химического или биологического оружия со стороны террористов.

Баллистические ракеты, оснащенные химическими или биологическими веществами, в руках непредсказуемых режимов в Азии угрожают Европейскому Союзу и Российской Федерации в значительно большей степени, чем Соединенным Штатам Америки. Хотел бы обратить Ваше внимание на тот факт, что после вступления Турции в состав Европейского Союза два государства из числа тех, кого американские политики любят называть "странами-изгоями", окажутся в непосредственном соседстве с Европейским Союзом.

Но опасность, исходящая от терроризма, не угрожает нашему существованию. Превентивные меры должны быть адекватными угрозе: надлежащая защита заключается не только в создании космического щита против ракетных атак, но и в превентивном военном вмешательстве, а также в профилактических мерах политического и экономического характера.

Я думаю, что Европе следует полагаться не столько на технологию безопасности, которая скорее создаст иллюзию неуязвимости, сколько на политику в сфере безопасности. Восприятие неуязвимости как реальной способности отражает островной менталитет американцев, которые в течение всей своей истории были защищены от нападений извне двумя океанами. Европейцам следовало бы принять во внимание стремление американцев к безопасности, которое находит свое выражение в единодушии по этому вопросу американского Конгресса, и не возражать против изменений в договоре по ПРО, тем более что европейцы не являются одной из его сторон.

Отказ России не исключает возможности переговоров с ней; как показал последний визит Клинтона в Москву, новый президент России "рационально" прореагировал на "иррациональный" — с европейской точки зрения — проект надежной защиты Америки от ракетных ударов.

Европе, а фактически, Европейскому Союзу не следовало бы прятаться под американским щитом. Это усугубило бы зависимость Европы от Америки в области технологии, информации и т.д. Европе нужно создавать свои собственные — активные — возможности вмешательства в целях противодействия угрозе, обусловленной распространением атомного, химического и биологического оружия и технологий создания баллистических ракет, а не тратить деньги на дорогостоящую — и технически сомнительную — пассивную систему защиты. Европе необходимы ее финансовые ресурсы для преобразования восточной части, т.е. для преодоления экономических последствий раздела Европы.

"Косово" стало синонимом болезненного опыта, потрясшего сознание европейцев. Тем не менее, создание общеевропейской военной структуры — Европейского Оборонного Союза — остается длительным процессом с минимальным прогрессом. В этом смысле американская инициатива по созданию национальной системы обороны против баллистических ракет может помочь осознать необходимость европейской оборонной общности. Создание национальной, т.е. предназначенной только для защиты американской территории, системы обороны против баллистических ракет дальнего радиуса действия приведет к ослаблению связи США с НАТО. Отход Америки от принципа общей безопасности вынуждает Европу к мобилизации собственных сил вместо жизни под защитой американской протекции. Как раз Америка толкает Европу к ее собственной эмансипации. Европе следовало бы воспользоваться шансом, предоставленным ей Америкой.

Владимир МАЛИНКОВИЧ

Директор Украинского филиала Международного института гуманитарно-политических исследований

Уважаемые дамы и господа!

Пожалуй, впервые проблемы взаимоотношений в треугольнике Украина — Россия — Запад будут обсуждаться здесь, в Киеве представителями всех трех сторон. Не сомневаюсь: говорить мы сегодня будем не столько о внешней политике отдельных государств региона, сколько о будущем всего нашего Европейского континента. Ибо не только внешняя, но, в значительной мере, и внутренняя политика наших стран будет зависеть от того, удастся ли наладить добрососедские, партнерские, а может быть и союзные отношения между странами восточной и западной Европы, от того, будет или нет проходить через центр континента разделительная линия.

Перед тем, как начать нашу работу, мы, организаторы этой конференции, хотели бы подчеркнуть, что выступаем за то, чтобы никогда больше не разделял нас "железный", "золотой" или какой-либо другой занавес. Ведь все мы здесь — европейцы, все — дети единой европейской культуры, у всех нас одни и те же "священные камни", во многом общие ценности, общие взгляды на будущее. Учитывая это обстоятельство, мы и решили предложить участникам конференции (и всем тем политикам, политологам, ученым и деятелям культуры, которые верят в общеевропейские идеалы) поддержать нашу инициативу по созданию общественного движения "За большую Европу", Европу от Атлантики до Тихого Океана. Мы хотим, чтобы сторонники "большой Европы" регулярно, допустим, один раз в год, встречались здесь в Киеве для того, чтобы обсудить наиболее острые геополитические, военно-стратегические, юридические и экономические проблемы, которые, увы, часто возникают между странами западной и восточной Европы. И еще для того, чтобы, обсуждая друг с другом темы, объединяющие или разъединяющие нас, лучше понять друг друга (пока это удастся, к сожалению, далеко не всегда). Добившись взаимопонимания, мы, наверняка, сможем решить многие из тех проблем, что сегодня представляются неразрешимыми. Нам кажется, что Киев — идеальное место для таких встреч. Ведь сегодня не только Париж и Лондон, но и Варшава, Прага или Будапешт — это уже западная Европа, а Москва, по-прежнему, — политический и духовный центр Евразии. В Украине же есть сразу несколько центров ориентации (Львов, например, тяготеет к Западу, тогда как Харьков, Донецк или Симферополь — к России). Поэтому в украинской столице с равной симпатией примут представители обеих частей континента, географический центр которого, кстати, также расположен в нашей стране.

После этих вступительных слов позвольте зачитать само обращение.

ЗА «БОЛЬШУЮ ЕВРОПУ»!

Обращение организаторов международной конференции «Украина между Россией и Западом.

Стратегия на начало XXI века»

В наши дни, на рубеже тысячелетий, через десять лет после крушения Берлинской стены и конца биполярной геополитической системы, на европейском континенте очень многое изменилось и продолжает меняться. Политические процессы в мире, в целом, и в Европе в особенности, часто развиваются по-разному. С одной стороны, многие государства добровольно отказываются от части своего суверенитета в пользу региональных и всемирных международных структур, с другой — все острее дует «ветер обособления». Господствующим в определенных социальных группах установкам на единый универсальный мир противостоят оппозиционные мифы, основу которых составляет ориентация на «почву» и национальные традиции. «Глобалисты» спорят с государственниками во всех, без исключения, странах нашего континента. Но если в Западной Европе все же доминируют тенденции интеграции, то в Восточной — процессы становления и укрепления новых независимых государств, восстановления своей суверенитет после краха тоталитарной системы.

Сегодня линия раздела проходит по восточным границам Европейского Союза и стран НАТО. Именно здесь граничат друг с другом Западная Европа и Евразия, две ветви единой европейской цивилизации. Напоминая об этом, мы хотим подчеркнуть, что речь в данном случае идет о внутриевропейской границе, и акцентируем внимание на слове «единая». Всех нас объединяют вечные ценности христианства, принципы демократии, зародившейся в ныне православной Греции, мировоззренческие, этические и эстетические идеалы европейской культуры. Общего у нас намного больше, чем различий, и если политические лидеры государств, конструируя новую, «послеатлантическую» Европу, сохраняют тот раздел континента, что возник в годы «холодной войны», то мы будем рассматривать это как забвение заветов наших отцов и дедов, игнорирование сегодняшних чаяний наших народов.

Ни у кого не должно быть иллюзий, будто сегодня более сильные в экономическом плане государства и блоки смогут навязать свою волю странам, находящимся пока в состоянии глубокого кризиса, вызванного сменой социально-политических формаций. Сторонники глобализации не вправе, на наш взгляд, абсолютизировать свою точку зрения и считать, что они обладают всей полнотой истины. Впрочем, даже самые радикальные из них понимают, что в ядерный век нельзя подчинить мир какой-либо идеологии с помощью оружия. Но еще продолжают попытки разделить все население планеты на тех, кто определяет правила игры, и тех, кто этим правилам должен подчиняться, — при помощи денег, современных технологий и искусственно создаваемого уже не «железного», а «золотого» занавеса. Не секрет, что есть силы, которые хотели бы опустить такой занавес на границе между Западной Европой и Евразией. Также не секрет, что в ряде стран бывшего «коммунистического мира» весьма влиятельная часть политического истеблишмента готова согласиться с тем, чтобы такой занавес опустился (и как можно скорее), но при условии, что их страна окажется к западу от него. Немало и тех, кто все еще остается в плену стереотипов извечного противостояния между Западом и Востоком, кто не отказался от своих имперских или, напротив, изоляционистских амбиций. Мы убеждены: такие подходы к решению геополитических проблем противоречат интересам народов Европы и мира.

Стабильная Европа возможна лишь при условии, что по центру ее территории не будет проходить раздельная линия. Только в этом случае напряжение между различными частями континента исчезнет совсем или, по крайней мере, значительно уменьшится. Утопией было бы рассчитывать на то, что все постсоветские страны в ближайшее время войдут в Европейский Союз или в НАТО. Но помочь формированию единой «большой Европы», используя множество нежестких соглашений, межгосударственных политических, экономических и информационных структур, сотканых воедино подобно полосам автомагистральной развязки (своеобразный «узел спагетти»), можно уже сегодня.

Тем более, что происходящие сейчас процессы трансформации и интеграции в обеих частях Европы создадут основу

тивные предпосылки для совместного решения общих для всего континента проблем. Причем без малейшего проявления даже скрытого диктата с какой-либо стороны. Продуктивной может быть работа по созданию общеевропейской системы безопасности, вполне возможно подготовить и принять Пакт безопасности Европы. Очевидно, нужны и общеобязательные нормы дружественного сосуществования различных государств континента, обязательные для соблюдения всеми европейскими странами. Иными словами, нужна общеевропейская Хартия, в которой будут закреплены принципы социальной демократии и гарантии соблюдения основных прав и свобод человека.

Мы считаем, концепция "перемен к лучшему через сближение" может быть реализована лишь тогда, когда судьбу континента будут решать не только политики, но и общественность европейских стран. Для успеха дела необходима координация совместных усилий государственных и межгосударственных структур, с одной стороны, и организаций гражданского общества, с другой. Исходя из этого, мы хотим инициировать международное общественное движение "За большую Европу" и предлагаем участникам нашего "круглого стола" поддержать нашу инициативу. Мы верим в будущее "большой Европы", прекрасно понимая, что она станет реальностью лишь при наличии совместных усилий очень многих людей.

Директор Международного института гуманитарно-политических исследований

В. Игнатов

Президент
Атлантического Совета Украины

В. Гречанинов

Вице-президент
Атлантического Совета Украины

О. Кокошинский

Директор Бюро по сотрудничеству
в Украине Фонда Фридриха Эберта

В. Шнайдер-Детерс

Директор Украинского отделения
Международного института гуманитарно-политических исследований

В. Малинкович

ПРИМЕЧАНИЕ

Во время работы Круглого стола и в течение первых двух недель после его завершения "Обращение" поддержали:

В России:

Владимир ЛУКИН и *Ирина ХАКАМАДА*, заместители Председателя Государственной Думы Российской Федерации;

Борис НЕМЦОВ, депутат Госдумы РФ (лидер фракции "Союз правых сил");

Владимир РЫЖКОВ, депутат Госдумы РФ (фракция "Единство");

Алексей АРБАТОВ, депутат Госдумы РФ (фракция "Яблоко");

Владимир АВЕРЧЕВ, член бюро ЦС партии "Яблоко";

Каха БЕНДУКИДЗЕ, один из крупнейших предпринимателей России.

Войти в оргкомитет движения согласился

Михаил ГОРБАЧЕВ, экс-Президент СССР.

В Украине:

Степан ГАВРИШ, заместитель Председателя Верховной Рады Украины (фракция "Возрождение регионов");

Владимир ГОРБУЛИН, Советник Президента Украины;

Владимир АЛЕКСЕЕВ, депутат Верховной Рады Украины (фракция "Батьківщина");

Игорь ГАВРИЛОВ, депутат Верховной Рады Украины (фракция "Партия зеленых");

В. ШТЕПА, депутат Верховной Рады Украины;

Николай АМОСОВ, академик Национальной Академии Наук Украины, хирург с мировым именем, писатель;

Дмитрий ЗАТОНСКИЙ, академик НАНУ;

Алексей ИВАХНЕНКО, академик НАНУ;

Александр ЛЕТИЧЕВСКИЙ, член-корреспондент НАНУ;

Юрий ПАХОМОВ, академик НАНУ;

Алексей СОЗИНОВ, академик НАНУ;

Борис МАЛИНОВСКИЙ, член-корреспондент НАНУ;

Сергей КРЫМСКИЙ, профессор, заслуженный деятель науки;

а также другие известные ученые и деятели культуры Украины.

Уважаемые коллеги, дамы и господа!

Мне представляется, что уже в выступлениях организаторов конференции прозвучали крайне полемические нотки, которые могут составить основу будущего обсуждения той крайне важной для Украины тематика, которая сформулирована в трех словах: Россия — Украина — Запад.

Если говорить о взаимоотношениях в этом треугольнике и о том, что будет в XXI веке — мне представляется, что занижены географические масштабы этого треугольника, который нельзя сводить только к странам Центрально-Восточной и Юго-Восточной Европы. То, что происходит в этом треугольнике, является частью сложных мировых процессов, которые в конце XX и в начале XXI века будут иметь место. Здесь следует исходить из политических принципов, из того, что для них характерно и как они развиваются.

Наверное, не секрет, что для конца XX и начала XXI века эти процессы характеризуются, прежде всего, глобализацией, тесным переплетением политических, военных, экономических и религиозных противоречий. Если говорить о размещении центров сил, то вполне очевидной выглядит ситуация, сложившаяся после разрушения bipolarного мира.

Я говорил о том, что глобализация политических мировых процессов сказывается практически на всех конфликтных ситуациях, возникающих сегодня в мире. Достаточно вспомнить трагедию Балкан, большой демократической страны Конго и совсем маленькой Фиджи. Фактически любой конфликт, происходящий в мире, становится заботой мирового сообщества. Оценивая дальнейшее развитие событий после окончания холодной войны, было бы весьма уместно рассматривать мир как монополярный, и, исходя из этого, строить все конституции или архитектуру международной безопасности.

Мне представляется, что сегодня мир живет в несколько иной системе координат, которую одновременно можно назвать и монополярной и полиполярной. Безусловно, сегодня США — это единственная сверхдержава, имеющая доминирующее положение в мире. Участие России и объединенной Западной Европы в любом процессе может способствовать поиску и нахождению любых крайне сложных политических решений.

Хотелось бы обратить особое внимание на то, что происходит непосредственно на нашем континенте. Уместным было бы использовать такое сравнение: если XX век был веком Европы, поскольку здесь начинались две мировые войны, то XXI век будет веком Евразии.

Страны континента имеют 70% населения планеты. Их суммарный ВВП составляет 60% мирового, энергетические ресурсы — 75%.

Дело еще в том, что здесь находятся шесть стран, имеющих наибольшие в мире военные расходы, все явные и скрытые ядерные державы помимо США. Поэтому рассматривать развитие политических процессов, как мне кажется, надо в контексте событий всего Евро-Азиатского континента. В целом можно сказать, что мир, в который мы вступаем в XXI веке, — сложный социум, и есть надежды на то, что общими усилиями можно добиться положения, при котором международные отношения будут более приоритетными, чем национальные, а в иерархии человеческих ценностей главными будут права человека.

Если посмотреть на то, что происходит вокруг Украины, я хотел бы обратить внимание на такой интересный факт. Как много было сломано копий, как много велось разговоров по поводу расширения НАТО, которое уже состоялось. И практически незаметно, почти параллельно происходит расширение ЕС. Если попробовать слегка фантазировать, то можно сказать, что сегодня мы имеем 19 стран НАТО, и, наверное, в ближайшее 5-6 лет к этим странам добавятся 2-3 государства. В ЕС мы видим сегодня 15 членов, и в ближайшее 5-6 лет к ним добавятся еще 5-6 государств, а затем — еще шесть. И тогда к 2012 году число входящих в ЕС стран составит 27.

Если бы ЕС был лишь экономическим образованием, то это было бы уже поводом для серьезного размышления для таких стран, как Россия и Германия. Единая финансовая система и таможенный союз практически создают преграды для экспорта в страны ЕС продукции как из России так и Украины. Можно сказать, что таможенные границы с Европой проходят по Украине и, вероятно, по Новгороду, Пскову, Санкт-Петербургу.

Что касается военной доминанты Европейского Союза, о которой только что говорили, то следует отметить, что в последние годы XX столетия ЕС все больше из экономической организации приближается к формам военно-политического союза. Принято решение о создании корпуса быстрого реагирования численностью в 60 тысяч человек, разработанном европейскими странами стратегическом истребителе Eurofighter и, наконец, о решении создания собственного транспортного самолета A400M, хотя можно было бы рассмотреть более приемлемые и отработанные российско-украинский и американский проекты. Это говорит о том, что Европа идет по пути собственной идентификации в оборонных измерениях.

Если исходить из того, что в дверь ЕС настойчиво стучится Турция, которая имеет довольно амбициозную военную программу, рассчитанную на десять лет, объемом в 72 млрд. \$, можно сказать, что на западных, юго-западных и южных границах Украины формируется

новый военно-политический и экономический союз. Не случайно США, как мне кажется, уделяет достаточно большое внимание тому, что происходит в Западной Европе и на Дальнем Востоке. Совершенно адекватное присутствие 100-тысячного контингента в Европе и порядка 100 тысяч на Дальнем Востоке говорит о том значении, которое США придают развитию политических процессов именно в Европе. Где так мечтает видеть себя Украина.

Какие же стратегические задачи она может поставить перед собой во всем этом треугольнике? Я думаю, что для Украины, с учетом перспективы, необходимо найти свою нишу в политической мозаике стран Запада и России с обязательным учетом собственных интересов, главный из которых — суверенитет и независимость. Что касается экономических планов, то это — вхождение в экономическое сообщество государств как страны, обладающей высокоточными технологиями в таких отраслях как ракетно-космическая техника, авиация, судостроение, нефтехимия, металлургия.

Что может помешать этому? Безусловно, целый ряд отдельных внутренних факторов. Позднее я остановлюсь на внешних. К внутренним факторам относится недостаточная стабильность в Украине. Говоря об этом, я имею в виду лишь одно — результаты Парламентских и Президентских выборов. В Украине еще не закончилась советская история, как не закончилась и украинская "перестройка". Наверное, здесь требуется время для осознания украинским народом, куда он хотел бы идти и какой выбор хотел бы сделать окончательно.

Естественно, влияют и наши экономические трудности, которые ни для кого не являются секретом, и для преодоления которых нам сегодня не хватает динамичности, темпов развития. Это, прежде всего, относится к приватизационным процессам, административной реформе и инвестиционному климату. Согласитесь, это удивительно, когда соседняя Венгрия имеет годовые инвестиции в размере 23-24 млрд. долларов, а Украина — 3. Это прямой знак нашей Верховной Раде о необходимости изменения большого объема законодательства, чтобы действительно сделать Украину привлекательной с точки зрения инвестиций.

У нас сложились очень сложные проблемы с реформированием армии. Мы сумели сократить ее численность с 900 тысяч до 350 тысяч человек. Каждая страна, которая сталкивалась с этой проблемой, знает, насколько дорого это финансово, и какие при этом возникают социальные проблемы.

И, наконец, нам серьезно мешает и будет мешать Чернобыльская проблема. Я хочу воспользоваться возможностью еще раз сказать здесь, как человек, который с 1992 года занимался этой проблемой на всех (в том числе и международном) уровнях, что Украина эту проблему сама никогда не решит.

Если говорить о том, что мы имеем во внешнеполитическом плане и куда мы должны двигаться, то мы вошли в окончании XX века и войдем XXI век с абсолютно четко выраженной системой координат, название которой "безъядерное состояние", внеблоковость и нейтралитет.

Как вы знаете, внеблоковость определяется самим государством и не дает никаких гарантий, кроме некоторых моральных. Что касается нейтралитета, то есть самые разные формы нейтралитета — от так называемого активного до пассивного. И здесь Украине в силу принципов, заложенных в основу своего законодательства, нужно искать свое место.

Какими могут быть пути решения? Наверное, как обычно (и об этом говорилось), — опора на собственные силы. Может ли сегодня Украина, почти 50-миллионное государство, находящееся (о чем не стоит также забывать), на стыке противоборствующих сторон (слава Богу — уже не идеологий), быть независимой, без ядерного оружия, и не быть членом какого бы то ни было союза.

Второй момент — участие в различного рода блоках и альянсах. Наше законодательство сегодня не позволяет это сделать.

Третий момент — участие в региональных союзах, которые могли бы сложить цельную мозаику, архитектуру европейской безопасности.

Как вы знаете, идеи — не новые. Еще в 1991 году такое предложение сделал Президент Польши Лех Валенса. Это было НАТО-вис. В 1992 идею создания системы безопасности и стабильности в ЦВЕ высказал присутствующий здесь Первый Президент Украины Л. М. Кравчук.

Есть также много других возможностей. Если посмотреть, с каким предложением сегодня могла бы выступить Украина, то наиболее привлекательной является идея Балто-Черноморского сотрудничества. И надо сказать, что те постоянные контакты, которые сегодня существуют между Президентами Украины, Польши и стран Балтии, в определенной мере закладывают кирпичики для такого фундамента. Если исходить из позиции нейтралитета, то здесь может быть несколько модификаций.

Но я бы сказал, что постоянный нейтралитет должен определяться целым набором специальных документов, которые гарантировали бы Украине безопасность. Сегодня есть только один документ, который был принят в 1994 году ОБСЕ, и в котором ядерные державы, с учетом того, что Украина отдавала свое ядерное оружие, дали ей определенные гарантии.

Больше никакими резервами Украина сегодня не располагает. Поэтому, как мне кажется, в этих законодательных условиях наиболее правильным для Украины является активный нейтралитет. На сегодня есть определенные предпосылки для развития этого активного нейтралитета.

Это, прежде всего, большой Договор с Россией, Хартия об особом партнерстве с НАТО, это целый ряд договоренностей, которые имеются у Украины о стратегическом партнерстве со США. Я думаю, к этому следует присвокупить очень хорошие отношения с Польшей. Кроме того, я полагаю, и это сегодня прозвучало, что построить стабильный мир и структуру безопасности в Европе без участия России сегодня невозможно. Можно скорее мифологизировать эту ситуацию, но я думаю, что эта фантастика не обретет своей реальности.

Я думаю, что при наличии демократических процессов развития в России (как в экономике, так и в государственном строительстве) к этому подталкивает принятие ряда концепций безопасности, военной доктрины, отдельные предложения по реализации административной реформы, и Россия все-таки идет по этому пути.

И если при этом будут соблюдаться равноправные партнерские отношения, независимо от любого вида долгов, которые сегодня существуют между Украиной и Россией, именно такие отношения могут оказаться серьезным фундаментом стабильности и процветания в Восточной Европе. Мне кажется, что развитие ЕС при всех трудностях, которые могут возникнуть на так называемой восточной границе, не должно допускать нарушений визового режима. Это может привести к образованию серой зоны, о которой так много говорилось в 1996—1997 годах, когда обсуждался вопрос расширения НАТО, из которой, на верное, и Украине и России будет трудно выбраться.

И достаточно сегодняшних договоренностей для того, чтобы мы действительно вошли в XXI век, пусть при определенных сейсмических колебаниях, не более 1-2 баллов. Если суммировать вышесказанное, можно сказать, что сегодня еще для Украины открыты дороги. Поэтому я призываю всех присутствующих принять участие в дискуссии: Камо грядеши, Украина? И как говорил великий грек Сократ: давайте порассуждаем.

Владимир ЛУКИН

вице-спикер Государственной Думы Российской Федерации

Уважаемые коллеги, после того, как меня здесь довольно пышно представили, я хотел бы сразу сказать, что у меня дилемма: я буду выступать либо как вице-спикер — недолго и скучно, либо индивидуально, в качестве нормального научного сотрудника, которым я был всю жизнь, — тогда тоже недолго, но менее скучно. Я лично предпочитаю второе. Поэтому прошу иметь в виду, что я выступаю в личном качестве. Поскольку в нашей стране, как мне тут подсказывают, даже президент часто выступает как гражданин, а не как глава государства, я имею на это полное право. Во-первых, по-моему, это здорово, что нашлись люди, энтузиасты, которые, наконец, организовали вот такую конференцию. Действительно, нам обязательно надо говорить о России и Украине в широком контексте, и в континентальном и в межконтинентальном, глобальном, потому что наши страны того заслуживают и потому что жизнь этого требует. Вне этого контекста наши взаимоотношения трудно понять. Во-вторых, нам надо все-таки прикинуть, каковы же оптимальные варианты наших отношений в том контексте, который здесь обсуждается. А какой контекст намечается здесь, уже можно легко представить по предыдущим выступлениям наших коллег. Контекст очень интересный, даже драматический, я бы сказал.

Позволю себе немножко похвастаться. Однажды я почти что присутствовал на торжественном событии: наш президент торжественно, под оркестр, отмечал вывод войск из Германии, т.е. ставил окончательную точку над воссоединением этой страны. Тогда я пару раз в различных статьях и интервью сказал: пройдет примерно лет 10, может быть чуть больше, может быть даже чуть меньше, и оркестром будет дирижировать уже какой-нибудь американский президент. Тогда никто не мог предвидеть отбытия американских войск из Европы. На меня смотрели тогда как на человека со слегка шизофреническими задатками. И сейчас все еще смотрят подозрительно, но уже шизофреником не считают. Это большой прогресс, мой личный и человеческий прогресс. Посмотрим, что будет года через 3-4.

Что касается сути вопроса, то я не люблю геометрию. Хотя даже докторскую диссертацию защитил по треугольнику Советский Союз — Китай — Соединенные Штаты в конце 60-х в начале 70-х годов (знаменитое сближение периода Никсона), но не очень верю в географические, геополитические конструкции. Коллегам, наверное, хорошо известно, что у нас долгое время был, существовал целый комитет по геополитике. Я довольно иронично на него смотрел. Можно ведь любую идеологию (а геополитика — это, на самом деле, идеология) превратить в парламентский комитет. Например, создать комитет по влиянию климата на международные отношения — ведь факт, что на поли-

тику и география влияет, и климат влияет, и многое другое влияет. Абсолютизировать геополитику я бы не стал, хотя, конечно, то обстоятельство, что Украина и Россия соседи — это важнейший факт, и, конечно, мы не можем друг к другу относиться так, как вы и мы относимся, например, к Мексике. Но это только один из многих факторов.

Некоторая увлеченность геополитикой проявлялась в течение целого века, поэтому она, вполне оправданно, стала традицией. Я думаю, это сыграло с нами злую шутку в последнее десятилетие. Не так давно все мы закладывали основы нового политического мышления, все дружно поддерживали, хлопали, аплодировали Парижской хартии, где говорилось об общем европейском доме, о том, что пора преодолевать границы, что разделителей границ больше не будет. Помните, был такой раритет как Парижская хартия, 1990-го, если не ошибаюсь, года? А потом появились очень серьезные силы и в России, и в Украине, и на Западе (в т.ч. и в Европе, не только в Америке), которые захотели еще немного поиграть в эту самую геополитику. И последнее десятилетие прошло под эгидой такой игры. Особенно это касается проблем европейской безопасности, всей той системы, о которой мы говорим: США, Европа, Россия, Украина.

В чем состояла суть этой геополитической игры? Кому-то надо было продолжить "холодную войну" и для этого разыграть в новых, более благоприятных, условиях определенную геополитическую комбинацию. Здесь говорили, что Украина должна быть нейтральной страной. Но нейтральными страны обычно бывают тогда, когда есть один военный блок и другой военный блок, и между ними возникает ситуация, похожая на военные действия. Тогда страны должны определиться, как им быть. В ином случае само понятие нейтралитет вызывает у меня серьезные сомнения. Неучастие в каких-то группировках, осторожность по отношению к ним, возможно, но сам по себе нейтралитет? Характерно, что так называемые традиционно нейтральные государства поддерживали действия НАТО в Косово, а некоторые даже в них участвовали. Это, помимо всего прочего, говорит о том, что нейтралитет сейчас — весьма эфемерная вещь.

К большому сожалению, очень многие уважаемые западные политические лидеры сыграли выдающуюся роль в том, что и Россия, и Украина с удовольствием с головой окунулись в эту геополитическую игру. Своего рода страсть, рок, если можно так сказать. Я могу назвать покойного, очень глубоко уважаемого мною президента Миттераня, который, к сожалению, внес свою лепту в это дело. Здравствующая, к счастью, Маргарет Тэтчер также внесла свою лепту в эту геополитическую игру, традиционно европейскую. Это не вина их, это беда, они так воспитывались. Они люди своей истории, своей эпохи, и не сразу уловили, что мир становится другим.

Естественно, в этих условиях Россия и Украина решили активно и страстно, сладострастно включиться в эту игру. И между собой начали активно толкаться локтями. Конечно, я понимаю психологические проблемы украинской государственности, психологические проблемы российского комплекса неполноценности, связанного с развалом Союза. Все это понятно, но, как говорил один мудрец, "судьба согласных с ней ведет, а не согласных — тащит". Вот и нас судьба не веда, а тащила все эти 10 лет. Поэтому, 10 лет во внешнеполитическом плане в значительной степени оказались потерянными. Нами упорно пытаются манипулировать: становитесь вы, ребята, в ряд, в очередь из двух человек: либо ты первый, а они — вторые, либо наоборот. Если плохо себя ведешь, будешь вторым, а они — первыми. Вот мы упорно толкаемся в этой не очень большой очереди, так сказать, персонажей. И получаем-то очень мало, а толкаемся очень уж энергично. Вот и вся недолга, как говорится у нас, на нашем чудном русском языке.

Между тем новые времена наступают. О них уже тут говорилось и правильно говорилось. Что же это за новые времена? Прежде всего, это глобализация. Я не буду говорить, что это такое, потому что никто, собственно говоря, точно не знает, что это такое, но все чувствуют, что это есть. И правильно чувствуют, потому что это есть на самом деле. Мы успешно брыкаемся с помощью наших западных партнеров, пока что особенно не вступаем в эту самую "глобализацию", но она, тем не менее, идет. Мы вступили в стадию однополюсного мира. Я не верю в сказки о многополюсном мире. Этот мир действительно формируется, и он будет существовать, но пока события последнего десятилетия привели в известной мере к своеобразной комбинации однополюсного и двухполюсного мира. Несомненно, США являются единственной страной, которая одновременно может влиять на развитие ситуации в любой точке земного шара. Может быть не совсем уж решающим образом, но влиять может. И в этом смысле сейчас это, несомненно, единственная глобальная держава. Я говорю об этом не потому, что мне приятно, а потому, что это — факт. Такой уж прагматичный стиль — мне кажется, он лучше. Замечательный поэт Наум Каржавин сказал: "Стиль — это мужество в правде себе признаваться, все потерять, но иллюзиям не предаваться, кем бы ни стать, ощущать себя только собою".

Если мы берем США, то это страна, которая более, чем в два раза опережает любую другую державу по всем основным экономическим показателям. Это страна, военный бюджет которой равен военным бюджетам шести следующих за ней государств мира. Разве это не заставляет нас с вами задуматься? Это страна с прекрасной экономикой, стабильной уже в течение 8-9 лет. Это факт. Фактом, конечно, является и то, что в каждом региональном уголке земного шара Соединенные Штаты, имеют своих оппонентов, проблемы, известную многополярность. Но все это лишь на региональном уровне. Конечно, можно най-

ти такие кусочки земного шара, где Россия более влиятельна, чем США (например, в ряде мест, близких к нашей границе), можно найти места, где более влиятелен Китай, и т.д., но это лишь кусочки, а не мир в целом.

Одновременно с этим появляются две исключительно важные геополитические проблемы. Первое — создание единой Европы. США очень нервно реагируют на этот процесс. Об этом говорят сами американцы, с которыми приходится беседовать. Да и в журналах это есть. Даже в "Foreign affairs" недавно писали о такой шизофренической реакции США. Если бы я такое сказал, на меня бы обиделись мои американские друзья, но это их очень авторитетный журнал напечатал такое. У кого-то (например, у моего старого уважаемого коллеги Киссинджера) более активная, у кого-то — более мягкая, но все же очень нервная реакция. Да и правильно, поскольку этот процесс относится к числу по-настоящему стратегических и судьбоносных.

Нам с вами, России и Украине, следует помнить, что же такое происходит. Что это — небольшая фронда или историческая тенденция? Я все-таки склонен считать, что будет много изгибов. Помните: в свое время на Берлинской сессии НАТО говорилось о европеизации этой организации. Потом ее сильно задержали в Мадриде и в Вашингтоне, а сейчас новый виток: в Хельсинки Евросоюз принял уже известные всем нам решения об ускорении этого процесса. Такие зигзаги будут наблюдаться еще достаточно длительное время, но тенденция очевидна. Как говорил президент Горбачев: "Процесс пошел". А если процесс пошел (в экономическом плане он давно пошел, в плане безопасности — недавно), то возникает очень серьезная ситуация. Получается уже не расклад Украина — Россия — Запад в том измерении, о котором мы сейчас рассуждаем, а Украина — Россия — Европа — Соединенные Штаты.

Во всяком случае, такова перспектива, а мы с вами пытаемся смотреть на пару десятилетий вперед, в 21-й век. И если это так, то нам надо обсуждать и эту очень серьезную проблему: Кто мы с вами? Прежде всего, евро-атлантические или евро-атлантико-азиатские компоненты, или все-таки европейские страны? При всем том, что мы, естественно, не хотим ни с кем сориться и будем самым дружеским образом пытаться разрешить спорные проблемы с США, мы все-таки страны европейские. Я, во всяком случае, придерживаюсь той точки зрения, что и Украина и Россия являются странами европейскими. Что касается Украины, то вам, конечно, виднее, но, по моему, Украина ничуть не в меньшей степени европейская страна, чем Турция, например. По всем основным параметрам, от культурно-цивилизационного до географического.

Что же касается России, то Россия — европейская страна, риску сказать, не в меньшей мере, чем Украина. География там, конечно, повосточней, и можно долго рассуждать на тему: восток ли это, крайний

восток, крайний запад востока или крайний восток запад? Многие говорят, что Россия — страна специфическая. Конечно, специфическая. А какая страна не специфическая? Испания, которая подверглась очень сильному арабскому воздействию? Англия с ее островной психологией, историей — не специфическая страна? И т.д., и т.п. Если вы посмотрите на разницу между шведами и итальянцами, вы увидите, что Европа — это континент специфических стран, которые нашли в себе мужество и политическую волю объединяться. В этом смысле Россия — страна с большой европейской историей, с большой европейской культурой и с 4/5 населения, которое живет в Европе. Поэтому вопрос не в том, идти или не идти в Европу. Вопрос в том, когда, как и на каких условиях нас будут в Европу активно приглашать?

И здесь я рискну сказать одну очень серьезную вещь: чем дольше мы будем стоять, меняясь местами, в очереди (а мы уже бывали в очереди и первыми, и вторыми, и т.д.), тем сложнее нам будет войти в Европу, чем интегрированной будут наши отношения (поймите меня правильно, я имею в виду интеграцию в самом современном смысле слова, никаких темных мыслей, интриг и кинжала за пазухой у меня нет), тем с большим уважением к нам будут относиться. Что мы нужны в Европе, в этом нет сомнения. Дерзну сказать, что и Украина, и Россия в особенности, очень нужны Европе, потому что без них не будет серьезного объемного центра мирового влияния в Европе. А Европа стремится стать центром очень серьезного мирового влияния. И не будет в Европе безопасности, о чем правильно здесь говорили.

А вот то, что мы очень многое должны сами с собой сделать для того, чтобы войти в Европу, — это абсолютно точно. И кто из нас сделает это быстрее и лучше — это очень большой вопрос.

К сожалению, а может быть, к счастью, а может быть такова наша судьба, но мы с вами братья по разуму куда в большей степени, чем некоторым из нас хотелось бы. И вся наша история последних 10 лет нам очень наглядно говорит о том, что, толкаясь локтями, мы одновременно повторяем друг за другом все абсолютно то же самое. От наших проблем с демократизацией до нашей экономической олигархизации — все идет у нас как-то рука об руку. Так что наша проблема состоит в том, чтобы суметь параллельно, а лучше вместе, пойти навстречу тому процессу, который является одновременно мировой глобализацией и созданием европейского центра влияния, силы и т.д.

Если мы сумеем это сделать, то тогда мы сможем представлять для Европы интерес. Повторяю, чем меньше мы будем бороться друг с другом, и чем больше мы будем по-современному интегрированы, тем больший мы будем представлять интерес и с тем большим влиянием мы будем воздействовать на европейские процессы.

Это в плане специфичности. Парадокс состоит в том, что сейчас защита специфичности страны очень тесно связана с тем, с каким ба-

гажом мы войдем в систему глобализации и европейской интеграции. Если мы сохраним свое отсталое состояние, ни о какой специфичности речи не будет, мы просто в Европу не войдем. Нас туда не возьмут.

Поэтому я и считаю, что мы должны посмотреть, что нам нужно сделать друг с другом, как это сделать, причем деликатно, не раниа самолюбия, для того, чтобы представлять для Европы интерес. А что мы должны идти в Европу — это несомненно. Я повторяю: Европа не собирается базово ссориться с США, но собирается играть очень серьезную самостоятельную роль. Это показали дискуссии о противоречивой обороне, анализ событий в Косово, который был очень неоднозначным для Европы, для отношений Европы и Америки.

И еще об одной геополитической реальности я хочу сказать. Эта геополитическая реальность состоит в создании мощного китайского мира. Китайский центр силы, китайский мир, постепенно, но очень уверенно объединяющийся Китай, — это тоже очень серьезный фактор, который следует учитывать. Украине, наверное — в меньшей степени, России — в очень серьезной степени, но в Европе — в большой степени. Парадокс состоит в следующем: чем глубже Украина и Россия будут входить в европейское измерение, тем в большей мере проблемы, связанные с отношениями Европы и США, Европы и Китая, будут становиться украинскими и российскими проблемами.

Теперь о том, что касается проблемы практической. Вот у нас есть такой договор, который долго и мучительно ратифицировали, если вы помните. Там говорится о том, что мы, во-первых, не будем предпринимать никаких действий, которые являются стратегически ущербными и неприемлемыми для другой страны, и что мы будем работать во имя европейской безопасности и т.д. Там есть также, в 6-й или в 5-й главе, такой пункт: для того, чтобы согласовывать стратегические проблемы, создаются смешанные комиссии. Так вот я предлагаю выступить от имени этой уважаемой конференции с предложением создать российско-украинскую смешанную комиссию по вопросам перспектив европейской безопасности. В эту комиссию могли бы войти и люди из исполнительной власти, и представители законодательной власти, и ведущие специалисты, профессионалы, исследователи. И вот в этой смешанной комиссии мы могли бы подробно поговорить, побеседовать на эти темы и, возможно, совместно внести какие-то предложения, направленные не на отдаление от Европы, а на сближение с ней.

Если со мной согласятся, если мы пойдем на совместное сближение, тогда это будет реальная перспектива нашего вхождения в мир глобализации, в мир 21-го века. Черноморско-Балтийский вариант — вещь, конечно, хорошая, но это, позволю себе высказаться, боковое движение по отношению к тому направлению, в котором идет мир. Есть много боковых движений — в Африке, например, или на Балканах, но я старался говорить о том, что считаю наиболее важным и центральным.

Леонид КРАВЧУК

лидер парламентского большинства в Верховной Раде Украины, первый Президент Украины

Уважаемые дамы и господа!

Наша тема, действительно, очень широкая и с каждым выступлением она обретает все более глобальный характер. Я хочу конкретизировать свое выступление и коснуться буквально двух тем.

Первая проблема — это отношения Украины и России, а если говорить конкретнее, наша общая, Украины и России, ответственность за создание новой Европы. И здесь возникают два вопроса.

Первый: была ли эта ответственность понята политическими лидерами России и Украины в момент провозглашения независимых государств? Могу прямо сказать — была, но далеко не до конца.

Второй вопрос: есть ли она сегодня? Ответ будет тот же, хотя могу утверждать, что продвижение по этому пути, очень трудному и сложному для отработки, налаживания, формирования наших двусторонних отношений, идет весьма непросто. Не надо закрывать глаза на существование целого ряда проблем, потому что они на самом деле есть.

Если вы обратите внимание на повестки дня, которые формируются в последнее время перед двусторонними встречами между Украиной и Россией, вы там найдете очень много сложных вопросов: Черноморский флот, долги Украины перед Россией, раздел собственности, зарубежной собственности, золотые активы, внешний долг бывшего Советского Союза, нулевой вариант и т.д. Конечно, я не хочу сказать, что это вопросы настолько простые, что их можно решить сразу, но у меня иногда складывается впечатление, что, в общем-то, их и не очень хотят решать.

А пока мы не подвели черту под этими вопросами или, хотя бы, не отработали четкие механизмы их решения, нельзя говорить о том, что наши отношения, двусторонние отношения между Россией и Украиной, являются прозрачными, ясными и, как часто подчеркивают, дружескими и братскими.

И второе: можно ли считать отношения Украины с Россией завершенными, сформулированными с учетом международных принципов настолько четко и ясно, что уже следует говорить об их дальнейшей развитии, углублении? Я не могу ответить положительно и на этот вопрос. Они еще не являются завершенными, не являются устойчивыми. На малейшие колебания в наших взаимоотношения очень болезненно реагируют и на уровне политического руководства, и на уровне культурно-нравственном, бытовом. Очень болезненно реагируют на любые проблемы, которые возникают в России или в Украине и которые, так или иначе, влияют на жизнь двух народов. Историческое прошлое и нынешнее состояние отношений не всегда идет в русле их

укрепления на принципах равноправия и конструктивных отношений, т.е. декларации есть, а реальных механизмов и реального, я бы сказал, желания двух государств, пока нет. Во всяком случае, нет того, что можно назвать активным желанием.

Мы декларируем неплохие, скажем даже, хорошие или очень хорошие принципы в договоре, но пока говорить о какой-то конкретизации, о каких-то успехах в выполнении договора, если быть откровенным, нельзя.

Мой вывод следующий: мы должны на всех уровнях, на всех срезах отношений Украины и России повысить свою ответственность за создание новой Европы. Согласен с тем, что без Украины и России действительно не будет новой Европы, не будет европейской безопасности, да и не только европейской. Прав Владимир Петрович: действительно, надо шире смотреть на проблему, а не только в рамках Европы. Повторяю: без России и Украины мы не можем говорить о новой Европе, о европейской безопасности. Но это означает, что наша ответственность должна возрасти.

Еще один аспект. Наши отношения с Европой — отдельно России и Украины. Сколько наше движение в Европу должно быть общим, совместным? Я считаю, можно согласиться с тем, что мы должны координировать свое движение, потому что так сложилось исторически и так сложилось фактически. Нельзя сегодня двигаться разными путями. Но, с другой стороны, нельзя обречь тот или иной народ, нацию, государство на то, чтобы оно не имело своих национальных интересов. Например, координируя отношения с Россией по отношению к Европе, мы должны ответить на вопрос: останутся ли отношения Украины с НАТО на уровне хартии, или же она заявит о своем желании стать членом НАТО, независимо от того, готова ли Европа, готова ли НАТО принимать Украину?

Мне кажется, нельзя определять нашу политику, не имея ясных, четко обозначенных целей. Мы говорим: нас не возьмут, мы не готовы, и этим как бы снимается проблема. Но она не снимается. Я не думаю, что одна сторона должна запрещать другой стороне проводить свою собственную политику или болезненно реагировать на желание вступить в НАТО. Этот вопрос является принципиальным, на мой взгляд. Но я еще раз подчеркиваю: наши двусторонние отношения, наши общие устремления должны координироваться, иначе мы всегда будем сталкиваться с очень сложными общеевропейскими проблемами.

Следующий вопрос: можно ли рассматривать сегодня (тут очень четко эта мысль прозвучала) большую Европу, за чертой которой останутся Соединенные Штаты Америки? Я не могу согласиться с такой постановкой вопроса. Постановка вопроса может быть, на мой взгляд, другой. Да, Европа, да, сильная, да, мирная, но при этом — имеющая конструктивные, может быть, новые или обновленные отношения с

США. Строить же современный мир и безопасность в Европе без участия США — это утопия и в экономическом и в военно-техническом, и в политическом плане.

Я знаю об этих желаниях отдельных европейских стран как-то выделиться по отношению к США. Они проявляют подобные амбиции уже давно, но пока реалии совсем другие, и с ними надо считаться. Поэтому я выступаю за обновленные отношения, конструктивные, но не амбициозные, отношения с США. А амбиции, на мой взгляд, должны иметь под собой реальную экономическую, военно-техническую почву. Пока этого нет.

И последнее замечание, чисто терминологическое. Можно ли говорить о евроазиатском направлении? Я сошлюсь на терминологию, которую предлагал еще философ Гегель. Он говорил, что категории — это суть движения человека от меньших знаний к большим знаниям. Это суть точности формулирования и содержания вопроса. Сегодня у нас одна евроазиатская страна в Европе — это Турция, если говорить о географии. Россия пока не в Европе. Вот в этом и вопрос. Если Россия определит более четко свою позицию по отношению к Европе и к НАТО, потому что эти связанные проблемы, то тогда можно будет говорить и о том, что возможна Европа с двумя евроазиатскими странами.

Я слушаю российских лидеров и с ними даже в какой-то степени согласен: если Россия вступит в Европу, то тогда это уже будет не совсем Европа, если Россия вступит в НАТО, то уже не будет НАТО. Это, опять-таки соответствует реальному положению вещей. Сможет ли Россия усмирить свои амбиции и пожертвовать частью своего суверенитета? Те процессы, которые происходят в России сегодня, после выборов нового президента, заставляют меня в этом сомневаться. Поэтому мне кажется: если Россия станет полноправным членом Европы, т.е. формально вступит в европейские структуры, то надо будет говорить уже не о Европе, а о Евразии, поскольку это вступление несколько изменит общую конфигурацию и общую ситуацию. Тогда, возможно, и другие азиатские страны захотят вступить в Европу, тем более, что в ОБСЕ все они уже вступили. Точнее, не все, а выходцы из бывшего Советского Союза.

Я прошу вас, дорогие коллеги, согласиться с теми выступлениями, которые здесь прозвучали. Это очень интересные, перспективные предложения, но, тем не менее, я хотел бы, чтобы мы их немного "пригнули" (есть такое украинское слово) к реалиям. Я хотел бы, чтобы в нашей декларации или в наших документах прозвучал тезис об общей ответственности, о повышении ответственности Украины и России (или России и Украины), а также их двусторонних внутренних отношений — ради создания новой, современной Европы и новой системы европейской и мировой безопасности.

Др. Эберхард ХАЙКЕН
Посол Федеративной Республики Германия в Украине

Когда я размышляю о теме круглого стола, я думаю не только об Украине, но также и о Германии. Географическое положение является определяющим фактором в политике и в истории государства. Германия расположена вместе с другими странами в центре Европы и окружена девятью государствами. Во второй половине XX века раздельная линия между Востоком и Западом проходила по территории, являющейся сегодня объединённой Германией. "ФРГ относится к Западу, ГДР относится к Востоку" — такой было упрощённое восприятие реальности десять лет тому назад. Иными словами, Германия имеет большой опыт пребывания "между".

Если использовать общепринятую классификацию, то в терминах Восток и Запад я сказал бы, что Германия, несомненно, принадлежит к Западу: Германия является членом ЕС и НАТО. Своей свободой и независимостью после II мировой войны Германия в значительной степени обязана США и всегда поддерживала с ними близкие отношения в области политики, экономики и культуры. Сегодня Германия исповедует принципы, на основе которых управляется государство, а общество благодаря ним является демократическим, парламентским и действует в рамках верховенства права. Уже 30 лет тому назад (1970), подписав Договоры с Москвой, Варшавой и Прагой, мы подготовили путь для конструктивных отношений с Востоком и сегодня, спустя 10 лет после распада блоковой системы, прежние границы между Востоком и Западом либо исчезли, либо стали неопределёнными. Они утратили большую часть своей разделяющей силы.

Такое развитие помогает легче понять основы украинской внешней политики.

Украина окружена соседями, в большей или меньшей степени участвующими в формировании новой архитектуры "Большой Европы". Среди них есть члены Совета Европы, есть те, кто в течение будущих нескольких лет станут членами ЕС и, — если я не ошибаюсь, — все вместе они участвуют в программе НАТО "Партнёрство ради мира". Все эти страны — соседи к тому же усиливают экономическое, культурное и научное сотрудничество с государствами Западной Европы. Будет ли ошибкой сказать, что Запад и Восток также открыты сегодня?

Внешняя политика Украины является весьма успешной. Я вспоминаю 1997 год как один из наиболее важных периодов Украинской внешней политики:

— Заключение Договора о дружбе с Россией и урегулирование проблемы Черноморского флота;

— Подписание Договора о дружбе с Румынией, несмотря на очень сложные проблемы;

— Совместная Декларация между Украиной и Польшей о примирении;

— Хартия об особом партнёрстве с НАТО (одновременно Россия подписала основополагающий документ с НАТО).

В результате: Украина не имеет врагов, но имеет много друзей. Она проводит хорошо сбалансированную политику отношений и с Западом и с Востоком.

По моему мнению, будет несколько искусственно использовать термин "альтернатива между Россией и Западом". Я не хочу преуменьшать различия, существующие между тем, что я воспринимаю как Запад, с одной стороны, и Россией — с другой стороны. Эти различия существуют: история, география, менталитет, жизненные условия, интересы формируют эти различия. Однако они не являются исключительными.

В завершение я хотел бы отметить, что в нашей части мира мы наблюдаем движение вперёд, здесь нет застоя. Мы создаём новую архитектуру в Европе. Это трудный процесс, и иногда возможны противоречия и препятствия. Но в целом мы продвигаемся вперёд, и Украина является участником этого движения.

Прежде чем начать, я хотел бы подчеркнуть, что я подготовился к моему выступлению, написанному в духе искренности и открытости. Взгляды, которые я высказываю, являются моими собственными, и не обязательно отражают позицию моего правительства. Политическая и экономическая эволюция Украины является такой же важной для остальной Европы, как и для России. С начала своей независимости в 1991 году Украина, казалось, заняла особое место между Россией и Западом "как ключевая страна" с неопределённым будущим. Теперь тот факт, что Украина является независимым государством, не подвергается сомнению. Имеются некоторые сомнения в том, что страна притеряется демократии, как свидетельствуют президентские и парламентские выборы. Тем не менее не существует угроз единству Украины. Различия, которые действительно существуют на национальном уровне, рассматриваются демократически. За восемь лет независимости страна достигла успеха в обретении своего места в большом европейском контексте в сравнении с ролью буферной зоны между НАТО и Россией или придатка России. Украина является важным участником политических структур и обеспечения безопасности региона.

Несмотря на многовекторную и хорошо сбалансированную политику между Россией и Западом, Украина регулярно демонстрирует свои намерения когда-либо интегрироваться в Европу. Европейский выбор Украины не противоречит развитию стратегического партнёрства с Россией и с США. Недавние визиты российского и американского Президентов, "Соглашение о Партнёрстве и Сотрудничестве" (СНГ), подписанное на острове Корфу в 1994 году и вступившее в силу в 1998 году, обеспечили законодательную базу и механизмы для развития тесного сотрудничества.

Принятие на саммите в Хельсинки в декабре 1999 Общей Стратегии Европейского Союза по отношению к Украине движется признанием "европейского призвания" Украины. Визиты официальных представителей Европейских государств, президента Франции Жака Ширака и Министра иностранных дел Мишеля Ведрина, или недавний визит Генерального Секретаря французского же Quai d'Orsay г-на Хеннекина являются ясным политическим посланием, приветствующим европейскую нацеленность Украины.

Позвольте сказать несколько слов о Европейском Союзе. ЕС не является международным частным клубом. Это союз Европейских государств, добровольно отказавшихся от существенной части своего суверенитета. В 1951 году возник Союз угля и стали. Он вырос в могучий союз невероятной сложности, создав объединённый рынок для 350 миллионов человек и устранив все внутренние границы. Союз пребы-

вает в состоянии постоянного развития. В процессе каждого расширения законы ЕС адаптируются к новой ситуации. Следовательно, никто не знает, каким ЕС будет даже через 10 лет. Последний, Амстердамский, Договор обязал Союз определить общие Стратегии в сферах, представляющих интерес для его членов. Для всеобщего сведения эти Стратегии демонстрируют очевидную цель: они подтверждают решение ЕС достичь единства и развивать его отношения с новыми партнёрами.

Стратегическое партнёрство, связывающее Европейский Союз и Украину, подтверждается тем, что ЕС остаётся крупнейшим финансовым донором Украины. Концептуально Общая Стратегия ЕС по отношению к Украине базируется на анализе, определяющем содействие утверждению верховенства закона и укреплению демократии в качестве базы для будущих отношений между Союзом и Украиной. Политическое послание также понятно: демократическая Украина является стратегическим партнёром, роль которого для Союза возрастает.

Однако существует два имиджа Украины. Первый — имеющийся у Украины за рубежом. Она сумела приобрести репутацию конструктивного партнёра и достичь растущего уважения. Она была первой республикой бывшего Советского Союза, установившей партнёрство с ЕС и подписавшей Хартию с НАТО в 1997 году. Она предприняла первые шаги с намерением отказаться от ядерного оружия, направила своих миротворцев на Балканы, является гарантом мира в Молдове, членом Совета Европы и в настоящее время — членом Совета Безопасности ООН.

Но есть и другая Украина, нуждающаяся в проведении немедленных реформ внутри страны. Контраст между внешними успехами Украины и её внутренними проблемами действительно существует. Политическая структура Украины изменчива. Ей не хватает достаточно развитого гражданского общества, она нуждается в улучшении качества управления и соблюдения верховенства закона, экономика требует срочных реформ.

Давление, имеющее целью изменить и трансформировать экономику в более открытую рыночную систему, оказывается как из-за рубежа, так и внутри Украины. Наиболее важной является новая реформа вертикали между Парламентом, Премьер-министром и Президентом, вселяющая некоторую надежду на трансформацию для реформирования. Результаты недавних выборов могут быть интерпретированы как свидетельство общественной поддержки политики реформ и прагматизма.

Но краткосрочные проблемы остаются. В частности, проблемы, связанные с выплатой долгов и зависимостью от России в энергетическом секторе экономики. Украина страдает от неадекватного использования займов МВФ для финансирования бюджетного дефицита,

вместо формирования финансовых резервов, от отсутствия структурных реформ, прежде всего в промышленных отраслях, от отсутствия законодательства, способного поддержать частный сектор (особенно небольшие и средние предприятия) и привлечь иностранных инвесторов.

Тот факт, что в результате будущего расширения Европейский Союз и Украина будут иметь общую границу, создаёт новые вызовы и свидетельствует о необходимости переступить через геополитические соображения, сложившиеся о месте Украины между Россией и Западом.

С политической точки зрения, европейский выбор Украины включает параллельно партнёрство с Россией. Как заявил по этому поводу Министр Борис Тарасюк: "Вместо размывлений "или Запад, или Россия", мы должны сказать, что мы готовы сотрудничать и с Западом, и с Востоком". Тесное сотрудничество с Россией является частью сближения с ЕС, так как оно помогает Украине экономически развиваться. Это тем более возможно, так как обе страны не конкурируют в этой области, поскольку имеют разные цели. В то время как Украина стремится к полному членству в ЕС в будущем, Россия — заинтересована в углублённом партнёрстве и сотрудничестве с Европейским Союзом.

Конечная цель заявления о членстве не должна быть лишь декоративной. Сама по себе она предполагает значительную подготовку и необходимость вовлечения всех членов общества. Поскольку европейский выбор Украины, как представляется, пользуется поддержкой внутри элиты, но остаётся на уровне теории для остальной части населения, нужны особые усилия по просвещению самого населения, необходима скоординированная кампания, направленная на повышение общественного понимания и широкого общественного участия в этом процессе. Все представители гражданского общества в Украине, включая неправительственные организации и средства массовой информации, должны определить свою роль в решении соответствующих проблем. Сам ЕС должен предпринять необходимые усилия в сфере педагогики для развития понимания значения и последствий претендования на членство с целью сформировать в Украине подлинную "культуру ЕС".

В какой-то мере отношения между Украиной и ЕС могут быть суммированы в одной фразе: "много разговоров и мало дела". Существующий разрыв между политическими намерениями Украины и практической деятельностью должен быть преодолен. Украинские руководители осознают, что Украина ещё не готова к интегрированию в ЕС и должна разрешить множество проблем на долгом пути к Европейской интеграции. Желание Украины получить более ясное заявление или выражение намерения Европы, что она рассматривает будущее членство Украины как мотивацию для реформ, представляется в ЕС преждевременным. Украине следует усилить коэффициент полезного действия своих усилий и затем отстаивать свои интересы с более сильных позиций.

Хотя в последнее время был достигнут некоторый прогресс, вместе с ростом ВВП, которого удалось достичь впервые за десятилетие, увеличением правительством государственных доходов, реструктуризацией и значительном акценте на министерствах, начале сокращения бюрократии, при этом значительно больше ещё нужно сделать. Политика правительства Украины должна повысить качество принимаемых решений, ускорить экономические реформы, поддержать частный сектор, открыть экономику для конкуренции и иностранных инвестиций, вести борьбу с коррупцией и организованной преступностью и уменьшить масштабы вмешательства правительства в экономическую деятельность.

В этом отношении полная имплементация СПС, во-первых, должна служить прочной базой для трансформации украинской экономики в рыночную. Общая стратегия ЕС относительно Украины, принятая на саммите в Хельсинки, должна быть реализована, тем более что она определяет области практического сотрудничества в сфере укрепления демократии, верховенства права, общественных институтов и социальной интеграции, энергетики и ядерной безопасности, юстиции и внутренней политики. Как инструмент реализации Общей Стратегии, программа TASIC должна быть сфокусирована на трёх областях, связанных с институциональной, законодательной и административной реформами, частным сектором и специальной поддержкой для улучшения социальных последствий трансформации. Это практическое означает, что финансовая поддержка ЕС до 2003 года сфокусируется на развитии гражданского общества и образовании, поддержке малых и средних предприятий, реформе энергетического сектора, создании современной банковской системы и развитии политики в сфере благосостояния.

Значение регионального развития в европейской интеграции также велико, тем более, поскольку союз наций имеет тенденции трансформироваться в союз регионов. Региональная интеграция предполагает установление прямых связей между украинскими регионами и регионами в странах-членах и странах-кандидатах в ЕС. Этот процесс европейского сближения будет постепенно сведен к главному сдвигу на региональном и местном уровнях, к широкому участию в нём населения территорий и отдельных граждан. В связи с этим свидетельства децентрализации ещё предстоит конкретизировать и изучить в Украине. Опыт ЕС ещё должен быть изучен и использован.

Все эти меры помогут Украине интегрироваться в мировую торговлю параллельно с возможностью присоединения к Всемирной Организации Торговли (WTO), что само по себе является первым шагом в перспективе подписания соглашения о свободной торговле с ЕС.

Учитывая поддержку международных финансовых институтов, Президент Клинтон во время своего недавнего визита в Украину 5 ию-

ня 2000 года подчеркнул, что займы МВФ также связаны с оживлением реформ, прежде всего, в сфере приватизации, сбора налогов и реформирования энергетического сектора.

Позитивным следует считать также тот факт, что отношения между Украиной и Россией обретают вид менее эмоциональных и более прагматичных, как это было заметно во время визита Владимира Путина в Украину. В действительности, обязательство Украины выплатить свои долги России даёт ей шанс установить нормальные и безопасные экономические отношения и, в конечном итоге, содействовать укреплению независимости Украины.

Касаясь проблем безопасности, следует отметить, что Украине также следует активизировать и сотрудничество с НАТО, особенно в сфере военной реформы, для того, чтобы реализовать обязательства, связанные с программой "Партнёрство ради мира". По мнению представителя Украины в НАТО М. Хандогия, "Пассивное состояние или, хуже того, — оппозиция ко всему связанному с НАТО, — может спровоцировать международную маргинализацию или даже изоляцию Украины, а затем и лишение её всех возможностей участия в формировании системы безопасности в Европе".

Резюмируя все вышесказанное, отмечу, что Украина должна продолжать развивать отношения с ЕС, США, Россией.

Поэтому Украине следует:

- сфокусировать свои отношения с ЕС на имплементации имеющихся соглашений и запланированных реформ;
- продолжать вести диалог в рамках СПС, используя его как путь-проводник для проходящих реформ и формирования отношений с Европой;
- выработать позитивную оценку Общей Стратегии и воспользоваться помощью, предложенной партнёрами ЕС;
- реализовать свою часть договорённостей с НАТО в рамках "Партнёрства ради мира";
- содействовать общественной поддержке реформ;
- улучшить информирование общественности о деятельности исполнительной ветви, Парламента и Кабинета Министров;
- организовать PR-кампанию;
- улучшить эффективность администрирования гражданских служб посредством разъяснения их роли в общем трансформационном процессе;
- продолжать сокращение бюрократия;
- продолжать развивать рыночные механизмы;
- улучшить прозрачность процессов принятия решений;
- установить приоритетность политических реформ перед экономическими;

- вести борьбу с преступностью и коррупцией, используя продолжающуюся административную реформу и развивая открытую экономику.

- ЕС и Запад должны поддерживать Украину, чтобы она стала сильным действующим участником и партнёром в Европе.

ЕС следует:

- избежать недооценки достигнутого Украиной и, таким образом, стимулировать и поддерживать этот сложный процесс;
- продолжать оказывать давление на Украину для реализации экономических и других направлений политики, инициированные ею;
- помочь реформировать экономику, используя адресную техническую помощь, сосредоточенную на наиболее неотложных приоритетных нуждах;
- улучшить эффективность программ помощи посредством консультаций с украинским правительством;
- сфокусировать свои усилия в области образования и культуры, прежде всего на людях моложе 35-летнего возраста;
- способствовать развитию прочных и жизнеспособных отношений с Россией.

Проведение реформ является самым лучшим способом для Украины, чтобы присоединиться к сообществу западных демократий. Украинс, однако, следует сейчас продемонстрировать своё стремление интегрироваться в ЕС, приближаясь к большей демократии и экономическим реформам.

Тем не менее, интеграция в ЕС не должна быть конечной целью, а инструментом для достижения стабильности, мира и благосостояния. Цель Общей Стратегии — показать, что дверь для Украины остаётся открытой, и что расширение ЕС в целом должно быть осуществлено таким образом, чтобы содействовать, а не препятствовать разрушению барьеров в Европе. Приближающийся саммит ЕС—Украина в Париже будет важной вехой в этом направлении.

УКРАИНА МЕЖДУ РОССИЕЙ И ЗАПАДОМ

Председательствовать на сессии, в которой принимают участие известные политики, государственные деятели и специалисты, мнение которых мы все заинтересованы услышать в первую очередь, почётно, ответственно. При этом легче избежать соблазна делать слишком долгое вступление, хотя мне, как представителю Оргкомитета представляется важным сделать несколько пояснений (чуть более пространных, в письменной форме) в связи с заявленной в программе темой сессии. На наш взгляд, она является ключевой и для общей темы сегодняшнего "круглого стола".

Прежде всего, мы хотели бы избежать новой дискуссии о выборе Украины между Россией и Западом, а, приняв их географическое и особое геополитическое положение как данность в контексте взаимосвязанных отношений Украины и с Россией и с Западом, попробовать подняться в нашей дискуссии на уровень именно стратегического осмысления отношений в условном треугольнике. В этой связи следует напомнить, что иные параметры взаимоотношений Востока и Запада. Украины и России, Европы, США в сфере международных отношений и безопасности обсуждались в 1998 году в Крыму, а в прошлом году — в Москве, совместно с нашими партнёрами — Российской Ассоциацией Евро-Атлантического сотрудничества (Вице-президентом которой является участник нашего круглого стола Владимир Лукин) и "Независимой газетой".

К сожалению, несмотря на уже тогда зримые различия в подходах к оценке отдельных международных событий, и неоднозначном отношении к сотрудничеству обеих стран с международными организациями (ООН, ОБСЕ, НАТО, ЕС, ЗЕС, ЧЭС, ГУАМ и др.) многие российские участники обсуждения оказались недостаточно заинтересованными в их обсуждении, ограничивая имеющиеся в наших отношениях проблемы лишь понятными двусторонними экономическими рассуждениями, языковой и информационной политикой.

В 1999 году состоялась международная конференция "Украина, Европа, США в формировании новой системы Евро-Атлантической безопасности" (Крым, Ливадия), организованная АСУ совместно с Американским институтом современных германских исследований (Вашингтон) и Центром исследований европейской интеграции (Бонн).

Таким образом, сегодняшняя встреча является естественным продолжением усилий АСУ, направленных на развитие постоянного диалога между широко представленными Западом и Востоком, в котором Украина, представители её общественности были бы активными и при-

знанными участниками. При этом, на наш взгляд, особое значение имеет именно общественная значимость такого диалога, осознание демократического содержания и перспектив происходящих в мире процессов глобализации, трансформации и интеграции, затрагивающих интересы многих государств и народов региона.

О том, что процесс именно такого стратегического осмысления проходит как на международном институциональном так и национальном уровнях, свидетельствуют и принятие Стратегической Концепции НАТО, Концепции национальной безопасности США в новом столетии, Концепции национальной безопасности, Концепции внешней политики и Военной доктрины России. Уже проявившийся в украинской печати понятный интерес экспертов и журналистов касается направлений, содержания и сроков возможных изменений в стратегических подходах Украины. В какой степени гармонируются эти внешне независимые процессы? Среди имеющих стратегическую значимость следует назвать и вопросы формирования новой системы безопасности и роль в ней различных международных структур, прежде всего НАТО, ОБСЕ, а сегодня и всё более активизирующегося ЕС и субрегиональных институтов сотрудничества и безопасности.

Возобновление отношений между Россией и НАТО в контексте возможного, хотя и виртуального, предположения о вступлении России в Альянс, российских инициатив о совместной с США и Европой системы ПРО дают, в том числе, всем заинтересованным участникам, представленным на круглом столе, новый повод определиться и прийти к общему пониманию её стратегии и основных мотивов по отношению к России. Строим ли мы одну систему безопасности и сотрудничества, или даём повод и "необходимость" для России строить свою систему; о чём заявил во время недавнего визита в Киев Президент России Владимир Путин.

В этом русле поисков институциональных, политических форм новых, но взаимосвязанных отношений России (как и Украины) с ЕС и НАТО, уже прозвучали на круглом столе выступления Владимира Горбулина, Леонида Кравчука, а также новаторские предложения Винфрида Шнайдер-Детерса. Так же не упущено следует понимать и прозвучавшие с обеих сторон призывы к Украине и России идти в Европу вместе. Это не обязательно предполагает зависимость по сути разных целей, форм и перспектив отношений России и Украины с ЕС, а касается, прежде всего, проблем содержания провозглашённого европейского выбора — его демократического, ценностного наполнения. Совместные усилия именно в этом направлении особенно важны в условиях, граничащих с проявлениями авторитарных тенденций в посткоммунистических странах, в том числе в условиях складывающихся непростых отношений и России и Украины с Советом Европы, её Парламентской Ассамблеей.

В этой связи заслуживает внимания вопрос о ценностях, демократических принципах, правах человека, приоритет которых, по крайней мере, провозглашаемый, всё более усиливается, приобретая, по сути, стратегическую значимость по сравнению с государством, суверенитетом. Он даже ведёт к постепенному освобождению от такой категории, как "национальные интересы". Как сказал об этом газете "День" Президент Чехии Вацлав Гавел, имеют место тенденции "скорее разделять людей, чем объединять их". Прозвучавшие сегодня призывы руководствоваться национальными лишь интересами предполагают определиться в содержании тех "общих ценностей", которые всех нас всех могут и должны объединить, общей стратегии формирования новых Европейской и Евро-Атлантической структуры безопасности и сотрудничества.

По мнению американского политолога Шермана Гарнетта, для Украины и других государств для осуществления действительно стратегического партнёрства с Западом необходимо признать и принять "возможность применения силы как средства содействия дипломатии, к которому прибегают, в крайнем случае, в исключительных обстоятельствах подобных тем, которые возникли в Косово". Это актуально и для понимания возможности в будущем осуществления гуманитарных интервенций в контексте Стратегической Концепции НАТО, неоднозначных позиций её членов и реакции общественного мнения в разных странах.

В русле такого же понимания демократической природы стратегического партнёрства можно рассматривать и предложенную в США идею "Pax Democratia" ("Сообщества демократий"), где уровень и развитость демократий в той или иной стране признаются основными критериями глобального, по сути, объединения государств. Реализация именно такого подхода уже происходит, о чём свидетельствует недавно состоявшийся "Форум сообщества демократии" в Варшаве.

С другой стороны, нельзя не видеть того, что эта возрастающая значимость гуманитарных принципов в западных странах, происходит на крайне неблагоприятном фоне противоречивых трансформационных процессов в государствах бывшего СССР, где крушение идеологических догм и стереотипов проявляется либо в почти атрофированной способности верить во что-нибудь, либо в максималистски растущей требовательности к победившей демократии западного типа. Отсюда и сомнения если не в жизненной реальности провозглашаемых принципов и ценностей, то в их исключительно европейской или евро-атлантической принадлежности и приоритетах.

В контексте такого более широкого подхода мы и предлагаем обсудить главную тему нашего круглого стола — стратегию взаимоотношений в данном условном треугольнике на ближайшую перспективу.

Поскольку предмет дискуссии достаточно обширен, для того, чтобы она проходила в более общем русле, мы предложили сфокусировать внимание участников на нескольких основных вопросах: "Как участники оценивают провозглашённые и реализуемые внешнеполитические приоритеты Украины, России и Запада", "Нуждаются ли они в каком-либо усилении или, если требуется, коррекции?", и самое главное, — на необходимости попытаться определить сферы и направления взаимодействия и сотрудничества участвующих сторон.

Приглашаем всех к участию в дискуссии, результатом которой, как мы надеемся, станет также институциональное оформление уникального, прежде всего — для общественности, шанса участия в различных формах такого диалога в форме Евро-Форума движения "За большую Европу".

Мы считаем, что достойным местом для проведения регулярных Евро-Форумов может стать Киев (а также другие города Украины). Здесь возникла и реализуется эта идея, вызванная, среди прочего, особым геополитическим положением Украины, её меньшей zaangażованностью в контексте различных подходов к проблемам других партнёров в условном треугольнике. Не менее важно, что такие встречи в Украине способствуют дальнейшему демократическому становлению Украины как государства. Что, несомненно, в интересах и России и Запада.

Владимир СПАНДАРЯН
Главный советник Департамента СНГ-2, МИД РФ

Я хотел бы заметить, что было бы слишком большой самонадеянностью с моей стороны претендовать на всестороннее освещение всех основных направлений российской внешней политики.

Общую картину нашей внешней политики сейчас дать просто физически невозможно, поскольку самые последние установки содержатся в послании президента парламенту, а послание это должно буквально на днях поступить для рассмотрения и, соответственно, обсуждения и утверждения в парламент. Поэтому самые последние установки появятся в течение ближайшей недели. Но есть ряд неизменных положений, которыми Россия всегда руководствуется. Причем к ним она шла долгим путем, пользуясь методом "проб и ошибок".

После распада СССР, как вы все помните, было очень много различных взглядов на внешнюю политику России, на наши отношения с соседями — от розовых надежд на то, что Запад в благодарность за то, что мы отказались от коммунизма, проследит за нами, и начнет тут же кормить жвачками, пить кока-колой — с одной стороны, до полного отторжения, до отношения к западным странам как к злодеям, заклятым врагам — с другой. И вот эти вот метания, справа налево и слева направо, в конце концов, привели к тому, что постепенно начинает вырабатываться у российского руководства трезвое понимание национальных интересов России и понимание того, куда идет мир.

Действительно, должен согласиться с г-ном Лукиным, что многополярность — это пока лишь голубая мечта. Но в то же время это не бесплодная мечта, это реальный путь, по которому все-таки мир идет. И США, может быть, с какой-то горечью, но придется признать эту многополярность. Конечно — не сегодня, не завтра, а когда-то это действительно случится. И с более самостоятельной ролью Европы им придется считаться. Так же, как нам в свое время пришлось признать, что Советского Союза больше нет. Хотя очень многие в нашем государственном аппарате долго не могли привыкнуть к той мысли, что с Украиной, Белоруссией и другими бывшими республиками надо строить отношения так же, как мы строим их с Францией, Англией, США и другими государствами. Через это трудное понимание мы прошли, и я думаю, чем скорее мы будем осознавать реалии нашего мира, тем скорее мы сумеем друг с другом договориться.

Что касается отношений с НАТО, Евросоюзом и другими европейскими организациями, то наш министр г-н Иванов еще в прошлом году по этому поводу прямо заявил, что России вступать в Европейский союз нет нужды. Во-первых, Евросоюзу это не нужно, во-вторых, и России это тоже не нужно. Ведь это действительно будет, как здесь

уже отмечалось, совсем не тот Европейский союз. Это может привести на грань развала, возможно, и ЕС и нас.

Нас не ждут и в НАТО, хотя, возможно, нам и надо туда стучаться. Другой вопрос: как нам относиться к этим организациям? К нам надо относиться как к партнерам, а в перспективе, может быть, как к близким друзьям и, соответственно строить с ними отношения. У нас есть очень объемный документ с НАТО, такой же документ о сотрудничестве с НАТО есть и у Украины. Возможно, на этом пути мы и выйдем вместе к какой-то общей политике по отношению не только к Европе в целом, но и к ее организациям, в частности, таким, например, как оборонительный блок НАТО.

Что мы можем реально сделать, и как в Москве видится система европейской безопасности? Поскольку в Евросоюз и НАТО мы все-таки не попадем, то наиболее общей организацией, которая объединяет всех нас и которая может послужить полигоном для обкатки, продумывания путей как строить европейскую безопасность, как европейским государствам сосуществовать, и не просто сосуществовать, а работать вместе, по нашему мнению, должна быть ОБСЕ. Если мы немножко подправим ее функциональные возможности, наделим некоторые органы большими правами, то, возможно, из этого выйдет что-то нужное для всей Европы.

Что касается двух сторон этого треугольника — России и Украины, то, действительно, пора нам кончать толкаться локтями, не надо нам постоянно соперничать, хотя мы часто и выступаем именно в качестве соперников в ряде областей. Нам гораздо выгодней договориться и выступать вместе, потому что когда двое дерутся, выигрывает всегда третий.

Отношения России и Украины прошли тоже очень сложный период. Я помню, как еще в прошлом году первый президент Украины г-н Кравчук писал о том, что в Киеве прошли большой путь от того, чтобы за каждым шагом Москвы видеть подвох или какой-то вражеский выпад, до осознания того, что нам надо вместе работать, сотрудничать. Примерно такие же идеи, такой же опыт был и у Москвы. Я думаю, всем нам нужно отказываться от таких конфронтационных настроений, от взаимной подозрительности и искать то общее, что есть у нас у всех. Не только у России с Украиной, а и у нас — с США, у Украины — с США, у США — с Европой и т.д. Если каждый будет искать не то, о чем нам поругаться, а то, где бы нам вместе поработать, то наше общее будущее будет обеспеченным.

Пока мы идем "методом тыка": попробовал — не получилось, палец разбил. Искать дорогу нам надо более взвешенно, более продуманно. И я думаю, что та игра в геополитику, о которой здесь говорили, она была продиктована все же не злым умыслом, а стремлением понять — а что все-таки происходит в мире, в Европе, попыткой

предугадать, каковы будут возможные последствия происходящих событий.

Но давайте все-таки не играть в геополитику. Просто давайте вместе думать, находить общие точки. Я считаю, что нынешний "круглый стол" (а я в Киеве уже далеко не в первом "круглом столе" принимаю участие) — самый конструктивный. Первый "резвомыслящий" на моей памяти, если можно так выразиться. Хочу пожелать всем нам дальнейших успехов именно на этом пути. Давайте вместе думать и искать. И "да поможет нам Бог!", как любят говорить на Западе.

Др. Джеймс ШЕРР

Исследовательский Центр изучения конфликтов,
Сандхерст, Великобритания

Как англосакс, я не верю, что история управляется в соответствии с объективными законами и вневличностными процессами, а не является результатом человеческой реализации воли и решений. В тоже время я убеждён, что те, кто не понимает динамики, приведённой в движение в результате их решений, обнаружат, что история делается не ими, а за их счёт. Сегодня нам нужно понять три формы динамики.

Наименее загадочной и наименее проблематичной из них является оживление единства и целенаправленности НАТО после его ограниченной и травмирующей победы в Косово. Тот, кто понимает, что на сегодняшний день НАТО не имеет чёткой идеи о том, как трансформировать прекращение военного конфликта в мир, не говоря уже о спокойствии в этой части мира, возможно правы. Но это понимание не должно скрыть от нас другого: обновление НАТО после этого опыта и обновление его перспектив в отношении безопасности Центральной и Восточной Европы в целом. Об этом свидетельствует возобновление диалога НАТО — Россия, который, о чем можно лишь надеяться, приведёт к возобновлению сотрудничества НАТО — Россия. Можно быть уверенным — это произойдет на более реалистичной основе, чем ранее. И об этом, конечно, свидетельствует теплота и наступательное развитие отношений НАТО — Украина с начала этого года. Естественно, это поступательное развитие не столько отражает приоритеты НАТО, сколько очень ясные приоритеты и систематические усилия Министра обороны Украины, его начальника Генерального штаба, Министра иностранных дел Тарасюка, и более всех — самого Президента Кучмы.

Две значительно более проблематичных динамики: расширение и углубление Европейского Союза и трансформация, которая осуществляется сейчас в России. Позвольте сначала сказать о ЕС. Сегодня многие рассматривают ЕС как противовес формированию СШЕ. Действительно, такое мнение прозвучало сегодня. Здесь есть доля истины, но при этом остаётся скрытой более важная часть: появление углубляющегося и расширяющегося сообщества государств, становящихся всё более интегрированными в его деятельность в сфере бизнеса, законодательные системы, границы, и теперь — в их структуры безопасности. К тому же это сообщество расширяется до западных границ России и Украины.

Какими будут эти границы? Ответ на этот вопрос, — позиция ЕС к этому вопросу, — зависит не от внешней политики России и Украины, но от их внутренней политики. "Противовесом" ЕС могут быть вовсе не США и не Канада с их глобальными экономическими и совме-

стными институтами, рискующими быть маргинализованными Европой. Таким противовесом могут быть ее восточные соседи.

Решение Европейского Совета в Кельне, определившее в июне 1999 года Европейскую политику в сфере обороны и безопасности (ЕПОБ), делает этот вызов более интересным и, в некотором роде, более позитивным. Навысшим потенциальным достоинством ЕПОБ является то, что, в конечном итоге, она заставит Европейский Союз осознать последствия её действий для безопасности — что ЕС, наконец, выйдет за пределы своей заботы преимущественно о благосостоянии и безопасности их соседей в Европе в целом. Этот вызов создаёт более позитивную оппозицию, *Vis a vis* для НАТО.

Сегодня члены Европейского Союза не имеют намерения копировать или заменить характерную специализированную дорогостоящую инфраструктуру НАТО, и трудно представить, когда они захотят это сделать. Тот, кто серьёзно думает о ЕПОБ, осознаёт, что она предполагает разрастание институционального сотрудничества с НАТО, а не его уменьшение. Кроме того, большинство кандидатов из группы 1 и его уменьшение. Кроме того, большинство кандидатов из группы 1 и большая часть группы 2 являются твёрдыми атлантистами. Если ЕПОБ принимается для того, чтобы работать, а не стать просто пустой инициативой, результатом её будет не только более европеизированная НАТО, но и более атлантизированный Европейский Союз. Если среди членов этой расширенной Европы кто-то желает построить Европу на основе соперничества, а не равного и близкого сотрудничества с США и Канадой, тогда Европа, которую они строят, будет глубоко разобщена.

Наиболее проблематичными, наиболее интересными и, как следствие, наиболее предсказуемыми из обсуждаемых форм динамики являются изменения, которые мы видим в России. Изменения становятся предсказуемыми и чрезвычайно уместными, по крайней мере, по двум причинам. Восемь лет история делалась в Европе, но она не делалась Россией. В эти восемь лет россияне увидели, что НАТО трансформировалась в организацию, которая играет не всё более уменьшающуюся роль в Европе, но все возрастающую доминирующую роль. Это один из многих факторов, влияющих на настроения в России. Во-вторых, с растущим разочарованием и гневом россияне увидели, как клановое соперничество и криминалитет Ельцинской системы разрушили обещания эры Ельцина: что распад Советского Союза приведёт к возрождению Российской государственности. Вместо этого она ведёт к расколу и ослаблению России. Приход к власти Владимира Путина символизировал решимость, что Россия снова будет вести себя как единое государство.

Но главным вопросом сегодня является вопрос: "Как Россия будет себя вести?". Внутри России существует авторитетное мнение, считающее, что Россия не может позволить себе быть частью западной системы ценностей. Это отрезвляющее и тревожащее восприятие. Но это по-

нятно восприятие, и оно, может быть, даже правильно. Верное или ошибочное — это дело России.

Но Российская внешняя политика не является заботой одной лишь России. Новая официальная Внешнеполитическая Концепция призывает к внешней политике, которая соответствует и действительным ресурсам и возможностям государства, это более проблематичная формулировка, чем кажется.

При таком расчёте и отношении к Западу, где и ресурсы и возможности сравнительно слабы — логическим выводом является политика "умаливания". Но по отношению к ближайшим соседям России, где и "ресурсы и возможности" — достаточно сильные, теперь заявлено на очень высоких правительственных уровнях, что Российская политика должна стать более активной, "более агрессивной" и "более жёсткой". Может ли Россия стать ближе к Западу, в то же время становясь "более жёсткой" к своим соседям? Любопытно, кто действительно знает Запад, понимает, что это иллюзия, и чем скорее об этом будет сказано, тем лучше. Запад, не только в рамках НАТО, но и в более широких европейских рамках, имеет преобладающий интерес к статусу независимости, безопасности и свободе выбора новых независимых государств бывшего Советского Союза. Этот интерес отражён в миротворческих декларациях "центральной, ключевой и очень важной" роли Украины в Европейской безопасности.

История, культура, традиции и положение Украины делают близкие, особые отношения Украины с Россией законными. Они делают их существенными, но не менее существенным, чтобы эти отношения строились на ясном признании Россией, на приятии Россией украинских различий, особенностей, выбора и прав. Такие отношения не только усилят позиции Украины в Европе. Они также усилят и позиции России.

Стивен ПАЙФЕР **Чрезвычайный и Полномочный Посол США в Украине**

Хочу сказать, что, узнав название этого "круглого стола", я был слегка озабочен. И вот почему. С одной стороны, то, что Украина находится между Западом и Россией — верно с точки зрения географии. Можно предположить, с политической точки зрения, что Украина имеет право выбрать то или иное направление своего развития. Но я думаю, что это, в известной степени, ложный выбор. И моя озабоченность ложностью этого выбора усилилась после нескольких дискусионных выступлений на этом форуме.

С точки зрения американского правительства то, как Украина определяет свой будущий курс, не связано с выбором между Европой или Россией. Это в высшей степени полезно для Украины — развивать свои отношения с Европой, с европейскими и трансатлантическими структурами. И в то же время поддерживать стабильные, хорошие, рабочие отношения с Россией. Когда Президент Клинтон был здесь две недели назад, главное, на чем он делал акцент во время беседы с Президентом Кучмой, это то, что США поддерживают европейский вектор развития Украины.

Я думаю, это очень важно для Украины — иметь хорошие отношения с Россией и хорошо налаженный механизм решения проблем, которые возникают между странами, быть гибкими в отношениях с Москвой. Напомню о встрече Клинтон, Кравчука и Ельцина в январе 1994 года. Во время трехсторонней дискуссии Клинтон особо акцентировал внимание на том, что Украина может иметь хорошие отношения как с Западом, так и с Востоком.

Второй пункт, который я хотел бы прояснить: точка зрения Соединенных Штатов на открытость европейских и трансатлантических структур, Европейского Союза и НАТО по отношению к странам востока. С точки зрения Америки — это искренние попытки идти на сближение. Мы думаем, в европейской архитектуре есть место для этих стран, включая Украину и Россию. Мы думаем, что для Европы, как и для этих стран, есть смысл поддерживать отношения друг с другом.

Это не означает, что все будет легко. Если мы взглянем на такую сферу как экономическое развитие, то увидим, к примеру, что самая важная для взаимоотношений Украины с Европейским Союзом проблема — это такое развитие украинской экономики, которое сделает ее похожей на ту, что превалирует на Западе. Нужно преодолеть и другие различия. Год назад стало очевидным, что существуют глубокие расхождения или серьезные разногласия при оценке того, какое поведение нужно считать правильным в Европе. И выявилось это по реакции на действия Милошевича в Косово. Но из-за того, что такие различия существуют, что их непросто преодолеть, вовсе не следует, что

это невозможно и что мы должны возвращаться назад, к ложному выбору "или — или", вместо того, чтобы их преодолевать.

И третий момент, на котором я хочу кратко остановиться, поскольку некоторые выступающие касались этой темы. Речь идет о том, как Соединенные Штаты смотрят на процесс европейской интеграции. Я должен согласиться с тем, что сказал один из выступающих: США поддерживают процесс Европейской интеграции. Мы думаем, что развитие Европейского Союза, его требование большей политической и военной самостоятельности, очень важны для того, чтобы ЕС превратился в более сильного партнера Соединенных Штатов.

Конечно, имеет место (я не хочу этого скрывать) и определенная шизофрения при оценке того, как США должны на это реагировать. В частности, существует мнение, уже в какой-то мере проявившееся, что в будущем мы должны будем проводить более независимый курс, чем в настоящем. Но это не означает, что мы против такого развития. Вопрос в том, как Европейский союз будет развивать свою самостоятельность в вопросах европейской безопасности и обороны.

Я думаю (и это во многом совпадает с точкой зрения г-на Шера), что следует искать пути, где бы эти два механизма были взаимосвязаны таким образом, чтобы они не препятствовали усилению Европы, сохраняя в то же время те институты, что очень хорошо работали в интересах Европы и в трансатлантических интересах в течение последних пятидесяти лет.

Дерек ФРЕЙЗЕР

Чрезвычайный и Полномочный Посол Канады в Украине

Я буду говорить здесь как большой "фан" украинской внешней политики. На мой взгляд, это очень хорошая политика, и я действительно не понимаю, почему ее надо менять. Ведь это многовекторная политика. Мне кажется, что лучшей демонстрацией престижности украинской внешней политики является тот факт, что Украина была избрана в Совет Безопасности Организации Объединенных Наций.

Мы, государство того же уровня, что и Украина, с глубоким пониманием и симпатией относимся к решению Украины проводить, по возможности, многостороннюю внешнюю политику. Именно поэтому мы сотрудничаем Украиной в различных сферах. И в кампании в Совете Безопасности ООН, и поддерживая стремление Украины вступить во Всемирную торговую организацию, и тогда, когда Украина, воистину по-чемпионски, пытается установить еще и тесные отношения с НАТО. Мы высоко оцениваем общий дух украинской внешней политики. Поэтому что наши устремления и действия во многом подобны.

Поскольку Соединенные Штаты являются демократическим государством с демократичной внешней политикой, как уже сказал один из участников "Круглого стола", мы стремимся установить с ними очень близкие отношения, с очень высокой степенью взаимного доверия. В то же время мы пытаемся развивать самые широкие отношения с большим числом других государств. Как раз сейчас мы ведем переговоры по соглашению о свободной торговле с Европейской ассоциацией свободной торговли, обсуждаем подобные проблемы с Японией с одной стороны, и с Южной Америкой — с другой. Мы заключили договор с Чили и выразили готовность заключить договор с Европейским Союзом. Именно теперь мы серьезно разошлись во взглядах на Договор по противоракетной обороне. Сейчас, когда я смотрю на внешнюю политику Украины, я не вижу, чтобы она что-то выиграла, уязвывая скорость, с которой она развивает тесные взаимоотношения с евроатлантическим сообществом, со скоростью движения России в том же направлении. Если бы Украина замедлила развитие своих отношений с НАТО, принимая во внимание недавние колебания взаимоотношений между Россией и НАТО, продвинулась бы она дальше вперед?

Если скорость сближения Украины с Европейским Союзом в большой мере зависит от скорости проведения внутренних политических и экономических реформ, то какие преимущества могут быть от стремления увязать скорость ее движения со скоростью движения вперед России? Какую выгоду получила бы Украина, увязывая скорость своего вступления в ВТО со скоростью вступления в эту организацию России? И, наконец: если бы Украина утратила контроль над большей частью своей внешней политики, тесно координируя ее с другими государствами, могла ли она быть избранной в Совет Безопасности ООН?

В. АЛЕКСЕЕВ

Народный депутат ВР Украины

Процесс интеграции и его характерные проявления — Североамериканская зона свободной торговли, ЕС, объединение стран Дальнего Востока — настолько объективны и определяются экономическими причинами, что спорить об их целесообразности бессмысленно. Образовавшиеся после распада СССР государства выбрали разные геополитические векторы; цель одна: имплантироваться в межгосударственные общности с целью привлечь ресурсы для собственного выживания. Правящая часть украинской элиты провозгласила курс на разрыв с цивилизационным пространством, в рамках которого Украина возникла и существовала.

Попытки перехода из одного цивилизационного блока в другой известны. Последствия: народ превращается в биомассу которая становится либо строительным материалом другой цивилизации, либо ед питательной средой.

Осознание принадлежности восточно-славянской цивилизации имеет глубокие корни. Институт социологии НАНУ с фондом Фридриха Эберта провел исследование: за повышение статуса русского языка выступает — 70% населения Украины, за расширение связей с Россией — 67%, за объединение с ней — 33%. Тогда как за вход в НАТО — 4%. В то же время, по другим исследованиям, у элиты приоритеты совсем другие: 41-63% — приоритет США, 43-50% — Польша, 21-29% — страны Балтии, 24-26% — НАТО, 13-19% — ЕС. Россия как союзник Украины у элиты составляет 18-22%. Даже в вопросе реформирования вооруженных сил рейтинг России у элиты 4-е место: после США, Польши и Германии. Это данные 2-х летней давности. За это время массивная обработка населения усилила проНАТОВскую ориентацию.

Стоикие и необратимые изменения общественного сознания будут происходить, если обработка продлится достаточно долго. Подобные противоположные ориентации населения и его элиты — явление не уникальное. За последние 300 лет, по крайней мере, элита всегда испытывала отрицание того цивилизационного пространства, органичной частью которой является Украина.

Справедливости ради надо сказать, что большую часть времени подобные настроения находились в анабиозе и проявлялись, когда восточно-славянская цивилизация оказывалась в кризисном состоянии. Проявлялись всегда на одном жестко определенном алгоритме, который включал ряд стадий: истерия, закономерный результат, внешняя поддержка, возвращение к исходному.

Первая стадия: раскручивается пропагандистская кампания с посулами золотых гор, одновременно — плач об утеснениях, гонениях,

"україножерстві". Гіперболізуються реальні проблеми, або просто сочиняються поводи для внутрішнізовищального протистояння. В ході 2-ї стадії происходит разрыв связей, редкое сокращение производственного потенциала, и как следствие состояние, которое в украинском языке называется ёмким термином "руїна". Это процесс сопровождается нарастанием противоречий по линии народ — элита, что определяет неизбежный переход к 3-ей стадии: элита начинает все активной искать внешнюю поддержку в противостоянии с народом. Например, гетман Правобережной Украины Дорошенко призвал на помощь татар и турок, а те разграбили все Правобережье и почти все население угнали в рабство. Выговский подписал Гадячский трактат, предусматривающий возвращение Украины Речи Посполитой. Будучи свергнут своим народом, бежал в Польшу, где поляками был и расстрелян. Гетман Мазепа подписал договор о превращении Украины в протекторат Швеции. Центральна Рада, гетман Скоропадский опирались на кайзеровскую Германию, поставляли ей сыры, продовольствие. После поражения Германии, директория опиралась уже на Антанту, Пилсудского. Сторонники Бендеры — Мельника опирались на Гитлера. Когда был оккупирован Париж, бомбы падали на Лондон, тогдашних Бендеровский премьер Стецько провозглашал, что "відновлена Україна буде тісно співдіяти у націонал-соціалістично великою Німеччиною, щоб під проводом вождя Адольфа Гітлера творити новий лад в Європі і в світі". Лучшее всего об этом сказал мой земляк — харьковчанин. В годы войны он служил в полиции и был уличен в расстрелах евреев. После войны стал специализироваться на "звільненні поновлених народів": — Так вот он сказал: "Ми повинні спиратися на зовнішні чинники, котрим вигідна боротьба за незалежну Україну".

Поэтому стремление части нынешней элиты в НАТО обусловлено прожогом Украины стадии руины.

Другое дело, насколько приемлемо такое стремление для самой НАТО.

С точки зрения генералов, мыслящих категориями военных действий, включение Украины в НАТО позволит этой организации решить какие-то проблемы.

Если смотреть на проблему шире, следует учитывать, что современное европейское единство зиждется на определенных демократических принципах.

Наше общество натолкнулось на ряд преград, без преодоления которых трудно думать о соответствии Украинско-европейским критериям:

1. Массовая экспроприация уничтожила предпосылки, которые могли стать основой формирования среднего класса. Структура, когда больше 90% населения влечет жалкое существование, характерна не для Европы, а для Боливии.

Социально-экономическое реформирование и предел собственности принципиально отличаются от того, что было, скажем, в Польше. Усиленное сворачивание технологического потенциала началось после разрыва цепочек связей, чего не было в Польше.

Межклассовая борьба за перераспределение собственности сопровождается уничтожением значительной её части. Это обостряет борьбу за оставшуюся часть.

2. Организации националистической ориентации используют структуры исполнительной власти и в последние годы ведут беспрецедентную борьбу по насильственной ассимиляции граждан не — титульной нации. Действие совершенно противозаконно и антиконституционно, но проводящиеся с использованием властных структур.

Блокируются любые попытки использовать европейский опыт решения подобных проблем.

Просматривается утилитарный подход: значительная часть элиты рассматривает привлечение ресурсов Европы для упрочения собственных политических позиций.

При этом в качестве ответных действий по привлечению Украины к базовым стандартам и ценностям Европы — не наблюдается спешки.

Например, при вступлении в совет Европы Украина взяла на себя обязательство ратифицировать европейскую хартию региональных языков и языков меньшинств. Четыре года проволочек по поводу подписанию и ратификации. 24 декабря прошлого года Парламент принял закон о ратификации. Тем не менее чиновники МИДА заявили, что Хартию на депонирование в Страсбург они передавать не будут. Это соответствует установкам государства, но противоречит позиции политических сил, которые они представляют. Был повод: наличие технических ошибок. Теперь повод: отсутствие Конституционного суда. Группа депутатов обратилась в Конституционный суд в надежде получить заключение, что наши правовые нормы не соответствуют Европейским стандартам. Обращение в Конституционный суд не дает оснований для прекращения действия законов и международных договоров. Готовится обращение к Президенту.

Придирки привели к массовой проверке остальных обстоятельств ратификации. Выяснилось, что протокол №6 — отмена смертельной казни — в Украине не ратифицирован! Голосование показало 228 голосов. Оказалось, что при поименному голосовании шесть из проголосовавших находились в это время в Берлине. Мой голос тоже почему-то оказался "за", хотя в тот день я был в Бундестаге Германии. Об этом был уведомлен господин Тарасюк. Но, неведомо зная что результат сфальсифицирован и документ не имеет юридической силы, тем не менее вручил его Генеральному Секретарю Совета Европы. Ценность этой ратификации крайне сомнительная. Потому что в нашей депутатской практике законы признаются не действующими ("не чин-

ними"). Действительно, ратификация произошла с грубыми нарушениями Конституции, и при малейшем изменении конъюнктуры есть основание признать результаты ее не действительности даже без денонсации.

Это пример того, как строятся отношения с Европой.

"Вливаний" из Европы не будет. За 5 лет Эстония получила сумму, составляющую 800\$ на каждого жителя. В пропорциях Украины это 40 млрд. \$ у нас — 3 млрд. в год. Для того, чтобы занять достойное положение в Европе, нужны вливания такие как в ГДР. Там территория в 5 раз меньше, населения в 13 раз меньше, уровень коррупции ниже, вливалось 100 млрд. \$ в год.

Я думаю, что занять достойное положение собственными силами — а операция на тот рынок и то пространство, в котором Украина была создана и в котором последнее время существовала.

Почему Украина — "между Россией и Западом"? На мой взгляд, Европа — от Атлантики до Тихого океана. Если тот шанс не использовать, тогда будет Азия — от Шанхая до Бреста. При всем уважении к культуре Китая, я считаю, что восточно-европейская и западно-европейская цивилизация ближе друг другу.

Поэтому, я считаю, что обеспечить реальное вхождение Украины в Европу можно не противопоставляя ее соседям, а обеспечив ей достаточный материальный и духовный уровень на основе ее собственного потенциала.

Анатолий ГУЦАЛ

Первый заместитель директора

Национального Института Украино-Российских отношений

Вопрос о вступлении Украины, так же, как и России, в ЕС, может быть поставлен только через 10-20 лет. По ниспадающей идёт и экономически составляющая Украино-Российских отношений. Возрастают товарооборот Украины не со странами Европы, а Азии. Представители России, которые присутствуют здесь — это едва ли не самый тёплый взгляд на отношения России как с Европой, так и с Украиной. Более половины населения Украины хотят вступить в ЕС. За отношения со странами ЕС выступают 28% населения Украины. На вопрос: выйдет ли Украина на уровень жизни ЕС — 25% отвечают: "никогда", а 15% — "через 50 лет". Кстати, в России эти показатели выше. Вообще Россия в плане продвижения в большую экономическую группу сделала больше шагов, чем Украина. Но свою позицию Украина заявила чётко.

То, что президент Клинтон здесь заявлял, что граница ЕС не должна проходить на запад от Украины — это знаково. Знаково и то что большинство "круглых столов" на тему "Украина-Россия" проходит при поддержке западных стран. Украина всегда входила в сферу интересов России, но все дискуссии не повлекли за собой реальных сдвигов.

Сейчас позиции и России, и Украины будут достаточно прагматичны.

Проблема Украины — не в том, что она не может выражать направление своего развития. Проблема в другом. Невозможно решать проблемы экономического выживания, занимая деньги у МВФ и передавая их Газпрому. Нельзя на высоком уровне заявлять разные позиции — скажем, в Брюсселе, Вашингтоне и в Москве.

Третье: и Украина, и Россия далеки от Европейских стандартов. Для выживания надо создавать финансово-промышленные группы. Реальное продвижение к ЕС лежит в переплетении капиталов: европейских, американских, российских, украинских.

К сожалению, реакция на выводы экспертов отсутствует на всех уровнях. России и Украины — это уже не СССР; и Россия — тоже не СССР; единая Германия — это уже не ГДР и ФРГ; и Германия в составе ЕС — это уже нечто третье. Идут серьёзные процессы идентификации. Вместе с тем эти процессы очень тяжело осознаются как политиками, так и, мне кажется, экспертами. Я бы ставил вопрос не только о самоидентификации, но и о некой самоактуализации: понять, почему в современном мире поступают так, а не иначе. Я бы выделил особенности, которые сквозят во всех заявлениях.

Прежде всего это — ориентация во времени. Украина ориентирована в прошлое. Посмотрите, чем занимается наша интеллектуальная элита. Она ищет свои корни. Причём корни не столетней давности, а

тысячелетней и глубже. Чем занимаются политики? Они пытаются соизмерить демократию с тем, что было во времена Богдана Хмельницкого.

Россия мало думает о своём прошлом и ориентирована в далёкое будущее, и постоянно наступает на одни и те же грабли. Потому что не соизмеряет свои планы (а планов, как всегда, "громадьё") с реалиями и с тем, что уже было. А мы видим прямые аналогии с тем, что было в 20-е — 30-е годы, и это отсутствует.

Европа, разумно учитывая интересы прошлого и будущего, живёт настоящим. Америка больше тяготеет к России: прошлое у неё короткое, и она ориентирована в будущее.

Восприятие пространства. Украина оперирует микропространствами, Россия — макропространствами, ей некогда смотреть, что делается на небольших расстояниях. В то же время нельзя сказать, что Европа мыслит категориями макропространств. Объединение европейских стран — это реализация американского проекта. Не хочу сказать, что оно спровоцировано Америкой. Но то, что наблюдаем — это чистой воды "соединённые штаты" Европы. В этом кроется и американское влияние на Европу, и её сопротивление этому влиянию.

Соотношение приоритетов: Украина ориентирована на чувства. Россия — на слова, Европа — на вещи.

Из-за этих отличий мы, говоря об одном и том же, не понимаем друг друга.

Следующий вопрос — институциональный — заложен во внешнюю политику. Транснациональные институты являются единственными значащими факторами, реально действующими во внешней политике. Наступило время международных корпораций, и НАТО, как бы к ней ни относились — это образец мощнейшей международной корпорации. Как любая корпоративная структура, она живёт своей жизнью. Мы не можем говорить, что в этой структуре командуют США. То же самое ЕС.

Поэтому надо приучать политику к тому, чтобы в ней не было заранее заготовленных стереотипов времён холодной войны. Корпорации трансформируются сообразно с окружающим миром. Надо тонко наблюдать, и так же тонко трансформировать отношение к ним.

Один из аспектов, почему нас прельщает Европа: разумный её образ жизни, разумная политика. Но у нас возникают проблемы, как только мы пытаемся внедрять этот разумный подход. Разумное начало в сфере политики быстро вытесняется началом силовым.

Аспект чрезвычайно важный: последние 2-3 года западный мир займётся о развитии человеческого потенциала. Того разумного фактора, который способен творить реально действующий мир, определяет будущее. Это вам Клинтон говорит: "Борітеся — поборете", а своим он говорит: "Учітесь!"

Особенности мировосприятия наталкивают на мысль, что в 1991 году по живому разделили не только территорию, но и наш мозг: одна половина осталась в России, которая ответственна за будущее, за вещи, связанные с иррациональным восприятием, а вещи конкретные остались в Украине. По живому разделили органы и думаем, что всё остальное у нас отрастёт.

Самое печальное — не разрушения. Это уже последствия. Печальна деградация на всех уровнях. Интеллектуальные ресурсы необходимо поднимать на уровень наднациональный. Поэтому я поддерживаю идею господина Лукина.

Весной в Москве я предложил заложить в СНГ принципы разумной наднациональности. Если утратим его, скатимся на обочину.

ДИСКУССИЯ

Сергей ТОЛСТОВ

Институт стратегических исследований

Литва требует за советскую оккупацию 300 млрд. \$. Проблемы, существующие между Украиной и Россией обескровливают обе страны. Транснациональные корпорации служат не объединению, а в каждой из стран ведут себя сообразно со своей выгодой, приноравливаясь к местным реалиям.

Одинаковая ли у нас перспектива в отношении Европы?

Сотрудничество собственных взаимоотношениях облегчит же общую динамику в отношениях с Евроазиатскими структурами. Было интересно мнение господина Кравчука, представителя СДПУ(о), который до последнего времени не был замечен в симпатиях к Евроазиатскому союзу — о том, что путь Украины будет особый. Это объективно. Поэтому что, если вступление России в НАТО трудно представить — то вступление Украины вполне представимо. Россия не может решать этот вопрос, пока у нее существует альтернативная ядерная политика. У Украины этого нет.

Если реформы в Украине уцелеют, и она станет самостоятельной в оплате долгов, она вполне может думать о вступлении в НАТО.

Павло ЖОВНИРЕНКО

Институт стратегических исследований

Реплика на выступление В. ИГРУНОВА:

Сильная Россия — в интересах и Европы, и Украины. С одним условием: Россия — демократическая. Страшит не сила, а безрассудная сила.

Вторая реплика:

Впервые я наблюдаю среди представителей Российской стороны единство в том, в чём едины мы: необходимость демократического развития своей страны, необходимость европейского пути. Насколько это является отражением настроений всего Российского общества?

Третья реплика на выступление В. ГОРБУЛИНА:

"Я хотел бы, чтобы наши отношения оставались равными независимо от наших домов". Не может быть равных отношений между двумя соседями если один — должник второго.

Владимир СПАНДАРЯН

Главный советник Департамента СНГ-2, МИД РФ

"Нам не нужен полигон для обкатки". Для адаптации к западным условиям необходим полигон, так как первые попытки не оправдались. Полигон должен быть: а) достаточно обширным; б) достаточно близким к Западу; в) достаточно независимым и экономически самостоятельным, от России изолированным, этнически однородным (население — русские, чтобы не было соблазна отделения от России. Как вариант — Калинин-

градская область). С возможностью самостоятельных международных отношений, самостоятельного вступления в ЕС. Аналогия с Гонконгом: 1-я и 2-я гостерритории. Эта республика — назовём её Западная Россия — могла бы стать локомотивом, который за собой потянет всю Россию.

Ежи БАР

Посол Республики Польша в Украине

Для поляка нет более интересной темы, чем дискуссия о российско-украинских отношениях. Мы в Европе знаем их все меньше.

Последнее десятилетие свидетельствует о некоторой стабильности. Разногласий всё больше, но мудрость, как всегда, — в поисках сближения.

Опросы этого месяца свидетельствуют: 73% поляков верят в польско-немецкое примирение, 57% — в польско-украинское примирение. Это значит, что люди хотят сближения, независимо от прошлого.

Политический аспект славянства не существует. Так же, как не существует юридического термина "дальнее зарубежье". Славянская Польша идёт к Западу, где славян больше нет.

В НАТОвском аспекте Украине надо активнее сотрудничать с теми её соседями, которые уже вступили в НАТО. Есть объективная опасность того, что вы называете, "новой Берлинской стеной". В интересах всех, в том числе и России, стать полигоном сотрудничества (безразлично где: Литва, Украина, Белградская, Калининградская область), сближения с Европой вместо этой стены.

Недавно один украинский чиновник сказал мне, что Польша должна подожать вступить в НАТО. Но мы и так опоздали. Мы только сейчас начинаем осознавать, насколько мы далеки от настоящей Европы. Идти в Европу надо вместе, и как можно быстрее. Никто никогда не ждет. Польша была бы совсем другой, начни она это в 45-м году.

Людмила ПЕКАРЬ

независимый политолог

Разные источники, иногда диаметрально противоположной политической ориентации, в том числе и чиновники НАТО, зачастую высказывают одну и ту же точку зрения: Украина нужна Западу лишь для того, чтобы привести к нему Россию. Весьма актуально сегодня motto: "Путь Украины на Запад лежит через Восток", "Украина — мост для России на Запад". Механизм — как это сделать — почему-то не обсуждается, и здесь тоже не обсуждался.

Существует ментальность, связанная с территорией. Она чрезвычайно прочная, действует тысячелетиями. С ней нельзя не считаться. Более того — её следует интегрировать в любую стратегию, которую хотят воплотить на этой территории. Именно так в Киевской Руси укоренилось христианство.

Практически не изменилась ментальность бывших огнепоклонников, удачно внедренная в 7 веке в мусульманство. Именно её понимание позволяет понять, что сейчас на Ближнем Востоке происходит.

Итак, пусть "на иудею" "заработает" такая большая сила, как ментальность территории.

В ментальном аспекте Украине присуща лабильность, сформированная геополитической ситуацией: между Западом, Турцией, крымскими татарами, Россией. Цепь предательств, о которых вспоминал господин Алексеев, легко объясняется объективными причинами, влиянием геополитической лабильности на личность. В отдельных случаях, как в случае с Выговским, непредсказуемый результат приносил беду. Но в среднем, когда личные амбиции не начали доминировать в поведении лидеров, в раскладе многовекторности в каждой ситуации история выбирала оптимальную направленность на выживание.

Александр РЫБАЛКО проект МФК

История не имеет сослагательного наклонения. Но, раз этот вариант реализовался, он доказал право на существование. Украина стала достаточно развитой, не вымерла, хотя её и уводили в рабство, а теперь выбрала независимость именно благодаря этой лабильности.

России лабильность не присуща. От киевских княжичей, правивших приволжскими землями, на этих землях логично стала доминировать другая ментальность, возможно, и под влиянием татарской близости, в которой существенную роль играла экспансия. Учитывая сказанное господином Игруновым, если Россия будет выбрана как полигон для некоей дисциплинирующей политики в рамках не важно какой организации, будь это НАТО, ОБСЕ или другая — идея мировой дисциплины так же легко внедрится в эту ментальность, как идея победы коммунизма во всем мире.

Это будет дисциплинировать восточные соседние страны. Другой вопрос, возможно ли отойти от традиционного представления об усилении военного потенциала не в виде противостояния, а в виде всеобщей дисциплины, где каждый локальный конфликт будет рассматриваться как особая точка.

Не вижу препятствий к тому, чтобы такая идея в будущем — например, в 2020 году, который здесь неоднократно упоминали — стала очевидной: Россия как полигон для общедисциплинирующей стратегии. По крайней мере, гораздо раньше, чем "Европа от Бреста во Франции до Владивостока".

Леонид ТУПЧИЕНКО Директор института региональной и глобальной безопасности

В 1991 году мы в этом зале встретились впервые.

1. Замечание о деликатности разговора. В "обращении" предлагается триаду Запад—Украина—Россия сократить. Запад сближается с Россией,

а Украина? Это ее дело. Это встревожило даже господина посла Канады. С одной стороны, Украина рванулась в европейское пространство, не имея для этого оснований. Это поставило ее в ложную ситуацию: ее признали, но не принимают. С другой стороны — это прекрасный шанс.

2. Посмотрим глобально на российско-украинские отношения. В мир надо идти с едиными мерками, а ни одного зарубежного посольского здания бывшего СССР Украина не получила. Передышки, которую нам дала история, надо использовать не для похода к Западу, а для самоидентификации. С постсоветского пространства надо убрать старые связи и строить свою модель отношений на равноправной основе.

3. Использование ОБСЕ как возможной структуры Большой Европы. Маленький аналог: СНГ. Российские газеты уже написали: "СНГ приказал долго жить, Россия строит стену между республиками, вводит визовый режим".

СНГ действительно был организацией для развода. Но мы развод не завершили. Перспектива — в нормальных отношениях между людьми.

Кристиан БЭК ведущий эксперт Департамента политического анализа и планирования МИД Франции

Мы никогда не забудем, что украинская принцесса была королевой Франции, и того, что Россия — часть Европы. Обе страны — члены главных европейских организаций. При разделении их получилась уникальная политическая конструкция. Но в Европе уже бывали сложные политические конструкции, завершившиеся благополучно, — например, между Германией и Францией.

Россия не заинтересовалась выполнением пункта D Договора Европейского Союза об общей безопасности (Амстердамское соглашение), и своего отношения менять не собирается. Почему? Украина мыслит по-иному. В июне 1993 года Европейский Совет в Копенгагене разработал объективные критерии, и сегодня о странах — кандидатах на вступление в Европейский Союз судят по выполнению этих критериев. Это верховенство права, полностью рыночная экономика, другие европейские стандарты. Мы не хотим стены между Европой и Украиной — это не Запад, а коммунисты возводили стену между нами.

Павло ЖОВНИРЕНКО Институт стратегических исследований

Любой поиск "третьего пути" создает что-то вроде Ирака или Северной Кореи, или Ливии. Мы привыкли жить в Союзе? Мы будем жить в Союзе. Только он будет заканчиваться французским Брестом.

Владимир КОРОВОВ
Херсонское отделение АСУ

Не треугольник, а 4-угольник, потому что есть две Украины; каждая давно определилась в приоритетах; восточных и западных. Вопрос ориентации во внешней политике — это вопрос, по сути, внутренней политики, самоидентификации. Из нашей дискуссии выпала подводная часть айсберга (приводятся данные опроса в Херсоне: отношение к НАТО).

Владимир ЛУКИН
Вице-Спикер Государственной Думы РФ

Уважаемый посол Польши не прав: политический фактор славянства существует.

Многие считали, что Европа разделяется там, где разделяются католичество и православие (Греция не входит?).

Я считаю, что славянство существует.

Тут говорили, что Россия плохо относится к Украине. Я считаю, Украина плохо относится к России: например, в ООН мы крайне редко вместе голосуем.

Относительно имущества: мы договорились о "нулевом варианте", а европейский принцип — выполнять договора. Нас будут уважать, если мы будем координировать действия.

Китай для нас опасен. Поэтому надо с ними дружить.

Я не случайно говорил, что существует фактор "китайского мира" в широком плане. Гонконг и Макао -- это лишь первые варианты. Я хочу, чтоб в Украине понимали: если не станет России, игра начнется совсем другая. Если вы одни пойдете в Европу, можно немножко "пересинтегрироваться". Парадокс Украины в том, что лишь кооперируясь с Россией, она может отстоять свою идентичность в Европе. Одна вряд ли отстоит.

UKRAINE BETWEEN RUSSIA AND THE WEST.
STRATEGY FOR THE FIRST DECADE
OF NEW MILLENNIUM

CONTENTS

APPEAL "FOR LARGE EUROPE"	152
UKRAINE BETWEEN RUSSIA AND THE WEST	
W. SCHNEIDER-DETERS, Director, Friedrich Ebert Stiftung Cooperation Office in Ukraine	155
UKRAINE BETWEEN RUSSIA AND THE WESTERN EUROPE	
E. HEYKEN, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the FRG in Ukraine	160
UKRAINE BETWEEN RUSSIA AND THE WEST	
C. BACK, Centre for Analysis and Planning (CAP) Leading expert of the Department for the political analysis and planning of the MFA of France	162
RUSSIA, UKRAINE AND NATO	
J. SHERR, Center for Conflicts studies (UK)	167
S. PIFER, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the USA in Ukraine	175
D. FRASER, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Canada in Ukraine	177

FOR "LARGE EUROPE"!

The address of the organizers of the "Ukraine between Russia and the West" international conference

A lot has changed on the continent of Europe on the borderline of the millennia, ten years following the downfall of the Berlin Wall and the demise of the bipolar geopolitical system. Political processes in the world and in Europe, in particular, often evolve in opposite directions. On the one hand, many countries voluntarily surrender part of their sovereignty in favor of regional and world international structures, on the other hand, there is a perception of "the wind of isolationism" blowing harder and harder. The ideas of a unified universal world, dominant in certain social groups, are contested by opportunist myths, based on the allegiance to "native soil" and national traditions. "Globalists" keep arguing with statehood-nationalists in all countries of our continent without exception. However, while integration trends are dominant in Western Europe, in Eastern Europe there are processes in progress of establishing and strengthening newly independent states that regained their sovereignty, following the collapse of the totalitarian system.

Today, the dividing line runs along the eastern borders of the European Union and NATO countries. It is here, that Western Europe and Eurasia border on each other, the two branches of the integral European civilization. While giving a reminder of this, we would like to point out the fact that here we deal with an intra-European frontier and stress the word integral. We are all united by the eternal Christian values, democratic principals, originating from Greece that is Christian now, world view, ethical and esthetic ideals of European culture. All this, by far, exceeds factors that divide us, and if political leaders in our countries, while constructing the new "after Yalta" Europe, approve and fix this division, that emerged in the years of "cold war", we should consider it to be a forgetfulness of our fathers' and

forefathers' behests and ignoring present-day aspirations of the peoples.

No one should have an illusion that today more economically developed countries and blocs are capable of imposing their will on countries that are still in a state of deep crisis caused by the change of socio-political formations. The proponents of globalization have no right, in our view, to make their point of view absolute and believe that they know the ultimate truth. However, even the most radical of them understand that in the nuclear age it is impossible to make the world accept some single set of ideas by means of arms. But still, they are attempting to divide the world into those who would establish the rules of the game, and those who would obey these rules — by means of money, modern technology and the "gold", not "iron", curtain, being now artificially created.

It is no secret that there are forces that would want to have such a curtain put in place on the frontier between Western Europe and Eurasia. Also, it is no secret that in a number of countries of the former "communist world", a considerable portion of the establishment is ready to approve of such a curtain descending (and the sooner the better), but on condition that their country is on the western side of it. It is our conviction that such a position is in contradiction with the interests of Europe and the whole world.

A stable Europe is only possible on condition that there is no line of division in its territory. Only in this case, tensions among the continent's different parts will cease completely or, at least, be significantly reduced. A utopia would be a belief that all post-Soviet states could join the European Union and NATO in the immediate future. However, even today it is possible to start the formation of a unified "large Europe" by using numerous flexible agreements, interstate, political and economic structures, knitted together as a road intersection (the "spaghetti" type).

Moreover, the current processes of transformation and integration in both parts of Europe create objective preconditions for joint resolution of problems common to the whole continent without a slightest manifestation of latent

dictate on the part of either side, at that. Productive work on putting in place an all-European security system is possible. Evidently, binding-for-all norms of friendly cooperation of different countries of the continent are needed to be observed on a compulsory basis by all European countries. In other words, there is a need for an All-European Charter that would stipulate the principals of societal democracy and guarantees of observance of basic human rights and liberties.

We believe that the concept of "changes for the better through rapprochement" may be implemented only when the destiny of the continent is decided upon not only by politicians, but also by the European countries' public. To succeed, coordination of joint efforts of state and interstate structures is required, on the one hand, and of public organizations, on the other hand. Proceeding from these premises, we would like to initiate an international public movement "For large Europe" and move that participants to this round table discussion support our initiative. We believe in the future of "large Europe", being aware that it may come about only through joint effort of a great number of people.

Director of the International Institute
of Humanitarian and Political Studies

V. Igrunov

President of the Atlantic Council of Ukraine

V. Grechaninov

Vice-President
of the Atlantic Council of Ukraine

O. Kokoshinsky

Director of the Cooperation Office in Ukraine,
Friedrich Ebert Stiftung

W. Schneider-Deters

Director of the Ukrainian Branch
of the International Institute
of Humanitarian and Political Studies

V. Malinkovich

Winfried SCHNEIDER-DETERS

Director, Friedrich Ebert Stiftung Cooperation Office in Ukraine

UKRAINE BETWEEN RUSSIA AND THE WEST

I welcome you in the name of Friedrich Ebert Stiftung. With your permission I would like to make a few — personal — remarks.

Ukraine's relationship with Russia on the hand and her relationship with the European Union on the other cannot be separated from Russia's relationship with the European Union — and from Russia's relationship with the USA. Therefore, I suggest that we take a look at this implicit aspect of the subject of today's round table discussion, before we deal with the announced topic: "Ukraine between Russia and the West".

European Confederation

A few days ago, on the 2nd of June, the American President Clinton was rewarded the Charlemagne Prize of the German city of Aachen — where the Emperor Charles the Great lies buried — for his "special personal merits", in particular for his services, among others, to the "protection of human rights in Europe", and "... for his support of the enlargement of the European Union".

In his speech President Clinton appealed to the Europeans to "complete the unification of the continent". "Russia", he said, "ought to be an integral part of the European continent".

The American President was using the ambiguous rhetoric of European politicians: geographically, Europe is not a continent (*terra continens. lat.*), at the most a subcontinent. The Ural mountains are not the "Great Divide", that separates Europe from Asia; General De Gaulle's "Europe from the Atlantic to the Urals" is an absurd concept. To define Russia "fully" as a part of Europe — as President Clinton said in Aachen — is equivalent to defining Europe from the Atlantic to the Pacific.

Contrary to those politicians, who use the term "Europe" in order to exclude European countries from the European Union, the American President clearly called upon the Europeans, "... to keep the door of the European Union open to Russia."

As it is now, the forthcoming "small" eastward enlargement brings the European Union to the verge of an institutional infarction. After the accession of new members it will become even more difficult to achieve a common political will. Thus Poland is demanding — even before its admission to the European Union — that military intervention by common European armed forces must not be undertaken without the

consent of NATO, that is to say, not without the permission of the United States of America.

The admission of Russia — even if compatibility with the European Union were assumed — would obstruct the process towards a *political* union; it would reduce the European Union to its former status of a politically impotent *economic* community. This may be the *arriere-pensee*, the perfidious idea in the back of the mind of the advocates of Russia's accession to the European Union — in the USA, in Russia and in certain member states.

However, the European Union — this small western peninsula of the Eurasian continent — needs Russia; it needs the continental dimension of the Russian Federation, in order to be able to participate in the global game, that is to say, in order to be able to autonomously shape its destiny in the 21st century: "The European Union must become an autonomous player capable of political action in the multipolar world of the 21st century" — as Germany's foreign minister, Joseph Fischer, said in his address to the European Parliament in January last year.

But Russia still has a conception of herself — although it may be controversial — that does not allow her to cede national sovereignty to the European Union: "We are a continent of our own ... our norms diverge from European norms, because we have different values..." said the Russian writer Victor Pelevin at the PEN-Congress in Moscow in May this year.

Thus, on the one hand, Russia cannot — and does not want to — become, a member of the European Union; on the other hand, Russia must not and does not want to be — excluded from "Europe".

The solution to this dilemma is a supra-structure, which comprises both, the European Union as well as the Russian Federation, in concrete terms: a *European Confederation*.

Thus, the hitherto unclarified relationship between the European Union and Russia may have a realistic perspective in the notion of a "Greater Europe", which exceeds the limits of the enlarged European Union.

"Northern Hemisphere Security Organization"

President Clinton called upon the Europeans to keep the door not only of the European Union open to Russia, but also the door of NATO — although this appeal should have been made to Americans rather than to Europeans. Unfortunately, President Clinton gained this insight only now that he is about to leave office.

After the dissolution of the Soviet Union and the collapse of expansionist communism NATO lost its original *raison d'être*. The

reconstruction of NATO into an organization comprising the whole of the Northern Hemisphere, that is to say, the incorporation of Russia into some kind of Northern Hemisphere Security Organization — would have been the most appropriate reaction to the end of the Cold War. A tripolar structure allying North America, Western and Central Europe and Russia — with her North Asian dimension — would have formed the most effective system to secure peace in this part of the world.

The United States do not need NATO for protection from outside aggression in their own Western hemisphere. In order to meet security requirements in Europe, NATO must be "europeanized"; a continuing American predominance in NATO will be interpreted as the USA's intention to use NATO as an instrument of American intervention in European affairs.

The European NATO states must build up their own common military structures, which give them equal weight in NATO — not only for the limited purpose of the so called "Petersberg Tasks", which are only a timid attempt of European emancipation. The European Union must reorganize its armed forces into mobile expeditionary units in correspondence with European security requirements.

Under the benevolent protectorate of the USA the member states of the European Union neglected their military capabilities and failed to adapt them to the new conditions after the end of the Cold War. The military intervention of NATO on the Balkans demonstrated the whole extend of the military impotence of the European NATO-members — and their complete dependence on the USA. The German Minister of Defense, Rudolf Scharping, admitted in an interview (*Der Spiegel*, 20/2000) that "Kosovo" revealed, that the equipment of Germany's armed forces was to a large extent unserviceable for the future.

America's military power is no problem for the European Union. The global hegemony of the USA is based more on the power of its economy and its technology — yes even on the influence of its "culture" — than on its military power. It is America's "soft power" (Joseph Nye / Harvard), which is challenging Europe. The economic and technological dynamism of Europe's daughter America threatens to send America's mother Europe into the old-age home.

Europe only wishes, that the US American government does not — as strong political forces demand — identify the national interests of the USA with global predominance of the USA. The Pentagon's strategy of restraint still has Russia in mind; why else does the USA ministry of defense insist on a reduction of war heads in START 3 not below 2000 to 2500 units? (Meeting Clinton — Yeltsin in Helsinki, March 1997 and G-8 summit in Cologne, June 1999)

The USA is not a "predatory animal", not a tiger but rather "an elephant, that intimidates by dint of its mass" (Josef Joffe: Die

Reifeprüfung, in: Die Zeit, Nr.23, 31.05.2000, S.1). Although the USA are too democratic within their borders in order to be dictatorial abroad — as Zbigniew Brzezinski writes — Europe does not accept America's benevolent hegemony any longer.

Security in Europe is safeguarded best by economic integration of Russia into European structures. Military-industrial cooperation of the European Union with Russia and Ukraine — for example the project of a militar transport airplane on the basis of An-7X — would have formed a strong economic backbone of security in Europe. But under the pressure of the European aircraft industry European governments rejected the offer of Russia and Ukraine to cooperate in the development of a new generation of a large transport aircraft. This refusal implies not only an expensive subsidization of an industrial sector at the expense of military efficiency; it is downright political myopia, which demonstrates that European political leaders have no strategic vision. The German Minister of defense, Rudolf Scharping (Der Spiegel, 22/2000) refers to "European priority in armament procurement", but lie excluded Russia and Ukraine. Obviously the principle of primacy of political decisions is valid only vis-a-vis military command, but not vis-a-vis the private military-industrial complex.

It is to be hoped that Americans political leaders are more farsighted and do not succumb to the temptation of creating a protective shield only for themselves — either giving in to isolationist tendencies in the American people or trying to safeguard their unchallenged global capacity of action against extortionate threats of ABC — terrorist attacks.

Ballistic missiles equipped with chemical or biological agents in the hands of irrational regimes in Asia endanger the European Union and the Russian Federation to a much higher degree than the United States of America. I wish to draw your attention to the fact, that — once Turkey will have been admitted into the European Union — two of the states which American politicians like to classify as "rogue states", be direct neighbors of the European Union.

But the threat that emanates from terrorism does not endanger our existence. Preventive measure's have to be appropriate: Adequate defense comprises not only cosmic shields against missile attacks, but preventive military interventions — and political and economic prophylaxis.

I think Europe has to rely more on security *policy* than on security *technology*, which can only convey the illusion of invulnerability. To perceive invulnerability as a real possibility is an expression of the insular mentality of Americans, who throughout history have been protected from outside attacks by two oceans. The Europeans ought to take notice of the security desire of the American people, which is reflected in the broad consensus in the American Congress, and not object to the modification of the ABM Treaty, to which they are not a party anyway.

Russia's refusal is most likely negotiable; as President Clinton's recent visit to Moscow revealed, Russia's new President reacted "rationally" to the — in European perception — "irrational" project of a rocket-proof America. Europe, that is to say, the European Union, ought not to take shelter behind America's shield; this would further increase Europe's dependence on the USA — in the spheres of technology, information etc. Europe should build up its own — active — interventionist capabilities against the threat which results from the proliferation of ABC and ballistic missile technology and not spend money on an expensive — and technically dubious — passive defense system. Europe needs its financial resources for the reconstruction of its Eastern part, that is, in order to overcome the economic consequences of the division of Europe.

"Kosovo" was a rousing experience for the Europeans. And yet, the formation of a common European military structure — of a European Defense Union — is a tedious process with minimal progress. Here the American National Ballistic Missile Defense initiative is of help to the development of a European defense identity. By building a *national*, that is to say, only American territory protecting defense system against long distance ballistic missiles, the USA itself is loosening NATO's cohesion. America's withdrawal from the common security principle forces Europe to mobilize its own forces instead of leading the sheltered life of an American protectorate. Thus America is a actually urging Europe to finally emancipate itself; Europe ought to welcome this chance, which America is giving it.

UKRAINE BETWEEN RUSSIA AND WESTERN EUROPE

When I think about the title of this seminar I think not only of Ukraine but also of Germany.

Geographic is a decisive factor in politics and history of a state. Germany is situated — together with other countries — in the centre of Europe and is surrounded by nine countries. In the second half of the 20th century the dividing line between East and West went directly through what is now the reunited Germany "The FRG belonged to the West, the GDR belonged to the East": that was the somewhat simplistic reality up to ten years ago.. In other words:

Germany has a lot of experience with being between" If I would use the conventional palton of classification in terms of East and West, I would say that Germany clearly belongs to the West: German is member of the EU and NATO. Germany owed after World War II her freedom and security to a large degree to the USA and has always maintained close relations with the USA in political, economical and cultural terms. The principles that rule the German state and society are democratic, parliamentary and within the rule of law, But this is not the whole truth. Already 30 years ago, 1970, with the treaties of Moscow, Warsaw and Prague, we prepared the way for a constructive relationship with the East. And today — 10 years after the dissolution of the Bloc-System the former boundaries between East and West have either disappeared or have become vague and volatile. They have lost very much of its devising force.

This development makes it easier to understand the fundamentals of Ukrainian foreign policy.

Ukraine is surrounded by neighbours, who all to a greater and lesser degree participate in the formation of a new architecture in an enlarged Europe.

There is the membership in the Council of Europe, there are Ukraine's neighbors who will become in the next few years members of the EU and — if I am not mistaken — all work together in the PfP-Programme of NATO. All these neighboring countries have, furthermore, intensified these economic, cultural and scientific cooperation with western Europe countries.

Is it an error to say that the West is open and that the East also is open today?

Ukrainian foreign policy has been very successful. I remember the year 1997 as one of the most important years of Ukrainian foreign policy:

The conclusion of the friendship treaty with Russia and the settlement of the Black Sea fleet.

The signing of the friendship treaty with Romania in spite of very difficult problems, the Common Declaration between Ukraine and Poland on Reconciliation.

The Charta on distinctive partnership with NATO (at the same time Russia also signed such a basic document with NATO).

As a result: Ukraine has no enemies but many friends. It conducts a well balanced policy with the West and with the East.

In my view it would be a bit artificial to use the terms of an alternative "between Russia and the West". I do not want to belittle differences that exist between what is perceived as the West on one side and Russia on the other side. These differences exist: history, geography, mentality, living standard — interests shape these differences. But the differences are not exclusive ones.

Finally, I would like to point out that we observe in our common part of the world a forward development, there is no stagnation. We are building a new architecture in Europe. It is a difficult process, there are sometimes contradictions and setbacks. But on the whole we move forward, and the Ukraine is a part of it.

UKRAINE BETWEEN RUSSIA AND THE WEST

Thank you Mr Chairman. I am very honoured today to have been invited at the Institute of International Relations to give a contribution to the very interesting debate about "Ukraine between Russia and the West".

Before starting, I would like to stress the spirit in which I have prepared my talk, which is one of frankness and openness. The views I will expose are therefore my own, and do not necessarily reflect my government's position.

Ukraine's political and economic evolution is as important for the rest of Europe as for Russia. Since the beginning of its independence in 1991, Ukraine seemed to occupy a special place between Russia and the West as a "pivotal nation" with an uncertain future. Now, the fact that Ukraine is an independent state is no longer questioned. There is little doubt that the country is committed to democracy, as three presidential, as well as parliamentary, elections have proven. Furthermore, there are no real threats to Ukraine's unity. Differences that do exist on a national level are considered democratically. During its eight years of independence, the country has been successful in finding a place in a greater European context, rather than as a buffer zone between NATO and Russia, or as an appendage of Russia, and has been an important player in security and political arrangements of the region.

Despite a multipolar and well balanced policy between Russia and the West, Ukraine regularly showed its intention of integrating Europe one day. Ukraine's European choice is not in contradiction with the development of a strategic partnership with Russia and the United States, as the recent visits of the Russian and American presidents showed. The Partnership and Cooperation Agreement (APC) signed in Corfu in 1994, and which came into force in 1998, provides a legal framework and the mechanisms for the development of a close relationship.

The adoption at the Helsinki's summit last December of a Common European Strategy vis-a-vis Ukraine is a recognition of the "European vocation" of Ukraine. Visits of officials from European states as, for example from the French side, Mr. Chirac, Mr. Vedrine, or recently the General Secretary of the Quai d'Orsay Mr. Hennekine, constituted a clear political message welcoming the European goal of Ukraine.

Before going further, let me say a few words about the European Union. The European Union is not an international private club. It is a

Union of European states that have voluntarily given up a substantial part of their sovereignty. Since the 1951 Coal and Steel Union, it has grown into an enormously complicated and powerful Union that has created a unified market of 350 million people and removed all internal borders. The Union is constantly on the move. At each period of enlargement, the rules of the EU have to be adapted to a new situation. Consequently, nobody knows what the EU will be, even in the next ten years. The last Treaty of Amsterdam obligates the Union to define common strategies in areas of notable interest to the Member States of the Union. The external message of the strategies is clear: they confirm the resolve of the EU to enhance and develop its relationship with new partners.

The strategic partnership linking the European Union and Ukraine is illustrated by the fact that the EU remains the largest financial donor to Ukraine. Conceptually, the Common strategy about Ukraine is based on an analysis that define the promotion of the rule of law and the consolidation of democracy as the basis for future relations between the Union and Ukraine. The political message is clear: a democratic Ukraine is a strategic partner of growing significance for the Union. Nevertheless, there are two contrasting images of Ukraine. The first is that of Ukraine abroad. Ukraine has managed to build a reputation as a constructive interlocutor and gained growing respect. It was the first former Soviet Union country to establish a partnership with the EU, and to sign a Charter with NATO in 1997. It took early steps to relinquish its nuclear weapons, sent peacekeepers to the Balkans, and is a guarantor of peace in Moldova, and a member of the Council of Europe and currently of the UN Security Council.

There is however a second Ukraine. Domestically, Ukraine is in urgent need of reform. The contrast between Ukraine external success and its internal needs is real. Ukraine's political structure is volatile, it lacks a fully developed civil society, needs to improve standards of governance and respect for the rule of law, and has an economy in urgent need of reform.

Pressure to change and transform the economy towards a more open market system is building from abroad and from within Ukraine. There is now a sense that changes are about to begin with determination in Ukraine. Most important is the new reform axis between Parliament, the Prime minister and the President, giving some hope for transformation. The recent elections may be interpreted as a sign of public support for reforms and pragmatism.

But short-term concerns remain, particularly over debt repayment and the dependence on Russia in the sector of energy. Ukraine is suffering from an inadequate use of the IMF's funds in financing the budget deficit in spite of constituting financial reserves, a lack of structural

reforms especially in the field of industry, and a lack of legislation to promote the private sector — especially the small and medium enterprises — and to attract foreign investors.

The fact that, thanks to the future enlargement, the European Union and Ukraine will share a common border presents new challenges and shows the necessity to overstep geopolitical considerations about Ukraine between Russia and the West. From a political point of view, Ukraine's European choice implies a development of the partnership with Russia in parallel, according to Mr. Tarassiuik who said "Instead of thinking either the West or Russia, we must say that we are ready to cooperate with the West and with the East". A closer cooperation with Russia is part of the rapprochement with the EU, as it can help the Ukrainian economy develop. It is all the more possible as the two countries do not compete in this area because they have different goals: while Ukraine strives for membership in the EU in the future, Russia is interested in deepening partnership and cooperation with the European Union.

The final target of application for membership must not be only declarative, but itself requires a lot of preparation and needs to involve all members of the society. As far as the European choice of Ukraine seems to be popular almost within the elite — but remain theoretical for the rest of the population — a special effort of pedagogy must be done towards the population itself. In this respect, Ukraine needs deep and comprehensive societal change. A coordinated public awareness campaign and wide public engagement in the process are needed. All civil society actors in Ukraine, including Non Governmental Organisations and mass media should find their role in addressing relevant issues. The EU itself has to make a special effort of pedagogy about the stakes and implications of a application for membership, in order to develop a real "EU culture" in Ukraine.

To some extent, relationships between Ukraine and the EU can be summed up by the phrase "lots of talk, little walk". The existing gap between Ukraine's political intentions and practical actions needs to be bridged. Ukrainian decision-makers are aware that Ukraine is not ready now to integrate the EU, and has to resolve a lot of problems on the long road to European integration. Ukraine's wish for a stronger statement or intent from Europe to consider Ukraine for future membership, as a motivation for reform, is considered premature in the EU. Ukraine should strengthen its performance and then argue its case from a stronger position.

Even if progress has been made, with an increase in GDP for the first time in the decade, an increase in government revenue, a restructuring and sharper focus of government ministries and the beginnings of reduction in the bureaucracy, much more needs to be done: the Ukrainian

government policy has to improve the quality of decision-making, speed up economical reform, support the private sector, open the economy to competition and foreign investment, fight corruption and organised crime and reduce the size of government's involvement in economical activity.

In this regard, full implementation of the PCA first should serve as a solid basis for the transformation of the Ukrainian economy into a market economy. The Common Strategy of the EU, held during the Helsinki summit, has to be implemented, all the more as it defines areas for practical cooperation in fields such as the consolidation of democracy, the rule of law and public institutions, foreign and security policy, economic and social integration, energy and nuclear safety, justice and home affairs. As the instrument of the implementation of the Common Strategy, the TACIS programme is to focus on three fields that concern institutional, legislative and administrative reforms, the private sector, and a special assistance to the social consequences of the transition. It means concretely that the EU financial support till 2003 is to focus on the development of a civil society and on education, the support for small and medium enterprises, the reform of the energy sector, the creation of a modern banking system, and the development of a welfare policy!

The role of regional development is important too in European integration, all the more as the union of Nations tend to move towards a union of regions. Regional integration foresees the establishment of direct contacts between Ukrainian regions and those of the EU member-states and candidate-states. This process would gradually lead to a major shift of the rapprochement process to the regional and local level, widely involving territorial communities and individual citizens. In this regard, decentralization has yet to be recognized in Ukraine, and the EU experience has yet to be learned and apply. All these measures will help Ukraine to integrate the world trade, in parallel with the possibility of joining the World Trade Organization, which is itself a first step in the perspective of a free trade agreement with the EU.

The fact that relationships between Ukraine and Russia are evolving towards less emotion and more pragmatism, as it was visible during the visit of Mr. Putin, is very positive. Actually, the obligation for Ukraine to pay its energy debts to Russia gives a chance to Ukraine to implement normal and safe economical relationships, and can finally contribute to the strengthening of Ukraine's independence.

Concerning security issues, Ukraine also needs to energize its cooperation with NATO, especially in the sphere of defense reform, in order to implement Partnership for Peace commitments. According to the Ukrainian representative for NATO, M. V. Khandogiy, "a passive posture or,

even worst, an opposition to everything linked to NATO, could provoke an international marginalization, or even an isolation of Ukraine, and then deprive it of all its means of participation in the setting up of a global security system in Europe".

To sum up, Ukraine must continue to develop the relationship it has built with the EU, North America and Russia. Thus, Ukraine should: focus its relationship with the EU on implementation of existing agreements and planned reforms; continue to engage dialogues on the PCA as a guide for ongoing reform and relationship building with Europe; take a positive view of the Common Strategy and take advantage of the assistance offered by EU partners; implement its part of the arrangements in NATO's Partnership For Peace; generate public support for reform; improve information of the public about the work of the executive, parliament and the Cabinet of Ministers; implement a public relations campaign; improve the administrative function of the civil service by educating it about its role in the overall transformation process; continue to reduce the bureaucracy; continue to develop market mechanisms; improve transparency in the process of decision-making; change the current priority of placing politics before economic reforms; fight crime and corruption through continued administrative reform and opening up of the economy.

The EU and West also have tasks in helping Ukraine be a strong player and partner in eastern Europe. The EU should: not underestimate what has been achieved in Ukraine so far to encourage it to continue this difficult process; continue to place pressure on Ukraine to implement the economic and other policies it has initiated; help to reform the economy through well-focused technical assistance, concentrating on immediate high priority needs; improve the effectiveness of its assistance programmes in consultation with the Ukrainian government; focus its educational and cultural efforts especially on the under 35 years' old people; encourage strong and healthy links with Russia. Implementation of reforms is the best way for Ukraine to join the community of western democracies. Ukraine has now to demonstrate its willingness to integrate EU one day by moving toward more democracy and economical reforms. However, integration in the EU should not be an ultimate goal, but an instrument to achieve stability, peace and well-fare. The target of the Common Strategy is to show that the door remains open to Ukraine, and that EU enlargement as a whole must be handled in ways that contribute towards, rather than hinder, the breaking down of barriers in Europe. The upcoming EU-Ukraine summit in Paris will be an important milestone in this direction.

James SHERR
Center for Conflicts studies (UK)

RUSSIA, UKRAINE AND NATO

NATO has always been at its strongest when it has recognised its own limitations.

Today NATO has an important role to play vis a vis the Russian Federation and Ukraine; indeed, its potential role is greater than many realise. Yet at a moment when both states are making critical choices — choices which will not only affect their relations with the West, but their character as states — NATO's role might not be decisive. The Common Security and Defence Policy¹ has the potential to strengthen the influence of NATO as well as the EU in Russia and Ukraine, but it will only do so if we approach these two countries objectively and if we are equally objective about how each of them perceive us.

The question, "how will relations develop between NATO and Russia?" is not a first order question. Today the first order question is "who is Vladimir Vladimirovich Putin"? In answering it, one must avoid predictions — surprise is the norm in Russian politics — but we can not only say who Putin is, but why he is. And of these two questions, the latter is the more important.

I will try to answer the question "why Putin?" on two levels, the first sociological (in terms of people), the second in terms of the character of the Russian state. The unkind thing to say is that Putin represents the coming of age of those whom the Russians call *molodye volki*, ("young wolves"). In dispassionate terms, what distinguishes this group is its belief in a strong state coupled with a total lack of nostalgia about Communism. Indeed, their greatest indictment of Communism is not that it was intolerant or undemocratic, but that it weakened the country and squandered its resources. The Putin generation believes in business, it is intelligent and self-confident; many of its members have made money and have achieved personal success. They want Russia's economy to be equally successful but they are not nearly as concerned that it be open or liberal. And not all members of this generation view tolerance as a virtue. With mounting frustration and anger, they have seen the clan based rivalries and criminalities of the Yeltsin system destroy the promise of the Yeltsin era: that the disintegration of the Soviet Union would usher in "the revival of Russian statehood". Instead, they have witnessed Russia's fragmentation and enfeeblement. In a similar spirit — mounting cynicism and resentment — they have also witnessed NATO's "transformation" not into an organisation that plays a progressively diminishing role in Europe but a progressively dominant role in it. For eight years, history has been made in Europe, but it has

not been made by Russia. In the mainstream Russian perception, "NATO—Russia partnership" — and international law — have bound NATO just as much as NATO has wished to be bound by them.

Dominant these perceptions now are. In the wake of the 1998 financial crisis, the enlargement of NATO and the Kosovo conflict, they not only characterise a distinctive group, they have come to characterise the mood of the country as a whole. Whether this mood will produce secular change in the way Russia functions, in what Russia is, is too early to say. But the energy and determination which exists should not be underestimated.

This brings me to the second level, the Russian state. During the Yeltsin era, the Russian Federation was a state in terms of international law and diplomatic courtesy. But in terms of practical reality, it was far less a state than an arena upon which powerful interests ruthlessly competed for wealth and power. Putin and his supporters are determined that Russia should be a coherent state and act like one. To this end, we can expect he will deploy not only the levers of presidential power, but the resources — "informational" and not just coercive — of the former KGB.²

The challenges for the West in dealing with Putin's Russia are likely to be twofold. First, under Putin we may at last see a government addressing Russia's fundamental problems, if not necessarily by means that we care for. The second challenge is that Putin wants good relations with the West. There is every likelihood that a serious effort will be made to engage Western business and, at last, create the sort of legal and economic environment that will engage them. The alliance with Anatoly Chubays (should it endure) could prove to be of the utmost importance. There are also indications that Putin will be interested in improving relations with NATO and not just other Western bodies (such as the EU) at NATO's expense. Braving the hazards of prediction, we should not be astonished if Putin shows that he is willing and able to deliver on arms control (e.g. START II) — indeed willing to expand the boundaries of negotiation and agreement (e.g. ABM Treaty revision).

Then why are these "challenges" challenges? First, because Putin is likely to make improvement contingent upon discussing what we don't like discussing — our geopolitical interests. Does NATO have strategic interests in the Transcaucasus? If so, which? Does it acknowledge that Russia has legitimate interests there, and of what sort? With or without a war in Chechnya, if we cannot discuss these questions amongst ourselves, we will not be able to discuss them with Russia, let alone translate Western hopes into improved relations. And if we cannot match ends and means and word and deed, then any improvement we secure will simply be the prelude to further accusations of "hegemonism", duplicity and betrayal.

Second, we are likely to find that Russia's internal affairs are off limits in this discussion. The entire Chechen saga not only demonstrates the size of the gulf that still separates mainstream Russian values from our own; it also demonstrates that the days are past when Westerners could lecture Russians about how to behave in their own country. In moral and human terms, there is nothing to distinguish Putin's conduct in Chechnya from Milosevic's in Kosovo. In political and practical terms. Western criticism of Russia's conduct has not only proved ineffectual, it has strengthened support for Putin and resentment of the West (whose conduct in Kosovo — however we might perceive it — is widely seen in Russia as the crowning example of its double standards about international law and human rights).³

Third, we are likely to see a more systematic effort to realise Russia's interests in its "near abroad". This brings me to Ukraine.

Ukraine

Ukraine now has a government of reformers.⁴ Amongst Ukraine's richly ironic, richly cynical and richly humane class of experts and analysts, the consensus is that this is Ukraine's most capable and determined government since independence. Sadly, many also believe that it represents Ukraine's "last chance".

Why has this government been appointed? In the absence of definitive answers, I would suggest three hypothetical ones.

First, Putin. Putin might not seek an "integrated" Ukraine, particularly if it is the sort of integration that costs Russia money. But there are indications that he seeks a subordinated Ukraine and, more worrying still, indications that he has identified the means required to subordinate it. By my calculations, the Russian Federation has cut the supply of oil to Ukraine five times before December 1999. Anyone who reflects upon, and anyone who is dealing with the dynamics of the present oil crisis will know that something in Russia has changed. The Russian Federation has always had numerous levers of influence over Ukraine. It is Ukraine's largest trading partner and its worst one — a reality which is doomed to persist unless Ukraine can open up its economy to Western investors (and its own hamstrung entrepreneurs). In the absence of a transparent energy sector, it is also doomed to be dangerously dependent on Russian oil and gas and starved of vitally needed investment by Western energy companies. According to Russian Federation law, six security and intelligence services have the right to operate on Ukraine's territory, and five currently do so.⁵ In May 1997, the Russian Federation secured the right to base its Black Sea Fleet on Ukrainian territory for the next twenty to twenty-five years.⁶ In the Yeltsin era these different entities

usually pursued their own "subjective" interests or fought amongst themselves; only rarely did they "march separately and fight together". What if the exception now becomes the rule?

The second factor is the United States, Ukraine's principal benefactor but also its most demanding one. The December 1999 Clinton-Kuchma summit (even more so, the Gore-Kuchma commission) was a no-holds-barred affair. The reason? Once again, it is likely to be Putin. Despite the predictably hopeful rhetoric, the Clinton administration is waking up to the possibility that it might be dealing with a new regime and not merely a new leadership in Russia. The second Chechen war — not only its conduct but the preparation and planning behind it — strengthens this supposition. Not unrelated to Chechnya, there is also a growing realisation that the area stretching from the eastern Mediterranean to the Caspian is becoming an interconnected region even if it is very far from becoming an integrated one. In the context of these unsettling perceptions and realisations, the United States is discovering anew the presence, indeed the value, of a state which occupies the northern littoral of the Black Sea, which is a rear area of both the Balkans and the Caucasus and which, moreover is a friend of the West and (today at least) tranquil and stable. The response to this rediscovery is not greater leniency but greater pressure upon Ukraine — pressure that Ukraine take concrete steps to realise the "Euro-Atlantic" choice which it has long declared.

The third incentive for reform in Ukraine is the European Union. It has not always been so. In the post-independence period, NATO was the Western institution which mattered first and foremost. Then the question was, "will Ukraine remain an independent state?" NATO played an instrumental role in ensuring that the answer was "yes". Today the question is different: "will Ukraine be part of Europe or part of Europe's grey zone?" In answering this question, the principal Western body which matters is not NATO, but the EU. And in deciding whether to provide a positive answer to it (and meaningful support), the EU, unlike NATO, is showing that it is not interested in Ukraine's external policy, but its internal policy. This truth is at last dawning on Ukraine's political elite, a truth literally becoming more visible as the European Union prepares for enlargement and as the frontier of Europe approaches. In itself, the European Union could be the most powerful stimulant for change inside Ukraine.

But without a major change of approach by the European Union itself, EU enlargement, instead of acting as a stimulant to Ukraine could shut Ukraine out of Europe. Why might the EU achieve the very thing which NATO has so assiduously avoided? With Partnership for Peace, NATO established not only a programme but a mechanism for softening the distinction between membership of the Alliance and partnership with it. Today, Ukraine participates in PfP more than any other state and in

large part for this reason, has moved closer to NATO politically as NATO has moved east geographically. Yet, the principal concern of the European Union is not to soften the distinction between members and non-members, but to deepen the integration of members. If PfP symbolises NATO's approach to enlargement, the EU's approach is symbolised by the Shengen agreement on frontiers, adherence to which under the Amsterdam Treaty now forms a mandatory part of the *acquis communautaire*. Today, roughly 1.7 million people, the majority of them Ukrainian, cross the Ukrainian-Polish border each month under a visa-free regime. When Poland joins the Union, this regime will come to an end.⁷

Unless Ukraine takes steady and systematic steps to introduce European norms of law, business and trade — not to say security — this frontier will be a wall. Yet even if Yushchenko's government is able to act resolutely and sustain momentum, the new EU frontier might not only have an adverse effect on Ukraine's economy, but its security.

Conclusions

How are NATO and the European Union, separately and together, within and outside the Common Security and Defence Policy, to influence these realities in the overall Western interest? Where Russia is concerned, two conclusions follow:

- The merit of the CSDP will enable the EU to become a second forum within which the West can conduct a sustained dialogue with Russia about security in Europe. There should be no illusions: Russia will probe for divisions between the EU and NATO and will try to exploit those that it finds. But should we fear this? The diversity of the West is its strength. Why should it pretend to be a monolith? If we sincerely intend that CSDP reinvigorate Euro-Atlantic relationships in NATO, then Russian probing will demonstrate this, as much as it will demonstrate the differences we have. The danger is not that Russia should understand our differences — which are doomed to evolve as much as they are doomed to exist — but that it should misunderstand them. Even at senior and "expert" level, Russians suffer from serious misunderstandings about the EU, NATO and the nature of Euro-Atlantic relationships in general. This ignorance damages the West as well as Russia.

- This forum, not to say NATO itself, should be used subtly but often to help Russia see the choices before it. NATO-Russia cooperation failed to realise its potential not merely because of divergent interests, but because Russia misunderstood how NATO worked. In a "bottom-up" security culture which makes decisions not only by consensus but at working level, Russia rigidly pursued a top-down agenda, seeking "rights", vetoes and "special status". It not only failed in these pursuits; it deprived itself of the possibility of having an impact upon NATO's

security culture and influencing it.⁸ Is Russia approaching the EU with any greater understanding? How many understand that the EU is not primarily a "counterbalance to American dominance", but a deepening and widening community of states becoming increasingly integrated in their business practices, legal systems, frontiers — and now their security arrangements? It is not the United States which risks being marginalised by this process, but Russia. If Russia wants this process to change — or at least become more respectful of Russia's distinctive identity and interests — then Russia will have to change.

In contrast to the Russian Federation, Ukraine has not only declared a vocation for EU membership; it is firmly Atlanticist in orientation, pursuing a rich menu of defence cooperation with NATO and, bilaterally, with the USA and Britain. If the CSDP adds a security dimension to the Ukraine-EU relationship, it will have several beneficial effects:

- It will increase the EU's stake in Ukraine's successful development;

- It should be able to address, and it might possibly alter, what Ukraine perceives as a Russo-centric perspective on the part of the EU;

- In the fullness of time, CSDP will strengthen the influence of Poland, Hungary and Estonia: the future member states most sensitive to the security implications of Ukraine's 'European choice'.

- It will strengthen the EU's ability to provide practical assistance in the domain of security. President Kuchma's establishment of a commission under Secretary Marchuk⁹ to reform security structures in Ukraine outside the remit of the Ministry of Defence (police and interior troops, border troops, emergency services and security forces) is an opportunity for the EU to expand its influence in Ukraine, and in its own interests, help Ukraine establish secure borders, an enforceable and European-orientated customs regime, a cost-effective national security system and reliable (and largely uncorrupted) security services and law-enforcement.

- In the latter pursuit, CSDP will also intensify EU-NATO cooperation. Already involved in supporting Ukraine's efforts to rationalise and reform MOD subordinated armed forces, NATO has proclaimed an interest in the reform of Ukraine's wider security system and has much expertise to offer.

Nevertheless, the extension of Schengen obligations to new members could render these possibilities stillborn. Is the enlargement of the Union intended to be a magnet for non-members or a barrier to them? If the former, then the decision to deny Poland, Hungary and other new members the right which Britain exercised — the right to say "no" — is a strategic error. Not only between Ukraine, Poland and Hungary, but between Hungary and Romania, cross-border trade has been an important

factor in overcoming long-standing antagonisms and knitting regions together. In place of the current policy, two others merit consideration.

The more radical would be to grant new members the right to accede to Schengen if and when they see fit. The corollary of this step, by definition, would be the establishment of frontiers within the EU (e.g. on the Austro-Hungarian and Polish-German borders). But for EU members, these would be visa-free frontiers, no different in operation from the regime which currently obtains between the United Kingdom and its EU partners. On entering the UK, non-EU citizens join an "Other Passports" queue and present visas; holders of EU passports — British and other — proceed through a European Economic Area queue and display their passports, often scarcely slowing their pace. Whose freedom of movement is hindered by this procedure? Why is it impossible to introduce on the continent a system which operates so effectively and humanely elsewhere?

The less radical approach would be to retain the Schengen obligations but establish an agreed interval between accession to the Union and their implementation. Not only would this course prove more acceptable to members apprehensive about the creation of a "two-tier" Europe. It would set feasible targets for Ukraine, Romania, Moldova and Slovakia and thereby provoke progress rather than despair.

It is not too late for the European Union to rise above its timetables and act in Europe's interests.

[The views expressed are those of the author and not necessarily of the UK Ministry of Defence]

NOTES

¹ Despite the title, the conference devoted much of its discussion to the emerging Common Security and Defence Policy of the European Union.

² These are not to be found solely in the FSB (Federal Security Service — *Federal'naya sluzhba bezopasnosti*). Just as important are the communication (and intelligence) means of FAPSI (Federal Agency of Government Communications and Information — *Federal'noe agentstvo pravitel'svennoy svyazi i informatsii*).

³ Discussions in a recent visit to Moscow (24-28 February 2000) bring out a more surprising fact: that support for Putin over Chechnya is strong even amongst some who accept the possibility that he orchestrated the bombings in Russian cities on the eve of the Chechen campaign.

⁴ Ukraine's parliament, the Verkhovna Rada confirmed the appointment of the Chairman of the National Bank of Ukraine, Viktor Yushchenko, as Prime Minister on 22 December 1999. Most other significant members of the government were appointed (or newly

confirmed) before the end of the year. By no means are they all reformers or the "Prime Minister's people" (e.g., Yulia Tymoshenko, Deputy Prime Minister, responsible for fuel and energy, is CIS orientated and an oligarch in her own right). But Yushchenko, his First Deputy Prime Minister, Yevhen Yekhanurov and Economics Minister, Serhiy Tyhytko, are unmistakable reformers and hard edged pragmatists, with a similar cast of mind.

⁵ These are the SVR (Foreign Intelligence Service — Sluzhba vnesheyny razvedki), GRU (Main Intelligence Directorate of the General Staff-Glavnoe razvedyvatel'noe upravleniye), FSB (Federal Security Service-Federal'naya sluzhba bezopasnosti), counter-intelligence departments (osobyie otdely) of Russian military formations in Ukraine (technically part of the FSB but largely autonomous in practice), FAPSI (Federal Agency for Government Communications and Information — Federal'noe agenstvo pravitel'stvennoy svyazi i informatsii) and the intelligence directorate of Russian Federation border guards (whom Russia has long maintained should have a co-responsibility guarding the "external" borders of the CIS, but whom Ukraine bars from its territory).

⁶ As well as surface and submarine components, the Fleet includes ten intelligence detachments, a naval infantry brigade and a regiment of naval aviation.

⁷ Indeed, it is most likely to do so before. In January 2000 the Czech Republic introduced a visa requirement for Ukrainian citizens.

⁸ Under the NATO-Russia Founding Act of 27 May 1997, ten working groups and experts forums were set up within the framework of the Permanent Joint Council. After a slow start, most of these were functioning by 1999, some of them productively, but in a way which characterised Russian ambivalences about NATO. The overwhelming perception in NATO HQ and SHAPE is that Russia failed to exploit the opportunities open to it.

⁹ In November 1999, President Kuchma appointed Yevhen Marchuk to the post of Secretary of the National Security and Defence Council, that body which according to Ukraine's constitution, "coordinates and controls the activity of executive bodies in the sphere of national security and defence".

Steven PIFER **Ambassador of the USA in Ukraine**

Thank you very much. I have to say that when I saw the title of this round table, I was a bit concerned. Because I think on one hand, "Ukraine between the West and Russia" is perhaps accurate in geographic terms. But it also suggests in political terms that Ukraine has to choose to go in one direction or the other. And this is a false choice.

My concern about this false choice has been reinforced by some of the discussions that have preceded me today. From the point of view of the U.S. government, as Ukraine defines its future course. It does not have to choose between Europe and Russia. It makes perfect sense for Ukraine to continue to build stronger relations with Europe, European institutions, and Transatlantic institutions, while at the same time maintaining stable, good working relations with Russia.

When President Clinton was here two weeks ago, this was a main point in his conversation with President Kuchma — that the United States supports the process of a European "vector" for Ukraine. It is also very important for Ukraine to have good relations with Russia and good mechanisms to address the problems it has with Moscow. It is unfortunate that former President Kravchuk has left, because he could tell us how this issue was addressed in January 1994 when President Clinton, Kravchuk, and Yeltsin met. This was one of the very strong points that President Clinton made during these trilateral discussions — that Ukraine can have good relations with both the West and East.

A second point I would like to make is how the United States looks at the opening offered by European institutions and Transatlantic institutions towards countries to the east of the EU and NATO. From the American perspective, this is a sincere effort. There is a place for countries like Ukraine and Russia in the developing European architecture. It makes sense for Europe as well as for these countries to keep on developing these relations.

That does not mean it is going to be easy. When we look at issues like economic development, for example, the biggest challenge for Ukraine's relationship with the European Union is developing an economy that looks more like the economies which now prevail in Western Europe. The same goes for other differences that have to be overcome. It was very clear a year ago that there were major differences in how states saw what constituted acceptable behaviour in Europe, in terms of the reactions to Mr. Milosevic's actions in Kosovo. But because there are differences, that does not mean we should assume that it impossible to develop relations, that we have to go back to this false choice — 'either /or' — the West or Russia.

I would like to make a third point — very briefly, because several speakers have already talked about it — as to how the United States looks at the process of European integration. The United States supports the process of European integration. We think the development of the European Union, and its acquiring a greater political and security and defence identity, is important to make the EU a stronger partner for the United States.

There is also, I will not conceal, a certain schizophrenia in how the United States looks at this. In part this means that Europe will be able to pursue a more independent course than at present. But this does not mean that we Americans oppose this. The question is: how does the European Union actually develop the European Security and defence identity. I think it does very much with Mr. Sherr's point about finding a way in which these two mechanisms — the European Union and NATO — mesh, so we do not have the development or a stronger Europe undermine institutions that have worked very well and met Europe's interest and the Transatlantic interest over the last fifty years. Thank you.

Derek FRASER
Ambassador of Canada in Ukraine

Well, I am speaking here, as a fan of Ukrainian foreign policy. I think it is very good foreign policy, and I really don't understand why it needs to be changed. I think it is a multivectoral policy. And I think the great prestige that the Ukrainian foreign policy enjoys, has been aptly demonstrated by the fact, that Ukraine has been elected to the United Nations Security Council. We have, as another middle Power, we have great understanding and sympathy for Ukraine's desire to have as multilateral a foreign policy as possible. And this is why we have worked with Ukraine in various areas. And United Nations Security Council campaign, in Ukraine's desire to join the World Trade Organization, as well as acting as a champion and trying to establish closer relations with NATO. We appreciate the spirit of Ukrainian foreign policy.

Because we try and do something similar. Because the United States are a democratic state, with a democratic foreign policy, as one of the participants have stated, we have been able to establish a very intimate relationship with the United States, because there is a high degree of confidence. At the same time we try to have wide relations with a large number of other countries. We are negotiating right now a free trade agreement with the European Free Trade Association, considering one with Japan and one with Southern America. We have concluded one with Chile and have offered one to the EU. We also in foreign policy have vigorous differences with the US. We right now disagree most vigorously on Antiballistic Missile Treaty.

Now, when I look at Ukrainian foreign policy I can't see what benefit Ukraine gains from closely coordinating or tying the speed, at which it is establishing closer relationship with the Euroatlantic Community, with the EU depends very much on the speed at which Russia moves forwards? What benefit would Ukraine derive from tying the speed at which it joins the WTO to the speed at which Russia joins the WTO? I am impressed by the quality and finally, if Ukraine gave up a major part or control a major part of its foreign policy, to the closer coordination with another state, would Ukraine have been elected to the UN Security Council?

Атлантична Рада України

Україна, м. Київ

вул. Мельникова 36/1, кімн. 122.

Тел./факс: (044) 211-45-39

E-mail: acu@gilan.uar.net